ВОДИЧ ЗА НАСТАВНИКЕ О МЕДИЈСКОЈ ПИСМЕНОСТИ У ОКВИРУ ГЛОБАЛНОГ ОБРАЗОВАЊА

Funded by the European Union and the Council of Europe
EUROPEAN UNION
COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE
Implemented by the Council of Europe
NOVOSADSKA NOVINARSKA ŠKOLA

Наслов: Водич за наставнике о медијској писмености
у оквиру глобалног образовања

Издавач:

Новосадска новинарска школа

Косовска 1/27, Нови Сад, Република Србија

office@novinarska-skola.org.rs

+381 21 42 41 64

За издавача: Милан Недељковић

Аутори:

Александра Секулић

Биљана Ђорђевић

Биљана Нешић

Биљана Рудовић

Душица Васов

Јелена Миланковић

Милан Филиповић

Милица Рајевић

Мира Чеканац Јаковљев

Мирко Марковић

Славица Топлица

Снежана Клепић

Август, 2022.

Ова публикација је израђена средствима Заједничког Пројекта Европске уније и Савета Европе у оквиру пројекта „Медијска писменост у глобалном образовању“ Новосадске новинарске школе. Мишљења изнесена у овом раду су одговорност и мишљења аутора и не одражавају нужно службену политику Савета Европе.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР 4

ЛЕКЦИЈЕ 6

2.1. Српски језик и књижевност: Старац и море 6

2.2. Српски језик и књижевност: Култура изражавања – стилистика 29

2.3. Вештине комуникације: Конфликти 35

2.4. Свет око нас: Становништво нашег краја 42

2.5. Језик, медији и култура: Слобода говора – употреба и злоупотреба, законска регулатива 50

2.6. Српски језик и књижевност: Мушки и женски ликови у народној књижевности 62

2.7. Маркетинг: Публицитет као облик промоције 73

2.8. Грађанско васпитање: Медијском писменошћу против насиља у спорту 84

2.9. Географија: Човек и клима 91

2.10. Филозофија: Разум и слобода у доба просветитељства 98

2.11. Грађанско васпитање: Ејџизам – дискриминација старијих 115

2.12. Српски језик и књижевност: Човек пева после рата 122

ПРЕДГОВОР

Почетком XX века канадски комуниколог Маршал Меклуан, истражујући ефекте масовних медија, сковао је кованицу „глобално село“ како би описао тренд ка којем се свет креће развојем медија који су веома брзо могли да известе о догађајима са најудаљенијих простора. Тако су становници једне стране планете знали најважније проблеме и изазове са којима се суочавају житељи на супротном полу земље, једнако као што су познавали тешкоће својих комшија у селу.

Развој и доступност интернета дао је нови подстицај глобализацији и интензивнијем умрежавању различитих људи, те отворило и просторе за нове ризике и изазове. Тако је феномен глобализације света и улоге масовних и нових медија постао важан за разумевање различитих друштвених, социо-економских и политичких проблема, као и генерално сналажење у глобалном селу.

Имајући наведено у виду, почетком овог миленијума уочена је потреба за глобалним образовањем који подразумева савремен педагошки приступ формалном и неформалном образовању који ће у процес учења укључивати наведене перспективе како би ученици боље разумели светске проблеме на глобалном и локалном нивоу, те како би били капацитирани да препознају своју улогу у овом процесу.

Глобално образовање дакле, према Декларацији о глобалном образовању у Мастрихту (2002) наводи да „Глобално образовање људима отвара очи и ум за реалности глобализованог света и подстиче их да учине да свет буде место веће правде, једнакости и људских права за све. Оно обухвата развојно образовање, образовање за људска права,

образовање за одрживост, образовање за мир и превенцију сукоба и интеркултурално образовање."[1]

С обзиром на то да глобално образовање препознаје значај масовних медија у процесу глобализације, глобалним образовањем се код ученика развијају знања, ставови, вредности и вештине, међу којима су и вештине медијске писмености.

Способност деконструкције медијских порука као и знање о томе ко су аутори медијских порука, како се оне креирају и како их публика ишчитава важне су вештине које се развијају медијском писменошћу и доприносе глобалном образовању. Тако се медијска писменост изучава као део глобалног образовања.

Ова публикација доноси примере медијског описмењавања у оквиру глобалног образовања у систему формалне наставе наводећи 12 припрема за час из различитих предмета за ученике различитог узраста. У Водичу су тако дати примери како се медијска писменост и глобално образовање могу имплементирати на часовима предмета као што су Српски језик и књижевност, Грађанско васпитање, Филозофија, Географија, Свет око нас, Језик, медији и култура, Маркетинг и Вештине комуникације. Аутори свих 12 припрема за час су и сами просветни радници, наставници и учитељи у основним и средњим школама широм Србије који у своме раду већ имплементирају медијску писменост и глобално образовање.

Циљ публикације јесте да се кроз практичне примере инспиришу и подстакну и други просветни радници у нашој земљи да реализују медијску писменост у оквиру глобалног образовања и омогуће својим ђацима да стичу знања и компетенције које ће их учинити свесним, компетентним и активним грађанином глобалног света.

Тим Новосадске новинарске школе

У Новом Саду, августа 2022.

[1] Извор цитата: Cabezudo, A. и Christidis, C. и Carvalho de Silva, M. и Demetriadou-Saltet, V. и Halbartschlager, F. и Mihai, P. G. (2010). *Смернице за глобално образовање: концепти и методологије глобалног образовања за едукаторе и креаторе политике.* Превод на српски језик Томић, Н. и Станчу, С. Нови Сад: Центар за омладински рад.

ЛЕКЦИЈЕ

2.1. Српски језик и књижевност: Старац и море

Ауторка: Александра Секулић

Предмет: Српски језик и књижевност

Разред: Трећи (средња стручна школа, образовни профили: економски техничар, пословни администратор, комерцијалиста и гимназија)

Наставна тема: Књижевност између два рата

Наставна јединица: Старац и море

Циљ часа: Упознавање ученика са делом Е. Хемингвеја „Старац и море", жанровском одредницом поменутог дела, карактеризацијом ликова, стилом и идејама самог дела развијајући код ученика вештине глобалног образовања и медијску писменост; подстицање ученика за употребу дигиталних алата, програма, интернета у образовне сврхе.

Очекивани исходи

1. Исходи предмета

Ученици ће бити у стању да:

- размотре податаке из Хемингвејевог живота и утврде поједине сличности писца са главним јунаком Сантјагом;
- анализирају (у групи и самостално) радњу дела и ликове, начине карактеризације ликова, размотре њихове односе и положај у друштву;
- интерпретирају чињенице из романа;
- износе запажања и ставове поводом дела и ликова, затим, проблема које дело отвара;

- објасне естетску функцију новинарског стила у књижевноуметничком делу;
- размотре симболе у делу и открију значења на која они упућују;
- препознају главни смисао романа у целини и универзалне поруке истог;
- износе ставове, користе аргументе и процењују опште и сопствене вредности у усменом и писаном изражавању;
- обнове појмове новела, роман, симбол;
- презентују резултате рада групе;
- прате и вреднују свој рад и рад чланова групе;
- вреднују час.

2. Исходи глобалног образовања

Ученици ће бити у стању да:

- подсете се знања о појму и врстама људских права, о улози појединца у заштити и остваривању људских права (корелација знања из социологије и грађанског васпитања у трећем разреду);
- препознају негативне родне генерализације, стереотипе, предрасуде, који прерастају у дискриминацију;
- усвоје појам „ејџизам”;
- разумеју појам дискриминације;
- подсете се основних појмова о забрани дискриминације (корелација знања из психологије, вештина комуникације, грађанског васпитања);
- учествујући у раду групе и сносећи одговорност за свој рад и рад групе, за продукте учења, разговарају поштујући уобичајена правила комуникације и активног слушања саговорника.

3. Исходи медијске писмености

Ученици ће бити у стању да:

- препознају Хемингвејев новинарски стил у књижевноуметничком делу;
- наведу обележја новинарског стила;
- утврде сличности и разлике између књижевног дела и филма као уметности;

- самостално и одговорно продукују медијски садржај (имејл и радну биографију – намењену објављивању, плакат за филм, стрип, мапу симбола, графикон напетости, социограм);
- ојачају читалачку културу, медијску и информациону писменост;
- креирају одређене медијске садржаје уз помоћ електронских алата, програма, технологија уопште;
- самостално користе одабране податке и информације у стваралачком раду добијене од стране наставника или их сами бирају путем интернета.

Кључни појмови: Хемингвеј, „Старац и море", новинарски стил, новела, роман, симбол, филм, људска права, стереотипи, предрасуде, дискриминација, ејџизам, медијски садржај, технологија – програми, алати, апликације.

Тип часа: обрада, радионица.

Облик рада: групни.

Метод рада: учење на основу сарадње, дијалошки, индуктивно – дедуктивни, презентовање, пословно писмо (имејл), радна биографија, стрип, графикон напетости радње, писани радови ученика, драмски – гест играње улога, социограм, плакат, мапа симбола.

Наставна средства и дигитални алати: рачунар, пројектор, пројекционо платно (или паметна табла или ТВ), интернет конекција, е-алати, апликације или програми за прављење стрипа, графикона, социограма, мапа.

Литература:

- Вучковић, Ј. (н.д). *Људска права и медији.* Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу, Правни факултет.
- Гербран, А. и Шевалије, Ж. (2004). *Речник симбола*. Нови Сад: Издавачка кућа Киша.
- Гордић, В. (2000). *Хемингвеј, поетика кратке прича.* Нови Сад.
- *Декларација о праву и одговорности појединаца, група и друштвених органа да унапређују и штите универзално призната људска права и основне слободе*.

Резолуција Генералне скупштине Уједињених нација 53/144. Превод Београдски центар за људска права.

- Живковић, Д. (1964). *Теорија књижевности са теоријом писмености.* Београд: Научна књига.
- Жежељ Коцић, Б. Александра. (2015). *Проза Ернеста Хемингвеја из угла теорија рода и разлике.* Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет, докторска дисертација.
- *Закон о забрани дискриминације*. Службени гласник РС, бр. 22/2009 и 52/2021.
- Клепић, С. (2018). *Нови модели у настави српског језика и књижевности.* Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, одсек за српску књижевност, докторска дисертација.
- Пјановић, П. (2009). *Књижевност и српски језик.* Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић, Т. (2010). *Речник књижевних термина*. Београд: Logos Art.
- Сабљић, Ј. (2011). *Из методичке теорије и праксе наставе књижевности.* Подгорица: ИЦЈК.
- Сигети, В. (2018). *Водич кроз продукцију у школској клупи*. Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
- Сигети, В. и Стјепић, Д. и Јањатовић Јовановић, М. и проф. др Валић Недељковић, Д. (2021). *Медијска писменост у школској клупи.* Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
- Уређивачки одбор НОЛИТ. (1992). *Речник књижевних термина.* Београд: НОЛИТ.
- Хемингвеј, Е. (1989). *Старац и море.* Сарајево: Свјетлост.

Структура двочаса:

Уводни део двочаса (од 12 до 15 минута):

На почетку часа наставник упознаје ученике са наведеним циљевима часа и исходима. Мотивација за почетак разговора о делу, обраде дела уопште и рад на часу, гледање је кратког видеа који је мотивисан романом „Старац и море" и који анимацијом/цртежом приказује кључне тачке радње романа (веза ка видеу). Након гледања видеа прокоментарисати виђено и поразговарати дијалошком методом у којој наставник пита

ученике какви су њихови утисци о видеу, а затим, разговор усмерава ка томе да се размотри ток радње романа (фабула дела) „Старац и море”, да се укаже на кључна места у роману, али и да се размотре сличности и разлике књижевног дела и филма. Прокоментарисати да ли видео обухвата сва кључна места радње дела, шта је приказано из његове садржине, а шта изостављено (Шта је, према мишљењу ученика, у филму добро, а шта мисле да је могло боље да се прикаже? Који моменти радње дела нису приказани у видеу? Зашто су они важни? Који кључни моменти/ситуације романа нису приказани?) Кратко прокоментарисати и музичку подлогу видеа (Да ли је адекватна? Ако јесте, зашто? Како би било без музике? Ако га имају, шта је боље решење и зашто?). Оваквим кратким освртом на ток радње романа, проверићемо у којој мери су ученици прочитали роман, уједно вежбати усмено изношење утисака, издавајање битног, критичко промишљање и аргументовано излагање. Са ученицима, затим, размотрити и жанровско одређење дела и разрешити дилему – да ли је дело роман или новела? Појмови новеле и романа, ученицима су већ добро познати, треба их обновити и на основу тих знања одредити жанровску припадност дела. Можемо затражити од ученика да сходно свом ставу заузму одређени положај у учионици. Сви који мисле да је дело роман да стану лево од наставника, а они који мисле да је новела десно од наставника (или различити углови учионице, на пример). На питања да образложе свој избор, ученици аргументовано износе закључке према којима је дело или једно или друго. Наставник уважава аргументе и једних и других, наглашава да су и многи теоретичари око питања жанровског одређења овог романа неусаглашени и да су на неки начин и једни и други у праву. Појашњава да би дело ипак требало одредити као роман, јер је радња само наизглед неразграната и једноставна, акценат је на унутрашњим доживљајима, осећањима, сновима и сећањима, да дело отвара многе теме и разматра многобројне проблеме, те га можемо означити као роман.

Наставник најављује рад у групама и обавештава ученике да ће рад бити радионичарски. Наставник ученике дели у групе тако што унапред припремљене картице са сликама/симболима (морнар, риба, чамац, море, небо, лав) даје ученицима да извлаче. Сваки ученик узима једну картицу, а ученици са истим сличицама на картицама чланови су исте групе и седају на места по групама. Добијене групе формиране су од ученика

различитих способности. Затим, наставник упознаје ученике са првилима рада током радионице (прилог 1).

Главни део часа (55 минута укупно)**:**

Рад у групама (25 минута):

Ученици су подељени у шест група, сви ученици са истим картицама чланови су једне групе, и први је задатак да смисле име за своју групу. Следе активности у групи, израда задатака које ученицима дели наставник. Различите групе добијају различите задатке. Како су ученици добили дугорочне истраживачке задатаке (прилог 2) за вођено читање и писање читалачких дневника, у раду у групама, осим материјала које је наставник припремио и приступа интернет ресурсима, могу да користе и своје читалачке дневнике.

Ученици приступају изради задатака, а планиране активности наставника су – да прати рад група, усмерава, појашњава, помаже, коригује, саветује, процењује, на располагању је ученицима да појасни евентуалне нејасноће, разреши дилеме, подстиче ученике на размишљање, анализирање и стваралачко истраживање, прати активност ученика и оствареност исхода, резимира активност ученика и систематизује закључке до којих ученици долазе током рада, процењује рад група (самосталност, сарадња, мотивисаност, остварени резултати, креирани материјали), консултује се са ученицима у вези са евентуалним недоумицама током рада, водећи рачуна и о времену, како би ученици завршили своје задатке на време и припремили се за излагања. Планиране активности ученика су да истражују у групи, прикупљају информације, анализирају и повезују садржаје; размењују идеје, раде у оквиру групе и сарађују са другим групама по потреби; креирају дигиталне радове (имејл, радну биографију, социограм, графикон напетости радње, стрип, мапа симбола) у зависности од задатака које су добили на нивоу групе; затим целом одељењу презентују, аргументовано излажу, износе запажања и закључке до којих су дошли током рада на нивоу групе; процењују свој рад, рад своје групе, рад свих учесника у активности; питају, дискутују, критички промишљају, аргументују, износе своје ставове и закључке; резимирају о делу и ликовима.

Прва група МОРЕ: Ситуациони задатак за ученике (картица са задацима за ученике су у прилогу – прилог 3)

Ова група добија задатак да замисле да су аутор књиге „Старац и море”, да су Е. Хемингвеј. Сазнали су да је роман постао најпродаванија књига (бестселер) и да је награђен Нобеловом наградом. Јасно је да би на основу књиге могао да настане добар филм. Први задатак је да се обрате имејлом филмском продуценту (наставник може да игра улогу продуцента, у смислу да имејл пошаљу на његову школску имејл адресу) у којем ће га заинтересовати да сними филм по књизи. У имејлу ће кратко објаснити зашто би место радње, радња романа, ликови, борба са рибом, касније са ајкулама, симболика романа, били добра грађа за филм. Кратко да помену своју (Хемингвејеву) теорију „Леденог брега” (прилог 4, изводи из књижевне критике прилагођени за ученике дају се са задацима) у новинарском писању и образложе зашто једноставан стил писања и једноставна радња романа, не би требало да буду препрека да се напише сценарио и сними филм. Треба да предложе где може да се сними филм и која музика може да се користи (наставник може понудити ученицима сајтове са којих бесплатно могу да преузму музику не кршећи ауторска права; такође, ученици могу користити сајтове за које знају и апликације; наставник подсећа ученике да музика треба да буде усклађена са темама романа и атмосфером); да му скрену пажњу на то шта повезује роман са филмом, шта су сличности на којима може да се гради филм. У прилогу имејла треба да пошаљу и документ са кратком биографијом (CV) у којој ће навести најважније биографске податке из свог (Хемингвејевог) живота, укључујући и оне важне за настанак дела „Старац и море”, треба да воде рачуна да биографија буде сажета и спремна за евентуално објављивање. Наставник подсећа ученике да воде рачуна о правилној форми имејла и радне биографије, да користе знања која су стекли на другим предметима (упутити их на сајтове Универзитет Сингидунум, cvmaker, ifostud где могу да се подсете шта подразумева радна биографија).

Друга група ЧАМАЦ: Графикон напетости (картица са задацима за ученике су у прилогу – прилог 5)

Ученици друге групе добијају задатак да направе (креирају) графикон напетости за главног јунака романа или радњу, према задатом моделу са слободом да га преобликују према својим закључцима, ставовима и промишљањима. Напоменути ученицима да воде рачуна да им текст романа буде полазиште, и да потврду за своје изборе налазе у самом тексту. Цртају графикон, уписују догађаје, најмање пет епизода редом којим се оне налазе у роману код преломних тачака напетости (тачака напетости може бити више уколико за то имају аргументе). Напетости могу исказати и цитатима; у излагању образлажу своје изборе и тумаче тачке напетости, обавезно где напетост расте и зашто, а где опада; уочавају који су узроци Сантјагове напетости, како се он са тим носи и износе нека своја решења; утврђују разлоге психолошких промена у Сантајговом лику у односу на његов положај на острву (одређена дискриминација стараца, предрасуде које имају према њему у погледу стереотипа о старим људима и његов тежак социјални положај у погледу стереотипа о сиромашнима, његови односи са дечаком Манлином, морем, рибом и ајкулама). Ученицима дати пример изгледа графикона (прилог 6). Графикон могу да израде у ворду уз помоћ уношења објеката и текста, могу да користе Пеинт програм, неки од програма за обраду фотографија (фотошоп, на пример) комбиновањем слика, или уз помоћ онлајн графикона (online charts); На крају групног рада одабрани ученици/презентери презентују резултате групног рада, приказују израђени графикон напетости и образлажу решења.

Трећа група МОРНАР: Социограм (картица са задацима за ученике су у прилогу – прилог 7)

Ученици ове групе добијају задатак да направе **„**социограм**”** којим ће приказати актере радње и њихове међусобне везе, користећи симболе и различите линије које илуструју тип односа међу ликовима. „Социограм” је техника употребе цртаних симбола који представљају ликове или појмове, мотиве и односе „елемената” романа и представљају графички приказ дела и односа одабраних елемената у њему. У центар социограма стави се симбол за главног јунака и све остало се представља симболима и распоређује у простору око централног симбола и у односу на њега. Други ликови, друштво и све са чиме на неки начин главни јунак долази у однос, поставља се око њега и у односу на њега, а сами односи се приказују различитим линијама, стрелицама и симболима. Након израде

социограма, потребно је направити и легенду значења употребљених линија и симбола. У излагању, презентовању, након израде социограма, ученици представљају своја решења, тумаче своје изборе приказаних односа актера – и оних из живог света и оних из апстрактног света, и старца Сантјага. Ученици ће у односу на право једнакости, на основу израде задатака у изношењу резултата доћи до закључака о стереотипима о мушкарцима и старима, и предрасудама које су се развиле према Сантјагу, такође, утврдиће и одређени степен дискриминације коју трпи у том смислу (називају га „салао", избегавају га, родитељи дечаку Манолину родитељи више не дозвољавају да лови са њим и да га обилази). За израду социограма ученици могу да користе мајкрософт ворд програм, фотошоп, пеинт, или алат за израду презентација на вебу prezi. Пример социограма видети у прилогу 8. За разматрање наведених проблема које роман отвара, потребно је да ученици корелирају знања, првенствено из предмета: социологије, психологије и грађанског васпитања; јер је пожељно да су на часовима грађанског васпитања упознати са повељом о људским правима (да би се оваква припрема извела, пожељно је време обраде романа планирати корелирајући са предметима социологија, социологија са правима грађана, или најбоље са грађанским васпитањем, пошто овај предмет у свом плану и програму за други и трећи разред средње школе има у оквиру тема права и одговорности и грађанска и политичка права наставне јединице у чијој су основи људска права – у прилогу 9 су издвојени релевантни чланови из Закона о забрани дискриминације (14. Члан) и Повеље Европске уније о основним правима (1. Члан). Наставник ученицима кратко објашњава термин „ејџизам", којим се означавају стереотипи, предрасуде и дискриминација са којима се старије особе суочавају у друштву, заједници, али и својој породици, као и у односу са другим старијим особама. Уколико је ученицима термин познат, може га објаснити неко од ученика. Термин је сковао Роберт Батлер лекар, геронтолог, психијатар и први директор Националног института за старење. Познат је по свом раду на истраживању здравог старења и деменције, али и на правима старијих особа и њиховим социјалним потребама; 1. октобра обележава се Светски дан старијих особа од 1990. године.

Четврта група ЛАВ: Мапа симбола (картица са сликом и задацима за ученике су у прилогу – прилог 10)

Ученици ове групе треба остале да подсете шта је симбол као појам, али и стилска фигура. Из текста треба да одаберу најмање пет симбола, не више од седам (примери: море, риба, лавови, ајкуле, чамац, острво, колиба) који најбоље приближавају и означавају лик Сантјага и његову борбу, у вези су са њим. Затим, једноставним сликама симболима – креирајући их уз помоћ технологија, праве приказ радње романа са слободом да симболе организују како мисле да треба, а да прикажу могућа пренесена значења на која симболи упућују у вези са главним јунаком Сантјагом. Креирањем мапе симбола треба да илуструју ток радње романа. Упутити ученике да је акценат на томе како се Сантајго осећа, шта га мотивише да рибари, како је прихваћен од других и какав је однос заједнице према њему, какав је његов однос према природи, „шта сања а шта му се догађа" и зашто. Ученици доносе закључке о томе да симболи у роману указују на усамљеност старца, његову отуђеност, одбаченост, неустрашивост, снагу, на његове жеље, циљеве, на његову борбу. Након израде мапе симбола, ученици је презентују, образлажу своје изборе и решења, аргументују их, могу то и наводима из текста.

Пета група НЕБО: Стрип (картица са сликом и задацима за ученике су у прилогу; прилог 11)

Ова група ученика има задатак да прикаже радњу романа у шест до осам слика, односно, да креирају стрип уз помоћ електронских програма или веб алата, апликација. Акценат треба да буде на ликовима Сантјага и дечака Манолина. Стрип слике треба да прикажу њихов однос током радње романа. Ученици треба да размисле о материјалној ситуацији, о сиромаштву због којег су приморани да раде, Сантјаго у старости, а дечак у раној младости. Након креирања стрипа, ученици треба да се припреме за презентовање. Током презентовања стрипа, треба да образложе слике којима су задато представили и да их коментаришу у контексту људских права, са становишта предрасуда и дискриминације у погледу два најупечатљивија лика, главног Сантјага и дечака Манолина (Има ли предрасуда према Сантјагу и Манолину, да ли их трпе? Уколико је одговор „да" и образложе га, треба да наведу и ситуације у којма су оне уочљиве). За израду стрипа ученици могу да користе бесплатне алате, на пример, writecomics, pixton, stripcreator.

Шеста група РИБА – Плакат (картица са задацима за ученике су у прилогу – прилог 12)

Ова група ученика има задатак да што краће испишу суштину, бит, или поруку дела „Старац и море" у пет веома кратких реченица од највише 140 карактера, који би могли да буду објављени као твит на друштвеној мрежи твитер, на профилу „Хемингвеј на твитеру", који би био отворен у сврху промоције дела „Старац и море" и свега осталог у вези са делом. Реченице треба да буду написане по једна из сваког угла – из угла старца, дечака, острвљана, рибе – марлин (сабљарке) и ајкуле. Упутити их да воде рачуна да реченица буде лична и карактеристична за угао гледања из којег је пишу. Свака треба да изнесе проблем оног актера из чијег угла се суштина изказује. Треба да замисле да су ангажовани као маркетиншка агенција и у сврху промоције снимљеног филма према роману, праве плакат за филм на којем ће између осталог бити састављене реченице. Ученике упутити на алате за израду паката canva, glogster, pitochart. Након креирања плаката, треба да се припреме да одрже презентацију свог постера.

Излагања по групама, презентовања продуката учења (пет минута за сваку групу):
Сва ова решења задатака, закључке, ученици креирају уз помоћ технологија, а притом корелирају информатичка знања. У трећем разреду средње школе требало би да имају способност креирња у неком од предложених програма или алата. Уколико ученици знају да креирају у неком алату, програму или апликацији која им је позната и боље се сналазе са њом, мисле да је боља и да ће резултат креирања бити успешнији, треба им дозволити да их употребе.

Након истека времена за рад у групама прелази се на презентовање креираних материјала, продуката учења. Свака група има до пет минута да представник – презентер изложи решења и презентује материјал (може бити и више презентера). Након сваког излагања, кратко се описно оцењује презентовано. Остали ученици могу да поставе питања, допуне или додају неки коментар. Презентери одговарају на питања и образлажу. Наставник прати, помаже, упућује, процењује и коригује уколико има потребе. Након свих излагања добија се потпуна слика тока радње, узрочно-последичне везе и психолошка стања главног јунака, симболика романа и дају решења издвојених проблема које роман отвара.

Завршни део часа:

Провера (13 минута):

Наставник прави кратак осврт на урађене задатке, указује на оно што је било добро и даје савете шта може бити боље. Провера може бити у виду гугл упитника подељеног у гугл учионици, који би садржао десетак питања како би се проверила оствареност исхода, или израђени квиз у веб алату - genially (прилог 13). Потребно је вратити се видеу са почетка часа и кратко размотрити због чега неки важни догађаји из романа нису приказани и како би их ученици осмислили. Закључују да је у видеу изостављено приказивање Сантијаговог унутрашњег проживљавања. Шта би као продуценти захтевали од екипе свог филма да у неком уметничком филму који би снимили, буде неизоставно. Шта би од свих материјала насталих на радионици искористили за свој филм? Треба да објасне и образложе зашто и како. Осим многобројних утисака и закључака, очекујем да ученици свакако закључе да је све што се у роману догађа у вези са главним јунаком и да се добар део проживљавања одвија у њему самом, па је роман, осим што је роман лика и психолошки роман. У том смислу закључиће да роман истиче проблеме које има појединац у друштву и како они утичу на његов положај и живот. Ученици закључују да дело може бити и социјални роман, јер приказује тежак социјални положај Сантјага, његово сиромаштво, старост и отуђеност. С обзиром на број тема и порука које дело носи, његовој симболици и значењима, засигурно је роман по врсти, а мање новела.

Евалуација (5 минута):

На електронским стикерима (предлог је да то буде алат линоит - linoit) ученици треба да оставе поруке о часу - колико им је овај час помогао: да боље разумеју ток радње, распоред догађања, симболику, да разумеју психолошка стања ликова, проблеме које отвара роман и у том смислу његов значај и да оставе поруке охрабрења Сантјагу.

Напомена:

- За обраду Хемингвејевог романа „Старац и море” предвиђен је двочас; у оквиру теме међуратна књижевност Хемингвејев роман је понуђен као избор са још два дела: Ф. Кафка „Преображај” или Х. Хесе - роман по избору;

- Предложена подела на групе може бити и другачија, наставник је може прилагодити одељењу у којем ради - диференцирано према способностима, или како ученици желе да се распореде. Такође, наставник задатке може да понуди диференцирано у оквиру групе, према способностима ученика или да се ученици одреде према интересовањима који ће од задатка да раде;
- Сви задаци за групе могу да буду основ за организовање пројекте наставе, уколико се истраживање прошири на остале теме и проблеме које имају полазиште у роману „Старац и море”; полазиште истраживања у пројектној настави, осим постављеног овом припремом, може и да се односи на то да је сабљарка, конкретно плави марлин који живи у Атланском океану (атлнски плави марлин), заштићена врста, јер је човековим ловом, истребљена; или, посматрати роман из угла теорија рода и разлике, у којем би ученици разматрали положај жена у друштву - иако јасно осликаних женских ликова нема у роману, неколико слика у којима се оне сведеним Хемингвејевим стилом помињу, отварају могућност истраживања на ову тему (види у докторској дисертацији Александре Жежељ Коцић на вези овде);
- Уместо графикона напетости (задатак за 2. групу) који је једноставан и погодан за израду на часу, у пројекту ученици могу да праве инфографик вођени наставниковим инструкцијама и појашењењима, као и материјалима у којима се информишу шта је инфографик и како га најбоље направити, погодни алати су већ поменути: canva, pitochart;
- Све што ученици на часу креирају електронски може да се уради и на плакатима, да уместо кориштења технологија, ученици вођени задацима креирају плакате/паное, писањем садржаја и цртањем графикона, социограма, стрипа, мапе симбола, плаката за филм; за евалуацију могу да се користе папирни стикери и обична табла, а за проверу, кратак штампани тест.

Прилози:

Прилог 1: Правила рада на радионици:

- Поштујемо саговорнике, обраћамо се са уважавањем и пристојно, слушамо док други говори;

- Реч тражимо дизањем руке када желимо да питамо, коментаришемо, износимо своја промишљања;
- Сарађујемо у групи, договарамо се, равноправно учествујемо у изради задатака и креирању материјала, поштујемо сараднике, одлуке на нивоу групе доносимо демократски.

Прилог 2: Истраживачки задаци за читање дела и вођење читалачког дневника

Ернест Хемингвеј

- Информиши се о животу и делима Е. Хемингвеја; у читалачком дневнику забележи занимљовости из његовог живота, забележи пишчева интересовања, пронађи везу између биографских података о животу писца и садржине дела „Старац и море“; где је пронашао инспирацију за писање романа; повежи пишчеву професију са његовим стилом писања.

Однос Сантјага према природи и мору

- Прикажи у неколико реченица, што краће суштину романа „Старац и море“;
- Опиши изглед старчеве колибе и забележи (цитирај) најупечатљиивји опис; покажи примерима старчево материјално стање; Шта симболизује море?
- Како старац доживљава море, природу? Пронађи примере старчевог доживљаја мора и природе у роману и забележи оне који старчеве доживљаје најбоље илуструју.

Лов на рибу и риба

- Колико дуго старац није ништа уловио? Како на њега гледају острвљани? Где старац планира да лови рибу? Где остали рибари са којима је дечак Манолино почео да иде у лов?
- Колико дуго се старац борио са огромном сабљарком?
  Пронађи опис рибе и запиши кратак цитат; Шта риба може да симболизује у роману, али и уопште? Чега је она симбол?

Борба са ајкулама

- Пронађи опис ајкула које нападају рибу привезану за чамац и запиши цитате. Шта ајкуле симболизују?
- Напиши карактеристичне црте личности (особине) старца риболовца и борца против чудовишних ајкула. Опиши његову борбу и чиме се бори против њих?
- Запиши цитате, универзалне и уопштене мисли о борби, животу, које старац истиче након своје борбе са природом.

Лик Сантјага

- Пронађи физички опис старца Сантијага – испиши цитат: „На њему је све, осим очију, изгледало старо, а очи су му биле боје мора и сијале ведро и непобедиво!“
  Шта овај цитат открива о Сантјагу?

- Запиши са каквим се тешкоћама старац бори за време риболова. Пронађи цитате и запиши их.
- Докажи цитатима како старац побеђује глад, жеђ и исцрпљеност?
- Објасни које црте старчеве личности уочаваш на основу свих победа које је постигао.
- Наведи неке црте његовог карактера на основу реченице из романа која даје његов физички опис: „На њему је све, осим очију, изгледало старо, а очи су му биле боје мора и сијале ведро и непобедиво.“
- Запиши неке мудре мисли о животу, о човековој борби у животу, које си пронашао у роману.

Однос старца и дечака

- Ко на почетку романа лови са старцем? Какав је дечак у односу према старцу? Колико се разликује у том смислу у односу на остале становнике острва? Шта је у понашању дечака похвално и за дивљење? Образложи своје закључке; Протумачи следећу реченицу: „Нико не би смео у старости да остане сам. Али то је неминовно.“ Како Сантјаго види своју старост, а како остали острвљани, међу њима и Манолино?
- Подсетите се знања из социологије о људским правима и врстама људских права, о улози појединца у заштити и остваривању људских права, затим из грађанског васпитања, о стереотипима, предрасудама и дискриминацији, односно, забрани дискриминације. Промислите, да ли и какву дискриминацију доживљава Сантјаго? Образложите ко осећа одговорност да му помогне и да га тиме на неки начин заштити? Какве предрасуде према њему имају остали становници и према којим стереотипима су развијене? Размислите о његовој старости и сиромаштву и како то утиче на понашање других према њему? Шта су разлози Сантјагове усамљености и отуђености? Наведите аргументе.
- Зашто старац за време лова понавља реченицу: „Ух, да ми је дечак сада.“?
- Размисли, какво симболично значење има пријатељство старца и дечака? Покушај да објасниш њихово пријатељство и одгонетнеш његову симболику.

Прилог 3: Предложени изглед картице 1. Групе МОРЕ и задаци за ученике

Ситуациони задатак

Замислите да сте аутор књиге „Старац и море”, да сте Е. Хемингвеј. Сазнали сте да је ваш роман постао најпродаванија књига (бестселер) и да сте добитник Нобелове награде управо за ту књигу. Јасно вам је да би на основу књиге могао да настане добар филм. Први задатак је да се обратите имејлом филмском продуценту (наставнику на његову имејл адресу) у којем ћете га заинтересовати да сними филм по вашој књизи. Напишите имејл у којем ћете кратко објаснити зашто би место радње, радња романа, ликови, борба са рибом, касније са ајкулама, симболика романа, били добра грађа за филм. Помените своју (Хемингвејеву) теорију „Леденог брега” (у петом прилогу) у новинарском писању и

образложите зашто једноставан стил вашег писања и једноставна радња романа, не би требало да буду препрека да се напише сценарио и сними филм. Предложите му где може да сними филм и коју музику може да користи (на пример, са сајта Саунклауд можете бесплатно преузимати инструменталну музику не кршећи ауторска права - одаберите неку по вама пригодну; уколико и сами знате за неки сајт или апликацију са погодном музиком, можете их користити; водите рачуна, музика треба да буде усклађена са темама романа и атмосфером). Укажите му на положај Сантјага, на ситуацију у којој се нашао, на његове године и однос са другима и зашто би требало и филм снимити о томе. У прилогу имејла пошаљите и документ са кратком биографијом (CV) у којој ћете навести најважније биографске податке из свог (Хемингвејевог) живота, укључујући и оне важне за настанак дела „Старац и море". Водите рачуна о правилној форми имејла и радне биографије - то су знања која сте стекли и на другим предметима (уколико нисте сигурни посетите сајтове Универзитет Сингидунум, cvmaker, ifostud где се можете информисати шта подразумева радна биографија). Када завршите, нека неко од вас пошаље имејл продуценту, односно, наставнику.

Договорите се на нивоу групе ко ће који део задатка да уради, распоредите задужења да свако од вас уради део задатка који му одговара. Одаберите презентере који ће прочитати ваш имејл и радну биографију и који ће одговарати на питања оних који вас слушају.

Ту сам да вам помогнем и да вас подржим!

Прилог 4: кратки изводи за ученике из књижевне критике и теорије књижевности о Хемингвејевом стилу

Хемингвејев стил

Основна карактеристика Хемингвејевог стила је једноставност која је толико истакнута да су такав стил неки амерички критичари назвали антистилом, особито у време кад су се појавила прва Хемингвејева дела. Касније, кад је Хемингвеј написао и објавио већи број романа и приповедака, и кад је књижевна критика могла боље да се позабави феноменом званим Хемингвеј, већина критичара се сложила у једном: Хемингвејев једноставан стил је стил највеће виртуозности. Први сусрет са Хемингвејевом прозом, кад је реч о почетном естетском доживљавању пишчевог израза, подсети на новинарски стил. Одмах се запази приметна уздржаност, упрошћеност, једноставност, одсуство траженог израза и пробране метафоре, као и сведеност лексике на свакодневни говор. И тај утисак је тачан. Хемингвеј је био новинар, одличан извештач са ратних бојишта. Он је чак и јавно рекао да му је стилистика новинарског изражавања највише користила у проналажењу властитог прозног стила. Хемингвеј користи све познате технике прозног изражавања - опис, портрет, дијалог, приповедање, али све то сведено на минимум. Од техника модерне прозе скоро да је потпуно одбацио психолошке анализе, анализе свести и подсвести својих јунака, као и

есејистичку технику. Чак ни мотиви са јаким конфликтима, са јаком динамичном радњом нису могли да приволе овог великог мајстора на стварање великих описа сукоба. Док је класичан реализам по правилу од оваквих мотива стварао читаве акционе пасаже и поглавља, Хемингвеј је радије такав мотив казивао дијалогом. Оволика једноставност може читаоцу да се учини као естетска вредност до које се лако долази. Али то је привид. Овакав мајсторски стил, чија је лепота у једноставности - тражи много труда. Добри познаваоци Хемингвејевог стваралаштва и начина његовог рада кажу да је он, на пример, крај романа „Због ором оружје" прерадио тридесет и девет пута док није постигао што је желео. Снага Хемингвејевог стила није у самом изразу, у богатству речи, већ у сугестији која је скривена у изразу. Хемингвеј не открива, он само назначује, а читалац треба да осети сугестију, а да би то осетио, мора бити мисаоно активнији на сасвим други начин него код читања дела чији аутори својим казивањем помажу читаоцу у разумевању значења слике, сцена, дијалога и сл.

(Вукашин Станисављевић)

Хемингвеј каже: „Ако писац прозе довољно зна о ономе о чему пише, он може да изоставља ствари које зна, а читалац ће, ако писац пише довољно искрено, имати представу о тим стварима као да их је писац изрекао. Достојанство кретања леденог брега зависи од само једне његове осмине која се види изнад воде. Писац који изоставља ствари зато што их не зна само ствара шупљине у свом писању." Писац је сматрао да ако се изостављају важне ствари или догађаји, прича постаје јача. Мада, уколико писац остави празнину тамо где није сигуран у своје знање, та ће се празнина претворити у шупљину (Гордић, 2000).

Теорија леденог брега или теорија изостављања је техника писања коју је сковао амерички писац Ернест Хемингвеј . Као млади новинар, Хемингвеј је морао да фокусира своје новинске извештаје на непосредне догађаје, са врло мало контекста или тумачења. Када је постао писац кратких прича, задржао је овај минималистички стил, фокусирајући се на површинске елементе без експлицитне расправе о основним темама. Хемингвеј је веровао да дубље значење приче не би требало да буде очигледно на површини, већ да имплицитно сија кроз њега.

Ако писац прозе зна довољно о ономе о чему пише, може изоставити ствари које зна, а читалац ће, ако писац пише довољно истински, имати осећај за те ствари тако снажно као да их је писац навео. Достојанство кретања леденог брега је због тога што је само једна осмина изнад воде. Писац који изоставља ствари јер их не познаје само прави шупља места у свом писању.

Хемингвејев биограф Карлос Бејкер веровао је да је као писац кратких прича Хемингвеј научио „како да извуче највише од најмањег, како да смањи језик и избегне губитак

кретања, како да умножи интензитет и како да каже ништа осим истине на начин да дозвољено да говори више од истине." Бејкер такође примећује да стил писања „теорије леденог брега“ сугерише да наративна и нијансирана сложеност приче, заједно са симболизмом, делују испод површине саме приче.

Прилог 5: Предложени изглед картице 2. Групе и и задаци за ученике

Графикон напетости

Задатак за вашу групу је да направите (креирате) графикон напетости за главног јунака романа или за радњу. Пример графикона имате у прилогу (седми прилог), али имате слободу да га преобликујете према својим закључцима, ставовима и промишљањима. Он треба да има две осе, усправну и водоравну. Водоравна означава ток радње романа, а усправна степен напетости. Пратите радњу и како се напетост мења. Водите рачуна да текст романа буде полазиште за ваше изборе, решења. Потврду за изборе где ћете ставити тачку прелома (раста или пада) напетости, треба да налазите у самом тексту. Креирајте графикон напетости тако што ћете уписивати догађаје, најмање пет епизода, и то редом којим се они смењују у роману, код преломних тачака напетости обележених у графикону. Напетости можете исказати и цитатима. Уочите, који су узроци Сантајгове напетости? Како се он са тим носи? Размислите о разлозима психолошких промена у Сантајговом лику у односу на његов положај на острву? Трпи ли одређену дискриминацију због предрасуда које имају према њему? На основу чега су изграђене те предрасуде? Какви су односи са дечаком Манлином, морем, рибом и ајкулама? Како све то утиче на напетости радње и у унутрашњем свету Сантјага?

Графикон можете да креирате у ворду уз помоћ уношења објеката и текста, у пеинт програму, у неком од програма за обраду фотографија (фотошоп) комбиновањем слика, или уз помоћ онлајн графикона (online charts).

Договорите се на нивоу групе ко ће који део задатка да уради. Након урађеног задатка, израде графикона напетости, одаберите презентера који ће представити ваша решења и ко ће одговарати на евентуална питања осталих ученика. Уколико се боље сналазите са неким другим погодним програмом, алатом или апликацијом, слободно је можете користити.

Ту сам да вам помогнем и да вас подржим!

Прилог 6: пример изгледа графикона напетости

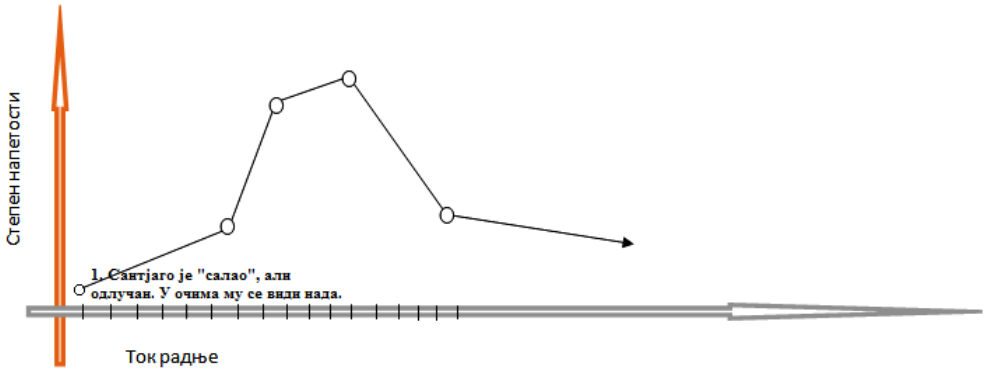

Прилог 7: Предложени изглед картице 3. Групе МОРНАР и задаци за ученике

Социограм

Задатак ваше групе је да направите **„**социограм**”** којим ћете приказати актере радње и њихове међусобне везе и односе, користећи симболе за сваког актера и различите линије којима ћете их повезати илуструјући тип односа међу њима. „Социограм” је техника употребе цртаних симбола који представљају ликове или појмове, мотиве и односе „елемената” у роману и представља графички приказ дела и односа одабраних елемената у њему. У центар социограма ставите се симбол за главног јунака, старца Сантјага, и све остало са чим ступа у однос представите симболима и распоредите у простору око централног симбола (Сантјага) и у односу на њега. Други ликови, друштво и све са чиме на неки начин главни јунак долази у однос, поставља се око њега и у односу на њега, а сами односи се приказују различитим линијама, стрелицама и симболима. У вези са спајањем симбола линијама које означавају односе, имате пуну слободу да одаберете изглед и боју линије којом илуструјете одређени однос (на пример, испрекиданом линијом означите неки негативан однос, рецимо вређање, а пуном противан, рецимо разумевања и сл.). Мала помоћ: приликом израде социограма размислите – Ко је према Сантијагу добар, ко му помаже, ко у њега верује? Зашто је усамљен у својој борби, али и животу уопште? Уколико сте чули за термин „ејџизам”, објасните га, а уколико нисте, покушајте да га протумачите. Шта је његов циљ? Са којим се проблемима суочава? Која решења проналази и где их проналази? Шта се очекује од мушкарца у патријархалној средини каква је приказана у роману? Стереотип о мушкарцима прераста у предрасуду према Сантјагу, размислите зашто? Предасуде прерастају у дискриминацију, у прилогу (девети прилог) издвојена су два члана, један из Закона о забрани дискриминације и један из Повеље Европске уније о основним правима, размислите ко их крши у Сантајговом случају – можете и то приказати на вашем социограму. Израда социограма, обавезно подразумева, да направите и легенду на којој ћете уписати значења употребљених симбола и линија, како би други могли на основу ње да разазнају и раумеју односе међу „елементима” романа.

За израду социограма можете да користе мајкрософт ворд програм, фотошоп, пеинт, или алат за израду презентација на вебу прези – prezi. Уколико се боље сналазите са неким другим погодним програмом, алатом или апликацијом, слободно је можете користити.

Договорите се на нивоу групе ко ће који део задатка да уради. Након урађеног задатка, израде социограма, одаберите презентера који ће представити ваша решења, тумачити ваше изборе приказаних односа актера – и оних из живог света и оних из апстрактног света, и старца Сантјага, и ко ће одговарати на евентуална питања осталих ученика.

Ту сам да вам помогнем и да вас подржим!

Прилог 8: социограм за лик Софке у роману „Нечиста крв”

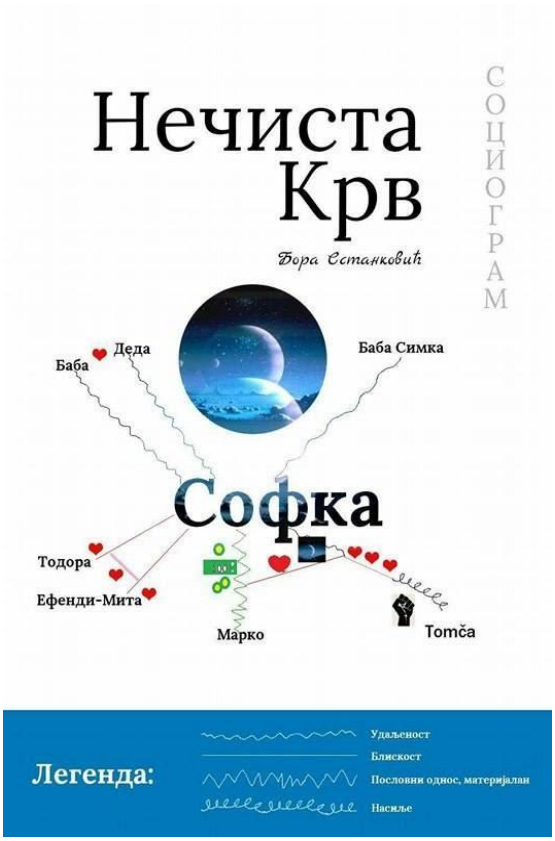

Рад ученика 3-1.

Прилог 9: Изводи из Закона о забрани дискриминације (14. Члан) и Повеље Европске уније о основним правима (1. Члан)

Члан 1: Људско достојанство је неповредиво. Оно се мора поштовати и штитити.

Члан 14: Забрана дискриминације: Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса,

боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, повезаност с неком националном мањином, имовина, рођење или други статус.

Прилог 10: Предложени изглед картице 4. Групе ЛАВ и задаци за ученике

Мапа симбола

Задатак ваше групе је да се подсетите шта је симбол као појам, али и као стилска фигура и да то на почетку презентовања изложите. Из текста треба да одаберете најмање пет симбола, не више од седам, који су у вези са главним јунаком романа Сантајгом. То треба да буду симболи који га најбоље приближавају и означавају њега и његову борбу. Затим, једноставним сликама симболима креирајте мапу симбола уз помоћ технологија, која ће бити приказ радње романа. Креирањем мапе симбола треба да илуструјете ток радње романа. Имате слободу да симболе на тој мапи организујете како мислите да треба, али да прикажете могућа пренесена значења на која симболи упућују у вези са Сантјагом.

Приликом израде мапе симбола, акценат треба да буде на томе како се Сантјаго осећа. Шта симболикује његову мотивацију да рибари. Који симбол може да упути на то како је прихваћен од других и какав је однос заједнице према њему. Којим симболом бисте могли представити његов однос према природи? Шта симболично сања, а шта му се догађа у реалности и зашто? Чиме бисте то симболично представили? Који симболи у роману указују на усамљеност старца, његову отуђеност, одбаченост, неустрашивост, снагу, на његове жеље, циљеве, на његову борбу?

Договорите се на нивоу групе ко ће који део задатка да уради. Након израде мапе симбола, одаберите члана групе који ће је презентовати осталим ученицима и одговарати на питања оних који вас слушају. Образложите своје изборе и решења, аргументујте их, можете то учинити и наводима из текста.

Ту сам да вам помогнем и да вас подржим!

Прилог 11: Предложени изглед картице 5. Групе НЕБО и задаци за ученике

Стрип

Ваш задатак је да прикажете радњу романа у шест до осам слика, односно, да креирате стрип уз помоћ електронских програма или веб алата, апликација. Акценат треба да буде на ликовима Сантјага и дечака Манолина. Стрип слике треба да прикажу њихов однос током радње романа. Приликом одабира ситуација које ћете приказати, размислите о материјалној ситуацији у којој се налазе ова два јунака, о њиховом сиромаштву због којег су приморани да раде, Сантјаго у старости, а дечак у раној младости. Ситуације бирајте у контексту људских права, са становишта предрасуда и дискриминације у погледу ова два најупечатљивија лика. Размислите, има ли предрасуда према Сантјагу и Манолину од

стране осталих становника острва? Из којих стереотипа произилазе те предрасуде? Да ли старац и дечак трпе дискриминацију? Образложите када, зашто и како, опишите ситуације када будете презентовали стрип.

Након креирања стрипа, припремите се за презентовање. Током презентовања стрипа, треба да образложите одабране слике којима сте задато представили и да их коментаришете. За израду стрипа можете да користе бесплатне алате, одаберите један од наведених: writecomics, pixton, stripcreator. Уколико знате за неки други алат или апликацију у којима се боље сналазите, можете их користити.

Договорите се на нивоу групе ко ће који део задатка да уради, распоредите задужења да свако од вас уради део задатка који му одговара. Одлучите ко ће презентовати материјал који сте креирали и одговарати на питања оних који вас слушају.

Ту сам да вам помогнем и да вас подржим!

Прилог 12: Предложени изглед картице 6. Групе РИБА и задаци за ученике

Плакат

Ваш задатак је да што краће испишете суштину, бит, или поруку дела „Старац и море" у пет веома кратких реченица од највише 140 карактера, који би могли да буду објављени као твит на друштвеној мрежи Твитер, на замишљеном профилу „Хемингвеј на твитеру", који је отворен у сврху промоције дела „Старац и море" и свега осталог у вези са делом.

Реченице треба да буду написане по једна из сваког угла – из угла старца, дечака, острвљана, рибе – марлин (сабљарке) и ајкуле. Водите рачуна да реченица буде лична и карактеристична за угао гледања из којег је пишете. Свака реченица треба да садржи и износи проблем оног актера из чијег угла се суштина реченицом изказује.

Када саставите реченице, замислите да сте ангажовани као маркетиншка агенција и у сврху промоције новоснимљеног филма према роману, направите електронски плакат за филм на којем ћете између осталог искористити састављене реченице. Неки од електронских алата за израду паката, које можете користити су canva, glogster, pitochart, ако се у неком другом алату или апликацији боље сналазите, можете их користити. Верујем да знате како плакат треба да изгледа и како се прави добар плакат. Уколико желите да се подсетите и будете сигурнији у изради плаката, погледајте пдф документ на вези овде у којем имате корисне савете.

Договорите се на нивоу групе ко ће који део задатка да уради, распоредите задужења да свако од вас уради део задатка који му одговара. Одлучите ко ће презентовати материјал који сте креирали и одговарати на питања оних који вас слушају.

Ту сам да вам помогнем и да вас подржим!

Прилог 13

Кратку проверу можете креирати у алату genially или можете искористити једноставан пример на вези овде.

2.2. Српски језик и књижевност: Култура изражавања – стилистика

Ауторка: Биљана Ђорђевић

Предмет: Српски језик и књижевност

Разред: Трећи разред средњих стручних школа

Наставна тема: Култура изражавања – стилистика

Наставна јединица: Новинарски стил – врсте новинарских текстова и како их читамо

Циљ часа: Проширивање знања о новинарском стилу; усвајање знања о врстама медијских жанрова; препознавање одређених медијских жанрова на конкретним примерима; разумевање важности медијске писмености и критичког мишљења.

Очекивани исходи

1. Исходи предмета

Ученици ће бити у стању да:

- препознају публицистички стил;
- разликују врсте медијских жанрова;
- препознају одлике одређених медијских жанрова;
- заузму критички став према медијским садржајима.

2. Исходи глобалног образовања

Ученици ће бити у стању да:

- ефикасно и критички користе научна и технолошка знања, уз показивање одговорности према свом животу, животу других и животној средини;

- имају свест о сопственој култури и разноликости култура, уважавају значај креативног изражавања идеја, искустава и осећања путем различитих медија, укључујући музику, књижевност, извођачке и визуелне уметности.

3. Исходи медијске писмености:

Ученици ће бити у стању да:

- прикупљају, анализирају, организују и критички процењују информације;
- умеју да разликују чињенице од интерпретација;
- поуздано, критички и одговорно према себи и другима користе дигиталне технологије.

Кључни појмови: новинарски стил, медији, истинитост, објективност, критичко мишљење.

Тип часа: обрада – вежбање.

Облик рада: фронтални, рад у групи.

Метод рада: комбиновани (текст, истраживачки, демонстрациони, компаративни, хеуристички).

Наставна средства и дигитални алати: Поред уџбеника предвиђено је и коришћење мобилних телефона (информативни портали и апликације, програми за обраду фотографија, едитори) а алтернативно би се могли користити и традиционални штампани и телекомуникациони медији (телевизија).

Литература:

- Валић Недељковић, Д. (н.д.). *Новинарски жанрови.*
- Јањатовић Јовановић, М. и Љајић, М. и Војновић, М. и Киш Бутерер, М. и Петровић, А. и Петровић, М. и Кецман, В. и Ивановић, Д. и Берић Дамњановић, Д. и Шљивовић, М. и Марковић, М. (2021). *Звони за медијску писменост: Приручник за наставнике основних и средњих школа.* Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
- Ломпар, В. и Антић, А. (2015). *Граматика за трећи разред средње школе.* Београд: Klett.

- Сигети, В. и Стјепић, Д. и Јањатовић Јовановић, М. и Валић Недељковић, Д. (2021). *Медијска писменост у школској клупи: Водич за наставнике*. Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
- Трифуновић, С. (2021). *Медијска писменост средње образовање и васпитање.* Београд: Министарство културе и информисања РС.

Структура часа

Уводни део часа (пет – седам минута):

У уводном делу часа подсетити ученике на одлике новинарског стила (информативност, објективност у извештавању, јасноћа, прецизност и конкретност језика, разумљивост широком аудиторијуму). Потом, поновити правила новинарског стила и најавити ученицима да ћемо данас обрађивати врсте медијских жанрова и да ћемо у другом делу часа вежбати и промишљати своју медијску писменост и способност да препознајемо и селектујемо праве информације од оних које то нису. Ученици су се током досадашњег школовања сусретали са наставним јединицама у којима је било речи о функционалним стиловима уопште, као и о самом новинарском (публицистичком) стилу, сусретали су се са читањем и обликовањем одређених текстова који имају одлике публицистичког стила, тако да остаје простор да се кроз ову наставну јединицу сагледа како данас изгледају новинарски текстови и у којој мери у њима јесу садржане одлике које би требало да им по дефиницији буду својствене.

Главни део часа (30 – 35) минута:

У првом делу разматрамо које су то главне врсте медијских жанрова.

Они се могу разликовати по регистру вокабулара, објективности, циљној групи, па и по самим информацијама које бивају изложене у медијским садржајима.

У данашњем новинарству, најчешћи жанрови су: вест, чланак, интервју, извештај и колумна.

Вест представља најобјективнији вид исказивања информација. Да би била потпуна, вест мора да одговори на шест основних питања, утврђених на основу правила за добро

приповедање која је Цицерон представио 86. године пре нове ере у свом делу „De inventione“: quis (ко), cur (зашто), ubi (где), quando (када), quemadmodum (како), quibus adminiculis (којим средствима). Данас је такође уобичајен и принцип 5W+H: what – шта се догодило, where – где се догодило, when – када се догодило, who – ко је учествовао, why – зашто се догодило, how – како се догодило. Вест тежи да на концизан начин презентује одређену информацију.

За разлику од вести, извештај је новински текст који служи за информисање аудиторијума о неком догађају с тим што је приликом обликовања извештаја кључно присуствовати догађају од почетка до краја, како би извештавање било комплетно и свеобухватно. Најчешћа техника писања извештаја је тзв. WHAT правило о извештавању: W (what) – шта се догодило написати у уводу, H (how) – како је до тога дошло (дати позадину догађаја, навести сведоке и/или учеснике), A (amplify) – укратко описати главне тачке догађаја и хронолошки их поређати, T (tie up) – довести у везу све претходне делове текста.

Чланак представља текст објављен у дневним или недељним новинама, научним или књижевним часописима, стручним публикацијама или лексикографским издањима. Чланак је дело објективне природе, које поближе обрађује неку чињеницу или тему, или пак може бити реакција на неки актуелни проблем. Имајући у виду да се ради о тексту који се бави детаљима неке тематике, углавном обухвата страну или више.

Интервју у новинарству служи да би се јавност информисала о некој теми из угла гледања неке особе, која је најчешће стручна да коментарише ту област. Састоји се из питања и одговора, при чему постоји низ правила пристојности, куртоазије, и начина формулисања питања уопште, која се морају испоштовати да би један интервју био ваљан.

Колумна се жанровски сврстава у чланке мишљења и представља текст писан у првом лицу једнине, прожет субјективним ставовима аутора. Columna на латинском значи стуб и ова врста новинског текста је добила тај назив због свог стубачног формата у листу. Карактеристика колумне је периодичност у њеном објављивању, као и устаљене теме из области друштвених прилика које колумниста третира у својим текстовима.

Задатак за ученике:

Поделити ученике у пет група и свакој доделити један жанр и препоручену медијску објаву, те задати им да ураде анализу одговарајући на наведена питања.

Прва група анализира вест и одговора на питања:

Које чињенице су наведене у вести? Да ли су информације проверљиве? Да ли је новинар износио свој став? Да ли је покушавао да ми наметне став? Зашто је представљена информација важна за медије и за публику (у чему је јавни интерес)? Да ли је одговорено на шест кључних питања (Ко? Шта? Где? Како? Када? Зашто?)

Друга група анализира извештај и одговора на питања:

Да ли су у тексту приказане чињенице? Да ли је одговорено на шест кључних питања (Ко? Шта? Где? Како? Када? Зашто?) Да ли ми је приказан контекст који ће ми ближе појаснити чињенице? Да ли су у извештају цитирани битни актери догађаја? Зашто су информације у извештају важне за медије и публику?

Трећа група анализира чланак и одговора на питања:

Да ли су у тексту приказане чињенице? Да ли је приказан контекст који ће ближе појаснити чињенице? Да ли су једнако заступљене супротстављене стране и да ли је теми приступљено из више углова? Да ли могу да донесем непристрасан закључак о теми на основу приказаних информација?

Четврта група анализира интервју и одговора на питања:

Да ли је изабран релевантан саговорник? Да ли је новинар поставио питања на основу којих се могло сазнати више о теми разговора? Да ли се на основу постављених питања могло препознати какав став новинар има о теми? Да ли је саговорник давао јасне одговоре на постављена питања? Уколико неки одговори нису били јасни, да ли се новинар потрудио да потпитањима наведе саговорника да их појасни?

Пета група анализира колумну и одговора на питања:

Да ли можете да уочите став аутора колумне? Да ли је тај став поткрепљен чињеницама? Да ли се аутор у тексту служио вређањем и омаловажавањем? Да ли текст покушава да ме

убеди у нешто и уколико да у шта? Да ли ми нешто у тексту смета? (Посебно проћи са ученицима демистификовање популарних личности и како смо у стању да пружимо подршку јавним личностима и када нисмо сигурни да ли су у праву).

Завршни део часа (пет – седам минута):
Ученици добијају инструкције за домаћи задатак:

Припремити презентације на основу направљене анализе на часу. У презентацији треба кратко представити анализу примера, са посебним нагласком на сегменте који су одлика и специфичност жанра који се анализирао. Такође, ученици могу да пронађу и пример изразито непрофесионалног медијског садржаја истог жанра (не мора нужно иста тема да буде у питању, може нека актуелна у датом моменту по избору ученика), како би могли да направе поређење.

Ученици на следећем часу излажу презентације, а наставник развија дискусију о сваком анализираном жанру са осталим ученицима.

Циљ је да се прикаже како специфичност жанра утиче на приказ и избор информација које ће медији приказати о одређеној теми. У закључној дискусији наставник са ученицима долази до закључка да избором жанрова медиј може да утиче на креирање јавног мњења (нпр. уколико тему од јавног интереса, која захтева детаљну анализу представљају искључиво у форми кратке вести или уколико се вест која захтева објективност највише представља кроз колумне).

Као додатни задатак за промишљање наставник ученицима прилаже причу о дипфејк видеима и како се они могу злоупотребити. Анализа се ради на примеру следећег текста.

Напомена: Будући да се функционални стилови више пута током школовања обрађују, могуће је ову наставну јединицу развити у задатак пројектног учења ако се предвиди већи број часова и сви елементи пројектног учења.

2.3. Вештине комуникације: Конфликти

Ауторка: Биљана Нешић

Предмет: Вештине комуникације

Разред: Први разред, средња стручна школа

Наставна тема: Комуникација и решавање конфликтних ситуација

Наставна јединица: Конфликти

Циљ часа: Стицање и проширивање знања у вези са појмовима слобода говора, увреда, омаловажавање, дискриминација, лично својство, људско достојанство; говор мржње и насиље на интернету; Повереник за заштиту равноправности; препознавање облика насилне комуникације у јавном и масовном комуницирању; развијање вештина ненасилне комуникације.

Очекивани исходи:

1. Исходи предмета

Ученици ће бити у стању да:

- препознају шта означавају појмови слобода изражавања, увреда, омаловажавање, дискриминација, људско достојанство, лично својство, насилна комуникација, говор мржње на интернету, ксенофобија, национализам, расизам, мере против говора мржње.

2. Исходи глобалног образовања

Ученици ће бити у стању да:

- јасно опишу своје ставове, осећања и потребе уз уважавање других;
- да активно слушају и асертивно комуницирају у јавном и масовном простору;

- да покажу саосећање када виде да су други неправедно третирани.

3. Исходи медијске писмености

Ученици ће бити у стању да:

- идентификују сличности и различитости између старог наученог знања и новог материјала;
- извлаче закључке о поруци анализом медијских садржаја;
- дефинишу резултате анализе медијских садржаја организовано и кохерентно;
- креирају информативан визуелни садржај користећи се дигиталним алатима.

Кључни појмови: слобода изражавања, лично својство, говор мржње на интернету, дискриминација, етикетирање, национализам, Повереник за заштиту равноправности, манифест ненасилне комуникације.

Тип часа: обрада.

Облик рада: фронтални, индивидуални, рад у групи.

Метод рада: метода усменог излагања, метода разговора, рад на тексту, метода ученичких радова, демонстративна метода.

Наставна средства и дигитални алати: одабрани штампани делови приручника и брошура и едукативни радни листови израђени у оквиру пројекта АМеЛи за рад ученика, постер/листови папира или апликација, рачунар, пројектор, звучници, платно, паметни телефони, таблети.

Литература:

- *Брошура Насиље преко интернета – Приручник за дјецу и младе.* (2015). Загреб: Савјетовалиште „Лука Риц“.
- Incest Trauma Centar – Beograd. (2013). *Tagged [18 min].* youtube.com, 6.1.2013. [интернет].
- Јанковић, Б. (2020). *Препознај и пријави дискриминацију.* Београд: Повереник за заштиту равноправности.

- Костић, З. и Мартић, Н. (2016). *Вештине комуникације, уџбеник за 3. разред економских и правно-пословних школа образовни профил пословни администратор.* Београд: Завод за уџбенике, (прво издање).
- *Не говору мржње, Брошура за ученике средњих школа.* (2020). Београд: Цепора – Центар за позитиван развој деце и омладине.
- *Немој да толеришеш дискриминацију! Тражи заштиту и реагуј!.* (2012). Београд: Повереник за заштиту равноправности.
- Ostili, Parole. (н.д.). *Манифест ненасилне комуникације.* AMeLiE project.
- Покушевски, Д. и Сандић, Г. и Дерета, С. (2022). *Усправи се.* Београд: Београдски центар за људска права.
- Цибоци, Л. и Канижај, И. и Лабаш, Д. (2019). *Људско достојанство, вријеђање, срамоћење и говор мржње.* Загреб: Агенција за електроничке медије, УНИЦЕФ.

Структура часа (два часа):

Уводни део часа:

Наставник најављује наставну јединицу и циљ часа. Објашњава да ће се са радом започети на првом, а наставити на другом часу.

Наставник уз употребу пројектора и видео-бима приказује кратки филм „Tagged“ (Тагована). Филм подучава о одговорном понашању на интернету и позитивној онлајн комуникацији, а нарочито о осећањима која се јављају када једна или више особа повређују другу.

Након пројекције филма наставник питањима усмерава ученике да дефинишу тему филма. Циљ интеракције је недвосмислено препознавање одговорности насилника и указивање на уобичајену динамику да окружење најчешће криви жртву насиља. Наставник усмерава ученике да размишљају у правцу како да избегну ову замку, јер је неопходно да постану савезнице/савезници другарици/другу у невољи.

Разговор се даље води о следећем:

- Шта се заправо догодило у филму?

- Како су се осећали Kate, Jack i Raz?
- Који су за вас кључни тренуци у филму? Због чега?
- Шта мислите да актери који су били мета треба да ураде у вези са тим малтретирањем?
- Шта мислите, због чега посматрач/ица није помогао/ла особи која је била на мети?
- Како је другачије посматрач/ица могао/ла да поступи ?
- Шта могу да ураде ученици/е ?

Наставник уводи концепт сајбер малтретирања и објашњава да је то малтретирање које се одвија на интернету, уз коришћење информативне и комуникационе технологије укључујући и (не само) мобилне телефоне, сајтове друштвених мрежа и инстант поруке (четовање).

Од ученика се тражи да опишу сајбер малтретирање, као и да направе паралелу, на који је начин ова појава слична, а како се разликује од малтретирања у свакодневном животу. Потом се објашњавају појмови људско достојанство, вређање и омаловажавање и говор мржње.

Људско достојанство је једно од права која су зајамчена сваком човеку због његове саме припадности људском роду. Међутим, и на том се подручју због убрзаног развоја савремених друштава и у њима нових дигиталних медија и друштвених медија уочавају нови изазови и опасности којима се људско достојанство вређа на најгрубље начине. Реч је о оним облицима насиља којих је било и раније, али се у виртуалном свету брже шире, а уперени су против права на добар глас, част и углед особе и као такви уперени су против људског достојанства. Реч је између осталог о вређању, срамоћењу, омаловажавању и говору мржње који се убрајају у електронско насиље према врсти деловања (Билић, 2018., према Цибоци Л. и сарадницима, 2019).

Под појмом вређање порукама мисли се на „врсту понављаног, непријатељског и насилничког понашања које укључује размену вулгарних, увредљивих и нецивилизованих порука између две или више особа путем мобилног телефона или интернета, а којима је

циљ да се повреди, омаловажи и наштети одређеном појединцу или групи“ (Билић, 2018, према Willard, 2007; Hindu ja, Patchin, 2009; Spalević, 2013; Talves i Nunes, 2015).

Та је размена увредљивих порука најчешћа на друштвеним мрежама, а нападачима је циљ да понизе и повреде саговорника – жртву, при чему им није важна тема расправе. При томе се користе непримереним, вулгарним речима и псовкама, сарказмом и графостилистичким знаковима (писање великим словима, ускличници) којима се настоји указати на нељубазан тон (Билић, 2018).

У више истраживања (Билић, 2018, према Dehue и сар., 2008) утврђено је да је вређање најучесталији облик електронског насиља, а резултати истраживања које су спровели Aricak и сарадници (2008) показују да је 20,2 одсто испитаних средњошколаца било изложено том облику насиља. У тим се истраживањима наводи да је уз вређање најчешћи облик исмевање које се сматра врло болном врстом вређања. При томе су исмевању деца и млади изложени било путем порука, било на друштвеним мрежама. Увредљиве поруке или коментаре деца и млади с једне стране примају, а са друге стране упућују једни другима, при чему једни друге исмевају због објављених података на интернету.

Препорука Савета Европе говор мржње дефинише као „све облике изражавања који шире, подстичу, промовишу или оправдавају расну мржњу, ксенофобију, антисемитизам и друге облике мржње базиране на нетолеранцији, укључујући и нетолеранцију изражену агресивним национализмом и етноцентризмом, дискриминацијом или непријатељством према мањинама, емигрантима или људима емигрантског порекла“ (Рокша-Зубчевић, Бендер, Војводић, 2017). Иако сам израз упућује на вербалну компоненту као главну карактеристику говора мржње, под тим се појмом подразумевају и невербални изрази попут слика, знакова, симбола, гестова и сл. (Munivrana Vajda и Šurina Marton, 2016).

Фактор који је додатно олакшао ширење говора мржње је појава и популаризација друштвених мрежа. На њима је више од четвртине деце на узрасту од девет до 17 година у протеклих годину дана видело интернетске странице или расправе које укључују поруке и говор мржње усмерен према одређеним групама људи (EU Kids Online, 2017). Слично потврђује и истраживање Храброг телефона и Поликлинике за заштиту деце и младих Града

Загреба из 2004. које показује да свако шесто дете (16 одсто) наводи да им се неко улоговао у њихов Фејсбук профил и у њихово име објављивао незгодне информације о њима, док такво понашање признаје осам одсто деце; свако десето дете (11 одсто) доживело је да их је неко намерно блокирао или их је избацио из неке групе с циљем да их изолује, док је то чинило чак 13 одсто деце; а сваком шестом детету (15 одсто) су путем Фејсбука биле упућене претње, док такво понашање признаје седам одсто деце. (Цибоци Л. и сарадници 2019).

Главни део часа:

У главном делу првог часа наставник дели ученике у пет група (примењује неку од „игара“ за формирање група) и додељује им штампане материјале – делове приручника и брошура. Групама додељује тему, објашњава задатке и упућује како да употребе расположиву литературу.

Прва група добија задатак да обради тему: људско достојанство, слобода говора, увреде, говор мржње.

Доступан наставни материјал: Не говору мржње; Усправи се, Људско достојанство, вријеђање, срамоћење и говор мржње.

Друга група добија задатак да обради тему: дискриминација, етикетирање, лично својство – примери из живота.

Доступан наставни материјал: Не говору мржње, Немој да толеришеш дискриминацију! Тражи заштиту и реагуј!

Трећа група добија задатак да обради тему: заштита од дискриминације – писање притужбе Повереници за заштиту равноправности.

Доступан наставни материјал: Усправи се, Препознај и пријави дискриминацију.

Четврта група добија задатак да обради тему: говор мржње на интернету и друштвеним мрежама – како да се заштитим?

Доступан наставни материјал: Брошура Насиље преко интернета – Приручник за дјецу и младе, Манифест ненасилне комуникације,

Пета група добија задатак да обради тему: нетикета (бонтон/мрежна учтивост), Манифест ненасилне комуникације.

Доступан наставни материјал: Манифест ненасилне комуникације и видео.

Ученици подељени по тимовима проучавају доступне материјале, договарају се, дискутују, постављају питања наставнику, бележе своје одговоре и примере, праве план излагања.

Наставник прилази групама, одговара на свако питање, решава недоумице, усмерава ученике, подстиче их, бодри.

Завршни део другог часа:

Тимови усмено презентују резултате свог рада. Прате и коментаришу рад осталих тимова.

Наставник прати и коментарише, заједно са осталим ученицима представљање резултата рада по тимовима, евентуално их коригује, допуњава, подставља потпитања и усмерава их.

На самом крају часа, наставник презентује ученицима на видео биму Манифест ненасилне комуникације и пушта видео Манифеста ненасилне комуникације. Потом, формирајући групе, задаје домаћи задатак да ученици изаберу две од десет принципа Манифеста ненасилне комуникације и израде постере употребом апликације canva.com. Израда постера је, уједно, прилика за вежбање медијске писмености. Постери ће потом бити постављени у хол школе као допринос борби против говора мржње на интернету, или ће бити објављени дигитално (блог, сајт школе и сл).

2.4. Свет око нас: Становништво нашег краја

Ауторка: Биљана Рудовић

Предмет: Свет око нас

Разред: Трећи разред

Наставна тема: Природа – човек – друштво

Наставна јединица: Становништво нашег краја

Циљ часа: Упознавање и препознавање групе људи, становника, народа краја, њихова права и обавезе, обичаје и суживот уз употребу дигиталних уређаја у образовне сврхе.

Очекивани исходи

1. Исходи предмета

Ученици ће бити у стању да:

- наводе називе становника Србије;
- наводе називе становника свог краја;
- наводе неке обичаје становника свога краја;
- повезују права и обавезе;
- разликују права и обавезе становника Србије;
- илуструју ношњу свога краја.

2. Исходи глобалног образовања

Ученици ће бити у стању да:

- примене правила друштвено прихватљивог понашања поштујући права, обавезе и различитости међу људима;
- својим понашањем показују да прихватају различитост другог;

- препознају стереотипе и превазиђу предрасуде о другим народима.

3. Исходи медијске писмености

Ученици ће бити у стању да:

- самостално праве једноставне видео записе на задату тему у образовне сврхе;
- користе важне податке и информације и издвоје битно од небитног;
- осмисле и самостално воде интервју.

Кључни појмови: становници и народи краја, права и обавезе.

Тип часа: обрада.

Облик рада: фронтални, групни, индивидуални.

Метод рада: дијалошка, монолошка, демонстративна, метода рада на тексту, ИКТ метода.

Наставна средства и дигитални алати: уџбеник, аудио-видео записи, пројектор, Microsoft PowerPoint, наставни листићи, илустрације.

Литература:

- Ђурић, Б. и Манојловић, М. (н.д.). *Приручник за Природу и друштво за трећи разред основне школе*. Београд: Едука.
- Јањатовић Јовановић, М. и Љајић, М. и Војновић, М. и Киш Бутерер, М. и Петровић, А. и Петровић, М. и Кецман, В. и Ивановић, Д. и Берић Дамњановић, Д. и Шљивовић, М. и Марковић, М. (2021). *Звони за медијску писменост: Приручник за наставнике основних и средњих школа.* Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
- Лазаревић, Ж. и Банђур, В. (2001). *Методика наставе природе и друштва*. Београд: Учитељски факултет.
- Сигети, В. (2018). *Водич кроз продукцију у школској клупи.* Нови Сад: Новосадска новинарска школа.

Структура часа

Уводни део часа (седам минута):

Час раније задати ученицима да сазнају и науче како се на различитим језицима народа који живе у нашој земљи (мађарски, словачки, русински, ромски, албански, бугарски) каже „Добар дан, како си?“. Потом на часу када се буде обрађивала ова наставна јединица, кроз игру „Погоди језик народа?" подстакнути ученике да покушају да препознају који је језик у питању. Како се који језик препозна, име тог народа (исписано на хартији различитих боја) прикачити на таблу. Објаснити потом да су то народи који живе у нашем крају, да са њима живимо, сусрећемо се у свакодневном животу и да смо повезани на различите начине – пријатељски, родбински, партнерски, професионално.

Најава часа: На данашњем часу учићемо који све народи живе у Србији, која су њихова обележја, права и обавезе.

Главни део часа (33 минута):

Отпочети главни део часа информацијом да земљу у којој живимо краси разноврсност народа који у њој вековима живе заједно.

Истаћи да су најбројнији народ који живи у Србији Срби, а да поред њих живе и: Мађари, Словаци, Русини, Украјинци, Роми, Бугари, Румуни, Власи, Бошњаци, Македонци, Албанци, Хрвати, Црногорци... Слагати имена народа на таблу док се ово набраја (прилог 1).

Са ученицима кратко поразговарати о њима познатим и блиским припадницима неког од ових народа.

Потом говорити о обележјима народа на начин да се ученици распореде у групе и раде на материјалу који им се додели (прилог 2). Ђаци се у раду на материјали усмеравају да читају и извлаче најбитније карактеристике оног народа који су добили – језик, вера, јела, ношња, музика...

Представник групе затим презентује шта су научили о народу који је представљен на њиховом материјалу, док наставник у позадини приказује слику народне ношње тог народа са интернета.

Након излагања, следи део часа када се обрађују права и обавезе. Напоменути ђацима да су сви народи који живе у нашој земљи равноправни. Подсетити да се народи нашег краја разликују по језику којим говоре, празницима и народним обичајима, ношњама, по јелима и традиционалним песмама и играма, али, да без обзира на те различитости, припадници свих народа могу да буду драге комшије, пријатељи, суптужници, колеге; важно је само да поштују и уважавају једни друге и да знају која су права и обавезе сваког становника наше земље. Истакнути да су сви народи који живе у нашој земљи равноправни – сви имају иста права (нпр. на рад, на образовање, лечење, испољавање своје вере, употребу свог језика и неговање своје народне традиције). Закључити стога да припадници свих народа имају обавезу да поштују једни друге, уважавају различито мишљење, веру и обичаје; потом да одговорно раде свој посао, да пружају помоћ у невољи и да чувају и штите своје животно окружење; као и закон и правила државе.

Систематизовање наученог радити фронтално кроз питања (Који народи живе у твом крају? Шта си сазнао о Мађарима, Словацима, Ромима, Србима? По чему се они разликују? Наведи неколико права која имају сви становници наше земље, без обзира ком народу припадају).

Завршни део часа (пет минута):

У завршном делу часа припремити ученике за рад на домаћем задатку. Правити групе од по четири ученика и дати упутство: Истражити ко је у окружењу припадник/припадница неког другог народа. Направити интервју са том особом и сазнати какви су обичаји тог народа нпр. за Божић и Ускрс. Уколико се добије пристанак, снимити интервју а онда следећи час посветити гледању и анализи снимљених радова - упоредити обичаје различитих народа и видети које су разлике и сличности.

Напомене: Уколико ученике од самог почетка учимо да препознају да су различитости међу људима нешто што оплемењује један крај и чини га богатим лакше ћемо добити борбу са дубоко урезаним предрасудама у нашем друштву. Правилним приступом у наставном процесу ученици ће развијати критичко мишљење и моћи ће да партиципирају у грађанском друштву.

За обраду овог наставног часа важна је и дигитална и визуелна писменост, а способност комуницирања у различитим културалним контекстима заокружује учење о становништву нашег краја.

Ову наставну јединицу је важно повезати и са часовима ликовне и музичке културе, а на часу грађанског васпитања продубити тему о различитостима и предрасудама.

Прилози:

Прилог 1: Картице за слагање на табли

Срби

Мађари

Словаци

Русини

Роми

Бугари

Румуни

Украјинци

Бошњаци

Власи

Македонци

Албанци

Хрвати

Црногорци

Прилог 2: картице са информацијама о другоме за рад у групи

Прва група - СРБИ

Срби живе у свим крајевима наше земље. Говоре српским језиком и служе се и ћириличним и латиничним писмом. Углавно су хришћани, православне вере.

Срби славе крсну славу и то је важно обележје овог народа. Вековима се одржао тај обичај.

На прославама и славама се игра коло уз хармонику и фрулу, традиционалне инструменте.

Традиционална ношња је значајан део српске културе и може се разликовати у зависности од регије коју су Срби насељавали (Војводина, Шумадија, итд.)

Друга група - СЛОВАЦИ

Словаци у Србији најчешће живе у Војводини. Говоре словачким језиком. Свуда у свету су познати по врсти сликарства које се назива наивно сликарство. У селу Ковачица можете обићи музеј са делима познатих сликара “наиваца”.

Словачка кухиња је занимљива јер се комбинује воће са месом (познат је њихов сос од вишања), а праве и кнедле, ћуфте од хлеба и кромпира и укусна цибулова супа од лука.

Ношња се одликује шареним мотивима и слојевитим сукњама. Дечија песма „Танцуј, танцуј, викруцај“ је веома позната код нас. Пронађи је на интернету и послушај.

Трећа група - РОМИ

Роми су пореклом из Индије, али су данас присутни у разним крајевима света. Роми из Србије говоре и ромским и српским језиком, а живе у свим деловима земље. Њихова химна је песма „Ђелем, ђелем“ и говори о бесконачном путовању Рома. Музика Рома је позната у многим деловима света, а и сама садржи елементе фоклора различитих земаља у које су Роми путовали. Тако је музика других земаља извршила утицај на ромску музику, али је и ромска музика утицала на мелодије музика других култура па су тако, на пример, Роми у Шпанији веома допринели развоју уметности фламенка.

Ромска застава је зелено плава са црвеним точком и представници ове заједнице са поносом кажу да под њом није вођен ниједан рат.

Ромска народна ношња је веома препознатљива - жене носе дугачке, беле сукње са цвећем, а мушкарци најчешће носе широк каиш са много украса, као и шешир.

Четврта група - МАЂАРИ

Мађари су, после Срба, најбројнији народ у Војводини. Говоре мађарским језиком који припада породици уралских језика. Чардаш је мађарска национална игра, позната свуда у свету. Звуци цимбала и виолине се могу чути на њиховим весељима. Пронађите на Јутјубу како звучи цимбало.

Много мађарских јела сви волимо, а најпознатији су: гулаш, резанци с маком, куртош колач...

Народна ношња је карактеристична по везу цветним мотивима јарких боја и та фолклорна уметност зове се МАЋО ФОЛКЛОР.

2.5. Језик, медији и култура: Слобода говора – употреба и злоупотреба, законска регулатива

Ауторка: Душица Васов

Предмет: Језик, медији и култура

Разред/узраст: Први разред гимназије

Наставна тема: Креатори и примаоци медијских порука

Наставна јединица: Слобода говора – употреба и злоупотреба, законска регулатива

Циљ часа: Упознавање са појмовима слобода говора и ограничења слободе говоре, најпре на основу законске регулативе, а затим групним и индивидуалним промишљањем медијских садржаја, како би ученици та знања применили у заштити и промовисању људских права.

Очекивани исходи

1. Исходи предмета

Ученици ће бити у стању да:

- дефинишу шта је слобода говора, а шта говор мржње;
- познају законску регулативу у овој области;
- бирају медијске садржаје руководећи се њиховим квалитетом и сопственим потребама;
- препознају примере угрожавања права на слободу говора и примере угрожавања приватности људи;
- изражавају мишљење без коришћења увреда и дискриминације;
- одговорно креирају и шаљу поруке посредством медија;

- препознају моћ медија;
- сами производе одговорне медијске садржаје.

2. Исходи глобалног образовања

Ученици ће бити у стању да:

- разумеју комплексне односе друштвених, еколошких, политичких и економских питања, како би из тога извели утемељене ставове о свету;
- познају људска права и залажу се за њих;
- увиђају међузависност спољног света;
- поштују различитост уопште, а у свом окружењу гаје интеркултуралност.

3. Исходи медијске писмености

Ученици ће бити у стању да:

- разумеју медијске садржаје;
- се критички односе према њима;
- разумеју како функционишу масовни медији;
- вешто и одговорно користе нове технологије;
- доприносе разумевању међу људима, културама и народима.

Кључни појмови: слобода изражавања, слобода говора, слобода штампе, ограничења слободе говора, злоупотреба слободе говора, говор мржње, законска регулатива

Тип часа: обрада.

Облик рада: фронтални, у пару, групни.

Метод рада: предавање у комбинацији са Пауер поинт презентацијом и дискусијом са ученицима, кроз репрезентативне примере злоупотребе слободе говора.

Наставна средства и дигитални алати: Power point презентација, интернет садржаји, задаци у папирној форми.

Литература:

- Bychawska-Siniarska, D. (2019). *Заштита права на слободу изражавања по Европској конвенцији о људским правима: Приручник за правнике.* Савет Европе.

- Вујовић, М. и Обрадовић, Н. и Митровић, М. и Алексић, Д. (2021). *Практикум: Медијска писменост за наставнике.*
- *Гдје је граница између слободе изражавања и говора мржње?.* (2020). globalanalitika.com, 2020. [интернет]. Приступљено 21.7.2022. 12:23.
- *Европска конвенција о људским правима и основним слободама.*
- *Закон о електронским медијима Републике Србије.* Службени гласник РС, 83/2014, 6/2016 – др. закон и 129/2021.
- *Закон о јавном информисању и медијима*. Службени гласник РС, бр. 83/2014, 58/2015 и 12/2016.
- Ињац, Ж. (2018). *О границама слободе изражавања на интернету.* kcns.org.rs, 27.2.2018. [интернет]. Приступљено 21.7.2022. 12:22.
- Јањић, С. (2020). *Говор мржње на порталима и друштвеним мрежама у Србији.* Новосадска новинарска школа.
- Лалић, С. и Сента, Ц. (2020). *Наративи мржње у интернетским медијима и интернетској комуникацији у Хрватској.* Загреб: Центар за мировне студије.
- Сигети, В. и Стјепић, Д. и Јањатовић Јовановић, М. и Валић Недељковић, Д. (2021). *Медијска писменост у школској клупи: Водич за наставнике*. Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
- Сигети, В. и Јањатовић Јовановић, М. и Максимовић, С. и Јањић, С. (2019). *Водич за едукаторе кроз медијску писменост: како причати са децом о дезинформацијама, оглашавању, насиљу и стереотипима у медијима.* Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
- *Слобода изражавања и слобода медија: Приручник за обуку.* (2017). Савет Европе.
- Трифуновић, С. и Зарић, М. и Симовић, Љ. и Ристић Ћировић, Ј. и Радибратовић, Е. и Клашња, С. и Панић, Е. и Константиновић, М. и Тодоровић, М. и Стојковић, Р. и Јанковић, Ј. и Милијић Субић, Д. и Ранђеловић, Б. и Церовић, И. и Кокотовић, С. и Мирковић, С. и Кецман, В. и Мартиноли, А. и Тодоровић, Д. и Мирковић, А. (2020). *Медијска писменост: Приручник за васпитаче, наставнике и стручне сараднике.* Београд: Министарство културе и информисања.

- *The Maastricht Global Education Declaration.* (2002).
- *Универзална декларација о људским правима.* (1948).
- *Устав Републике Србије.* Службени гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021.
- Удружење новинара Србије. и Савет за штампу. и Независно удружење новинара Србије. (2015). *Кодекс новинара Србије*. Београд: Савет за штампу.
- *Final Report of the International Legal Research Group on Internet Censorship.* (2021). Brussels: European Law Students' Association (ELSA).
- *Цензура на Интернету.* (2011). Лабораторij за суставе и сигнале Факултета електротехнике и рачунарства Свеучилишта у Загребу.
- Цибоци, Л. и Канижај, И. и Лабаш, Д. (2019). *Развој медијске писмености: људско достојанство, вријеђање, срамоћење и говор мржње.* Загреб: Агенција за електроничке медије, Уницеф.

Структура часа

Уводни део часа (5 минута):

Наставник упознаје ученике са наставном јединицом која ће се обрађивати и очекиваним исходима.

Кроз разговор о томе које медије највише користе и које садржаје прате, ученици ће се подсетити на поделу медија на традиционалне и електронске, нагласиће се значај медија у свакодневном животу, посебно за младе који су интензивни корисници интернета и дигиталних технологија, и значај медијске писмености. Медијски писмена особа приступа медијским садржајима на критички начин, разуме и анализира медијске поруке, разликује лажне вести од правих, сама креира медијске поруке, и као таква доприноси демократизацији друштва и развоју друштвених односа, како у земљи, тако и на глобалном нивоу.

Главни део часа (35 минута):

Кроз кратак видео, ученици ће се увести у тему.

Наставник започиње обраду, тако што ће ПП презентација пратити његово излагање.

Слобода изражавања је темељна људска слобода, која је заштићена многим међународним документима, али и националним законодавствима. Предмет је људског промишљања још од периода Антике.

Слобода говора није апсолутна слобода. Њене границе поставио је још Џон Стјуарт Мил у свом делу „О слободи“, у коме наглашава значај слободе говора за срећу појединца, али и износи начело да се слобода сме ограничавати само онда кад штети другима, односно нарушава њихову слободу. Дакле, једино допуштено ограничење слободе појединца је слобода другог човека.

Декларација о правима човека и грађана из 1789. утврдила је слободу говора као неотуђиво људско право.

Члан 19 Универзалне декларације о људским правима, усвојене 1948. године, наводи да свако има право слободног изражавања и мишљења, без страха да ће због тога трпети санкције. Ово право подразумева три становишта:

- Право на тражење информација и идеја,
- Право на примање информација и идеја,
- Право давања информација и идеја.

Ученици ће прочитати и упоредити члан 10. Европске повеље и члан 46 Устава Републике Србије и својим речима објаснити појам слободе изражавања.

Слобода изражавања не подразумева само говор, већ и писање, сликање, филм, облик, чак и одећу. Слобода изражавања је грађанска и политичка слобода, карактеристична за демократске системе, јер омогућава размену идеја, дискусије и расправе око тема од јавног интереса, чиме се доприноси напретку друштва и јачању личних слобода.

Слобода говора, пак, сагледава се кроз два нивоа, кроз слободу појединца и слободу медија. Слобода медија укључује све медије. Исто тако, заштита слободе говора као права подразумева не само садржај, већ и начин изражавања.

Слободе штампе је право дато медијима да истражују и извештавају без ограничења као што су цензура, узнемиравање, притисци, напади или претња затвором. Слобода медија

омогућава грађанима да формирају реално мишљење о друштву у коме живе, да имају критички однос према власти, па су, из тог разлога, независни медији једна од главних мета недемократских и ауторитарних политичких система.

Да ли је слобода говора апсолутно право грађана? Не, није, напротив, врло је танка линија између слободе говора и злоупотребе тог права. То говоре и поменути чланови, а прецизније је забрана дискриминације дефинисана чланом 14 Европске повеље и чланом 21 Устава Србије, као и чланом 21 и следећим.

Законска ограничења могу бити супстанциона и конкорданцијална.

Супстанционо, штити се национална безбедност, територијални интегритет, морал демократског друштва, јавно здравља и ауторитет и непристрасност суда, спречавају неред или криминал. Дакле, прерогативи државе. Поставити питање ученицима да ли је у време короне дошло до злоупотребе овог ограничења у земљи и свету (на пример, погледати чланак објављен у Гардијану насловљен „Да се у Кини поштује слобода говора, не би дошло до кризе корона вируса“.)

Конкорданцијално, штите се права лица на која се информације односе. Другачије речено, слобода јавног говора и медијског изражавања не сме кршити друга људска права загарантована законом. То су неприкосновена права, као што је право на живот и физички и морални интегритет, право на достојанство, право на идентитет, на приватност, на испољавање верских уверења, право на заштиту од говора мржње, право на посебну заштиту малолетника и право на претпоставку невиности, како дефинише Устав Републике Србије.

Зато се претње смрћу и подстицање насиља не могу правдати слободом изражавања.

Људско достојанство, које је неприкосновено по члану 23, став 1 Устава, дефинисано је прецизније чланом 79 Закона о јавном информисању и медијима, где се каже да се достојанство нарушава повредом части, угледа и пијетета.

Ученици ће својим размишљањем доћи до објашњења поменутих појмова, који се прецизно дефинишу на следећи начин:

- Част је скуп нематеријалних вредности које човек поседује, као биолошко и социјално биће, а продукт је односа човека према себи. Унутрашња част стиче се рођењем и испољава се као однос према властитој личности. Спољна част припада социјалној димензији, односно окружење вреднује унутрашњу част човека.
- Углед је скуп нематеријалних вредности које човек радом, начином живота и понашањем стиче у свом окружењу. Углед је продукт односа других према човеку.
- Пијетет је однос поштовања и оданости према покојним прецима и другим блиским људима.

Људско достојанство најчешће се напада увредама и клеветама. Увреде су пре свега вербалне и подлежу кривичном гоњењу, за разлику од клевета, које се огледају у изношењу неистина и полуистина, а које нису више кривична дела. Исто тако, овај закон дефинише у члану 51 Забрану говора мржње.

Европска повеља у члану 14 и Устав Србије у члану 21 гарантују једнакост пред законом, право на законску заштиту, без дискриминације.

Исто тако, ову проблематику уређује и Закон о забрани дискриминације Републике Србије, што значи да се дискиминација и кривично санкционише.

Затим ће бити приказан видео који је реакција јутјубера Марија Вреће на став Nixa Zizu, у којем ће ученици идентификовати облик дискриминације.

Ученици ће на основу ових одредаба набројати што више могућих облика дискриминације.

Осим слободе говора појединца, слобода изражавања подразумева слободу медија, као темељну слободу демократског друштва, која је уставом загарантована.

Ова слобода подразумева право медија да истражују и извештавају о свим темама од јавног интереса, без цензуре, узнемиравања, притисака.

Ученици ће изнети своје аргументе зашто је независност медија толико важна за једно друштво. На пример, добро информисани грађани могу формирати сопствено мишљење,

реално процењивати друштво у коме живе, реаговати на лоше поступке власти, утицати на побољшање свог живота. Недемократске, аутократске власти не подносе критику и труде се да угуше слободно медијско извештавање.

Осим поменутих законских докумената, овом проблематиком бави се Кодекс новинара Србије, који дефинише професионалне и етичке стандарде које новинари морају да следе. Као основни принципи ове професије набројани су: истинитост извештавња, независност од притисака, спречавање корупције и сукоба интереса, одговорност новинара, новинарска пажња, однос према изворима информисања, поштовање приватности, коришћење часних средстава, поштовање ауторства, заштита новинара. Међутим, свакодневно смо сведоци кршења овог Кодекса и законских ограничења слободе говора у свим врстама медија. Посебно су новинарке ткз. независних медија изложене вређању и прогону од стране политичара и колега новинара режимских листова.

Нажалост, у медијима се често среће говор мржње, односно заговарање мржње на основу расе, боје коже, језика, вере, етничке припадности, политичке припадности, итд.

Није увек лако одредити границу између слободе изражавања и говора мржње. Међутим, чланом 11 Закона о дискриминацији дефинисано је када почиње говор мржње. „Забрањено је изражавање идеја, информација и мишљења којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог личног својства, у јавним гласилима и другим публикацијама, на скуповима и местима доступним јавности, исписивањем и приказивањем порука или симбола и на други начин“. Санкционисање говора мржње мора бити прописано законом, а судови морају радити свој део посла, ради заштите појединаца или друштвених група које су посебно предмет говора мржње.

Ученици ће кроз разговор идентификовати друштвене групе које су доминантно циљ појединаца или медија који шире говор мржње: ел-ји-би-ти популација, Муслимани, мигранти, етничке мањине, Роми, Јевреји, сиромашни, особе са инвалидитетом, жене, политички противници. Могу се навести и стереотипи који прате ове групе.

Затим ће ученици на основу примера наслова из новина идентификовати облике дискриминације и говора мржње, злоупотребу емоција других људи, кршење права жртава...

Примери:

- Блиц: „Је л`ово она трудна?“ Дара Бубамара се изобличила, а на Инстаграму се фотошопира на лутку: Разлика је невероватна.
- Објектив: После драме са Јурићем, Милена позира у КРАТКОЈ хаљини
- Информер: ОВИМА ЈЕ НЕКО СИПАО ДРОГУ У ПИЋЕ! Хрвати тврде са су победили у Бољу на Косову, да је кнез Лазар био хрватски вазал, а Милош Обилић Хрват!
- Ало: УСТАШКИ ЛАЖОВИ: Вучић се ни са ким не обрачунава, већ не да на Србију И народ Србије!
- Република, портал Српског телеграфа: Ево како је утврђено да је Матеј Периш користио дрогу и алкохол након шест месеци у води! Токсиколог: Коса није веродостојна за анализе!
- Информер: НИЈЕ СЕ САМО ЛУКАС ДРОГИРАО! Ове јавне личности су такође конзумирале наркотике!

Затим ће и сами додати случајеве о којима су читали и коментарисати шта им је сметало у том извештавању. Могу се осврнути и на фотографије које прате вести.

У вези са последњим примером, може се разговарати о јавним личностима у медијима.

Из Кодекса новинара Србије: 1. Новинар поштује приватност, достојанство и интегритет људи о којима пише. Право на приватност је сужено када је реч о јавним личностима, а посебно носиоцима јавних функција.

На крају, поставља се питање о слободи изражавања на интернету. На први поглед, због природе овог медија, пре свега због привидне анонимности корисника, чини се да је овде слобода изражавања апсолутна. Генерално, и за интернет садржаје важи ограничење да слобода изражавања престаје тамо где почиње говор мржње.

Скоро све државе имају правне регулативе у вези са интернетом, али ова област и даље није потпуно уређена. У Србији, ову област уређују Закон о електронским медијима Републике Србије и Закон о електоронским комуникацијама.

Оно што представља правни проблем регулисања интернет садржаја јесте преклапање надлежности више држава. Постоје велике разлике у законодавству Европе и САД, где је широка слобода говора заштићена чувеним Првим амандманом, на пример, као и других посебних држава, па отуд и сукоба држава око тумачења злоупотребе слободе изражавања.

Осим законске регулативе, постоје и општеприхваћени стандарди понашања на интернету. Они су формално и јавно истакнути, али постоји и интернет бонтон, неформалне смернице које корисници прихватају у мањој или већој мери. Свакако да култура понашања на интернету не прати развој интернета. Посебну тешкоћу за уређивање слободе изражавања представља чињеница да је интернет глобална заједница, чији чланови припадају веома различитим националним, верским, географским, језичким, културним и другим срединама.

Посебан удар на слободу изражавања јесу пословни интереси и остваривање профита великих корпорација, због чега се санкционишу и понашања која не потпадају под злоупотребу говора.

Ученици ће набројати примере онлајн злостављања које најчешће срећу на мрежама.
На пример:

- Слање претњи, провокативних увреда или расних или етничких клевета.
- Насиље посебно усмерено према хомосексуалцима, клевета на полној основи или други облици дискриминације.
- Покушај заразе жртвиног рачунара вирусом.
- Затрпавање сандучета електонске поште насилничким порукама.
- Објављивање или ширење лажних информација о особи са циљем да се особа повреди или нашкоди њеној репутацији.
- Издвајање једне особе и позивање других да нападају или исмевају жртву.

- Претварање да си неко други како би изгледало да та особа говори оно у шта не верује или о њој није истинито.
- Дељење слика особе, посебно у срамотним ситуацијама, без њене дозволе.
- Дељење имејлова без дозволе аутора.
- Вршење притиска на друге да искључи некога из заједнице (на интернету или уживо).
- Понављано слање подлих, злобних или увредљивих порука.

Завршни део часа (5 минута):

С обзиром да је слобода говора на интернету изузетно важна и широка тема и да су млади највећи конзументи интернет садржаја, они ће наставити истраживање код куће, обрадом једног од предложених задатака у групама које наставник формира на основу своје процене. Свака група ће добити задатак у папирној форми.

Задаци за ученике:

Прва група има задатак да ученици истраже како друштвене мреже примењују *Кодекс поступања за борбу против незаконитог говора мржње на интернету* који је донела ЕУ;

Друга група има задатак да истраже у којој мери је присутан говор мржње на порталима и друштвеним мрежама на објаве о Сребреници;

Трећа група има задатак да истражи који су одговори на говор мржње на порталима и друштвеним мрежама (изабрати један садржај који садржи говор мржње и класификовати и анализирати коментаре);

Четврта група има задатак да идентификује ко су мете говора мржње на порталима и друштвеним мрежама у Србији;

Пета група има задатак да истражи више о цензури на Интернету (појам цензуре на Иинтернету, разлози за филтрирање садржаја Интернета, технике цензуре на Интернету, организације за борбу против цензуре);

Шеста група има задатак да објасни појаве као што су флејмовање, троловање, спамовање, хејтовање, сајбер булинг, интернет ухођење, и застрашивање, и да их документују примером.

2.6. Српски језик и књижевност: Мушки и женски ликови у народној књижевности

Ауторка: Јелена Миланковић

Предмет: Српски језик и књижевност

Разред: Први разред гимназије

Наставна тема: Народна књижевност

Наставна јединица: Мушки и женски ликови у народној књижевности

Циљ часа: Стицање знања о стереотипима и традиционалним родним улогама жена и мушкараца; развијање способности за препознавање родних стереотипа у народној књижевности и на насловним страницама лајфстајл магазина; ширење свести о важности деконструкције стереотипа о женама и мушкарцима; преиспитивање и развијање критичког става према истим.

Очекивани исходи

1. Исходи предмета

Ученици ће бити у стању да:

- издвоје стихове и уоче сет норми и понашања мушких и женских ликова служећи се облицима карактеризације;
- повежу знања о књижевним ликовима у једну синтетичну целину.

2. Исходи глобалног образовања

Ученици ће бити у стању да:

- препознају негативне стереотипе о женама и мушкарцима и активно им се супротставе;

- критички приступе информацијама и развију медијску писменост;
- трагају за информацијама користећи различите изворе;
- тимски сарађују како би постигли заједнички циљ.

3. Исходи медијске писмености

Ученици ће бити у стању да:

- пронађу и издвоје стереотипна портретисања жена и мушкараца на насловним страницама лајфстајл магазина;
- докажу да су популарни медијски садржаји пропагандни, тј. да експлоатишу оне ставове и вредности који су дубоко укорењени у друштву;
- уреде насловну страницу магазина тако да понуде нову слику стварности и оне садржаје који би подједнако могли заинтересовати читалачку публику.

Праћење и вредновање обухвата проверу остварености исхода, који се односе на анализу ликова народне књижевности, као и проверу усвојености термина – стереотип, родне улоге и проширивање знања о новинарском функционалном стилу.

Кључни појмови: мушки ликови, женски ликови, народна књижевност, родне улоге, мушкарци, жене, стереотипи, лајфстајл магазини, насловне странице.

Тип часа: обнављање/обрада и систематизација.

Облик рада: фронтални, индивидуални, групни.

Метод рада: монолошка, дијалошка, текстуална, истраживачка, стваралачка.

Наставна средства и дигитални алати: лаптоп, пројектор, ППТ презентација.

Литература:

- Кликовац, Д. и Николић, Љ. (2020). *Српски језик за 1. разред гимназија и средњих школа.* Београд: Едука.
- Миловановић Стишовић, А. и Радуловић, О. и Живковић, В. (2021). *Читанка за 1. разред гимназија и средњих школа.* Београд: Едука.
- *Рад на елиминацији стигме и дискриминације: Промовисање једнакости, инклузије и поштовања различитости.* (2019). УНИЦЕФ у Србији.

- Сигети, В. и Јањатовић Јовановић, М. и Максимовић, С. и Јањић, С. (2019). *Водич за едукаторе кроз медијску писменост: како причати са децом о дезинформацијама, оглашавању, насиљу и стереотипима у медијима.* Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
- Спахић Шиљак, З. и Кусановић Пехар, Ј. и Зечевић, И. и Тутњевић, С. и Душанић, С. и Хаџић, Л. (2021). *Приручник за упознавање наставница и наставника са методама родно одговорног подучавања*. UNICEF, IT Girls, Genesis Project.
- Cabezudo, A. и Christidis, C. и Carvalho de Silva, M. и Demetriadou-Saltet, V. и Halbartschlager, F. и Mihai, P. G. (2010). *Смернице за глобално образовање: концепти и методологије глобалног образовања за едукаторе и креаторе политике.* Превод на српски језик Томић, Н. и Станчу, С. Нови Сад: Центар за омладински рад.

Структура часа (двочас)

Први час: обнављање/обрада

Уводни део часа (пет – десет минута):

Најава наставне јединице и циљева часа. Наставник мотивише ученике за разговор о ликовима народне књижевности. Кроз дијалог са ученицима обнавља знање о облицима карактеризације и новинарском стилу (прилог 1).

Главни део часа (25 минута):

Наставник фронталним радом објашњава ученицима кроз ППТ презентацију шта су стереотипи, традиционалне родне улоге и на који начин негативни стереотипи воде до предрасуда и дискриминације (прилог 2). Поставља питање ученицима да ли препознају неке од родних улога жена и мушкараца у народној књижевности, а потом и у лајфстајл магазинима. Ученици наводе примере.

Завршни део часа (10 минута):

Након дискусије, наставник дели ученике у четири групе и свакој групи додељује истраживачке задатке:

Прва група добија задатак да пронађе сет образаца и понашања који су карактеристични за женске ликове у народној књижевности. На одабраним песмама примените своја знања о облицима карактеризације ликова. Издвојте песму, стихове, протумачите одабране стихове и наведите који је облик карактеризације примењен.

Друга група добија задатак да пронађе сет образаца и понашања који су карактеристични за мушке ликове у народној књижевности. Исти систем анализе важи и за ову групу.

Трећа група добија задатак да одговори на питања какав тип жена и мушкараца се промовише на насловним страницама лајфстајл магазина? Да ли се неки садржаји константно понављају? Шта можете да закључите на основу тога? Покушајте да направите насловну страницу часописа тако да читалачкој публици понудите другачији садржај.

Четврта група добија задатак да деконструишу следећа два стереотипа: „Жене су лоши возачи“ и „Сви мушкарци прате спорт“. Одредите која се мишљења крију у позадини. Покушајте да их побијете. Служите се валидним изворима информација.

Други час: систематизација

Уводни део часа (пет минута):
Најава наставне јединице и циљева часа. Уводна дискусија и припрема ученика за презентацију истраживања.

Главни део часа (30 минута):
Ученици презентују истраживања путем ППТ презентације (прилог 3). Након излагања, наставник подстиче ученике да упореде резултате истраживања и припрема их за извођење завршних закључака.

Завршни део часа (10 минута):
Завршна дискусија са ученицима: Како променити мишљења о женама и мушкарцима која су утемељена вековима уназад у књижевности, култури, обичајима, на крају и у медијским садржајима?

Напомена: Препоручује се да се наставна јединица обради након обрађене народне књижевности и функционалних стилова.

Програми за обраду насловних страница магазина: *Canva* или *Adobe Express.*

Прилози:

Прилог 1

Карактеризација је укупност стваралачких поступака којима су у књижевним делима приказани и тумачени ликови. Облици карактеризације су:

- Директна карактеризација (изглед, портрет, опис, особине и понашање; приповедач директно приписује ликовима конкретне карактерне особине);
- Индиректна карактеризација (карактери ликова испољавају се у приказивању њихових речи и поступака; на основу онога што ликови кажу, мисле или осећају откривају се њихове карактерне особине);
- Метафоричка карактеризација (карактери, духовна и психолошка стања и расположења приказују се на индиректан начин тако што се унутрашња својства ликова пројектују на околну предметност, објекте из природе, а понекад и друге ликове).

Књижевни ликови се често истичу и неким својствима која су карактеристична за неку групу људи, средину или људски род уопште. У том случају, ликови показују особине типова људи и тако постају типски ликови. Типски лик је израз којим се описује измишљени лик који је утемељен на неком традиционалном књижевном или културном стереотипу.

Новинарски или публицистички стил заступљен је пре свега у штампи и електронским медијима и намењен је широком кругу читалаца (или слушалаца и гледалаца). Пошто треба да буде разумљив свима, обично га карактеришу кратке реченице. Његова главна особина је информативност. Наравно, и унутар новинарског стила постоје разлике зависно од тога о чему новинар пише или говори: о музици, политици, спорту итд. Овај стил одликује се упадљивим насловима и шаблонским изразима. Наслови су углавном дизајнирани тако да буду интригантни и занимљиви.

Прилог 2

Род се односи на улоге и одговорности мушкараца и жена које су креирале наше породице, наша друштва и наше културе. Појам род такође укључује и очекивања о карактеристикама, урођеним особинама и понашањима жена и мушкараца. Родне улоге и очекивања се уче. Оне се временом мењају и разликују се од културе до културе. Род није биолошки условљен, нити је заувек фиксиран (UNESCO, 2003: 1).

Пол је све оно што нас биолошки чини мушкарцем или женом, и он је углавном задат јер се особа рађа са њим.

Стереотипи су поједностављене слике или идеје о некој особи или групи, и на њима изведеним генерализацијама о припадницима те групе. Стереотипи могу бити позитивни (нпр. жене су друштвене, мушкарци су одлучни) или негативни (нпр. жене нису ефикасне, мушкарци су непоуздани).

Предрасуда је негативан осећај и став према некој особи или групи, који се гради на основу негативних стереотипа. Стереотипи и предрасуде су опасни јер не узимају у обзир индивидуалне разлике, способности и постигнућа и не само да описују какви су људи на основу малог броја информација, већ говоре и о томе какви би требало да буду.

Сви стереотипи могу лако довести до стварања предрасуда и водити у различите облике дискриминације. На пример, искључивање жена са водећих функција јер се сматра да нису способне за обављање истих, а када и јесу онда им се због таквих предрасуда јављају бројне препреке у обављању посла.

Родне улоге се уче и креирају у сваком културолошком окружењу које укључује и књижевност, обичаје, медије и реч је о неписаним друштвеним правилима која управљају понашањима људи у одређеним ситуацијама.

Традиционални родни стереотипи	
Жене:	емотивне, нестабилне, неуравнотежене, нису агресивне, зависне, лако је утицати на њих, много причају, нежне, осетљиве, често плачу, ирационалне, љубазне, орјентисане на мужа и кућу;
Мушкарци:	агресивни, независни, није лако утицати на њих, доминантни, нису емотивни, нису причљиви, снажни, груби, ретко плачу, логично закључују, аналитични, безобзирни.

Прилог 3

Прва група: женски ликови у народној књижевности

Песма	Стихови	Тумачење	Облик карактеризације

„Српска дјевојка“	„Нит сам луда, нит одвише мудра, нит сам вила – да збијам облаке, већ ђевојка – да гледам преда се.“	Милица истиче смерност, чедност и скромност као своје кључне особине.	индиректна карактеризација
„Ропство Јанковић Стојана“	„Вила гњиздо тица ластавица, вила га је за девет година...“ „...косу реже остарила мајка, косу реже па виноград веже...“	Јела је верна, породична жена и чека супруга да се врати. Веома емотивна.	метафоричка карактеризација индиректна карактеризација
„Диоба Јакшића“	„Анђелија, моја вјерна љубо, отруј мени мог брата Богдана!“ „Кад то зачу љуба Анђелија, она сједе, брижна, невесела, сама мисли, а сама говори: Шта ће ова сиња кукавица! Да отрујем мојега ђевера, од Бога је велика гријота, а од људи покор и срамота; рећи	Верна жена. Брижна, невесела. Сиња кукавица, несретница.	директна карактеризација

	ће ми мало и велико: видите ли оне несретнице ће отрова својега ђевера! Ако ли га отровати нећу, не см'јем војна у двору чекати."	Од жене се очекује да испуни мужевљеву наредбу, да буде послушна.	индиректна карактеризација
„Хасанагиница“	„Ај, тако те не желила, брацо, немој мене дават ни за кога, да не пуца јадно срце моје гледајући сиротице своје.“	Хасанагиница не жели да се удаје поново, међутим према традиционалним друштвеним нормама жена мора бити удата.	индиректна карактеризација

Друга група: мушки ликови у народној књижевности

Песма	Стихови	Тумачење	Облик карактеризације
„Ропство Јанковић Стојана“	*„Стојан краде кључе од ризница а Илија кључе од арова, награбише небројена блага, па узеше два добра коњица, побегоше у Котаре равне.“*	Стојан и Илија су спретни, сналажљиви.	индиректна карактеризација
„Бановић Страхиња“	*„Ал' да видиш јада на невољи! Бану јутрос нема пријатеља:*	Бановић Страхиња сам одлази на Косово, што	

	није ласно у Косово поћи. Виђе бане ђе му друга нема, сам отиде пољем крушевачким.“ *„Турчин ману, а дочека бане, на сабљу му сабљу дочекао, по поли му сабљу пресјекао.“* „Страхин-бане, ти соколе српски, твоме ђогу и твоме јунаштву свуд су броди ђе гођ дођеш води.“	указује на то да је независан, храбар, неустрашив, одлучан. Вешт ратник. Частан јунак.	индиректна карактеризација метафоричка карактеризација
„Марко Краљевић и брат му Андријаш“	„Туј си Марко потрже свитлу сабљу позлаћену и удари Андријаша брајена у срдашце.“	Марко Краљевић у тренутку поделе плена убија брата Андријаша, што указује на то да је непредвидив, безосећајан, груб.	индиректна карактеризација
„Хасанагиница“	„...он поручи вјерној љуби својој: Не чекај ме у двору б'јелому, ни у двору ни у роду мому.“	Хасан-ага има преку нарав.	индиректна карактеризација

Трећа група: анализа насловних страница магазина „Cosmopolitan“ и „Men's Health“

Насловне стране „Космпополиткиња“ и „Men’s Wealth“ су рад ученика Луке Јашћура и Николине Недић.

Тип жене који се промовише на насловним страницама магазина „Cosmopolitan“ је емотивна, романтична, нежна жена која жели да удовољи свом партнеру, машта о удаји, уредно је исфенирана, нашминкана, има лепо обликовано и затегнуто тело. Анализирајући магазин можемо увидети да је намењен *тренди* девојкама и младим женама којима су упућени разни савети и препоруке о томе какав стил живота треба да воде, како да се понашају и изгледају. То је слика у односу на коју девојке и жене треба да конструишу своје идентитете. Слично је и са насловним страницама мушког магазина Men's Health. Мушкарац је приказан као урбани ратник, човек тенк, снажног извајаног тела, доминантан, неухватљив, мушкарац који прати моду и води рачуна о свом изгледу. Наративи у овим магазинима су клишеирани, а како видимо из приложеног обилују и стереотипним родним улогама које се подударају и са оним које су обрађене у оквиру народне књижевности. Медијски садржаји у овим магазинима јесу пропагандни јер експлоатишу већинске ставове и вредности друштва.

Четврта група: деконструкција стереотипа

У позадини стереотипа „Жене су лоши возачи.“ се крије мишљење да су жене несналажљиве, да имају изражен страх док возе, приписује им се да се слабије сналазе у простору. Понекад и када возе спорије јер поштују прописе, уместо да се поменуто третира као одговорно понашање, када су жене у питању, то се тумачи негативно. Овај стереотип лако може да прерасте у предрасуду. У прилогу су: „Годишњи извештај за 2020. годину“ и „Прегледни извештај за 2021. годину“ Агенције за безбедност у саобраћају. У графикону 1 приказан је проценат повређених и погинулих лица према полу. У графикону 2 налази се податак о томе у којем броју страдају жене када су возачи. Из приложеног се види да је проценат жена, када говоримо о несрећама у саобраћају, много нижи у односу на мушкарце, што је један од главних доказа да ова тврдња није тачна.

возилима, 2020. година

2.7 Пол погинулих и повређених лица у саобраћајним незгодама

У Табели 2-10 извршена је расподела погинулих, лако и тешко повређених и укупно повређених лица према полу, у саобраћајним незгодама у 2020. години. За погинула и укупно повређена лица дата је и процентуална заступљеност лица мушког, односно женског пола. Може се уочити да лица мушког пола чине 79% погинулих и 62% повређених лица у саобраћају у 2020. години. Са друге стране, лица женског пола чине 21% погинулих и 38% повређених лица у саобраћајним незгодама.

Табела 2-10 Пол ПОГ, ТТП, ЛТП, ПОВ и НАСТ лица у саобраћајним незгодама, 2020. година

Пол учесника у саобраћају	ПОГ	% ПОГ	ТТП	ЛТП	ПОВ	% ПОВ	НАСТ
Мушки	388	79%	1.944	8.823	10.767	62%	11.155
Женски	104	21%	1.009	5.474	6.483	38%	6.587
УКУПНО	492	100%	2.953	14.297	17.250	100%	17.742

Графикон 1: Агенција за безбедност у саобраћају: Статистички извештај за 2020. годину

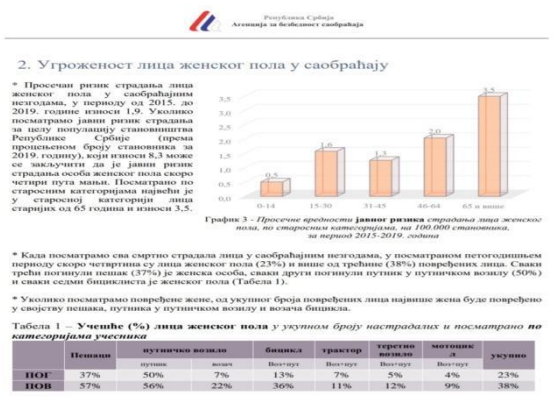

Графикон 2: АБС, Прегледни извештај, Безбедност жена у саобраћају, 2021.

Стереотип „Сви мушкарци прате спорт.“ је повезан са сликом мушкараца који се пласира у савременој култури, а то је тип који напорно тренира, брине о свом изгледу, а као таквог, њега сигурно занима спорт. У питању је још једна генерализација, а сјајан начин да се иста побије је анкета на нивоу школе колико дечаци и девојчице воле и прате спорт.

2.7. Маркетинг: Публицитет као облик промоције

Аутор: Милан Филиповић

Предмет: Маркетинг

Разред: Четврти разред средње школе

Наставна тема: Основе маркетинга

Наставна јединица: Публицитет као облик промоције

Циљ часа: Стицање знања и развијање свести о улози и значају публицитета у маркетинг активностима привредног друштва. Оспособљавање ученика за разликовање публицитета од прикривеног оглашавања. Оспособљавање ученика за примену стеченог знања у обављању маркетинг активности у привредном друштву.

Очекивани исходи

1. Исходи предмета

Ученици ће бити у стању да:

- дефинишу публицитет као облик промоционих активности привредног друштва;
- наведу предности и могуће недостатке публицитета;
- наведу начине унапређивања публицитета компаније.

2. Исходи глобалног образовања

Ученици ће бити у стању да:

- конструктивно и аргументовано преиспитују глобалне и локалне трендове понашања и наступа привредних субјеката на тржишту и у медијима;

- активно слушају и постављају релевантна питања поштујући саговорнике и сараднике, а дискусију заснивају на аргументима;
- испитујући проблемску ситуацију, идентификују ограничења и релевантне карактеристике проблемске ситуације и разумеју како су оне међусобно повезане;
- Проналазе/осмишљавају могућа решења проблемске ситуације.

3. Исходи медијске писмености

Ученици ће бити у стању да:

- знају да је за разумевање догађаја и доношење компетентних одлука потребно имати релевантне и поуздане податке;
- пореде различите изворе и начине добијања података, да процењују њихову поузданост и препознају могуће узроке грешке;
- разликују чињенице од интерпретација, ставова, веровања и мишљења; препознају и продукују аргументацију за одређену тезу, разликују аргументе према снази и релевантности;
- препознају елементе манипулације у јавном наступу и критички се према њима постављају;
- критички се односе према медијским садржајима, разликују чињенице од интерпретације;
- изражавају негативан став према препознатим примерима медијске манипулације и злопотребе медија;
- одговорно креирају и шаље поруке посредством медија;

Кључни појмови: публицитет, промоција, компанија, маркетинг, економска пропаганда, оглашавање, прикривено оглашавање.

Тип часа: обрада новог градива.

Облик рада: фронтални, индивидуални, рад у пару.

Метод рада: дијалошка, рад на тексту.

Наставна средства и дигитални алати: рачунар, видео-пројектор, пројекторско платно, дигитални алати Viber, genial.ly, mentimeter.com.

Литература:

- Глигоријевић, М. (2014). *Маркетинг-уџбеник за четврти разред економске и трговинске школе.* Data Status.
- Јањатовић Јовановић, М. и Љајић, М. и Војновић, М. и Киш Бутерер, М. и Петровић, А. и Петровић, М. и Кецман, В. и Ивановић, Д. и Берић Дамњановић, Д. и Шљивовић, М. и Марковић, М. (2021). *Звони за медијску писменост: Приручник за наставнике основних и средњих школа.* Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
- Сигети, В. и Јањатовић Јовановић, М. и Максимовић, С. и Јањић, С. (2019). *Водич за едукаторе кроз медијску писменост: како причати са децом о дезинформацијама, оглашавању, насиљу и стереотипима у медијима.* Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
- Cabezudo, A. и Christidis, C. и Carvalho de Silva, M. и Demetriadou-Saltet, V. и Halbartschlager, F. и Mihai, P. G. (2010). *Смернице за глобално образовање: концепти и методологије глобалног образовања за едукаторе и креаторе политике.* Превод на српски језик Томић, Н. и Станчу, С. Нови Сад: Центар за омладински рад.

Структура часа

Уводни део часа (10 минута):

Час почиње краћим излагањем наставника у смислу да у економији једне земље постоје бројни привредни и други субјекти који послују и чије је пословање и понашање на тржишту предмет интересовања бројних медија и саме јавности уопште. Ми као појединци о овим субјектима формирамо неко своје лично мишљење, чак и ако нисмо дошли у непосредан додир са тим привредним субјектима нити смо били корисници њихових производа и услуга. Значи, није неопходна нека непосредна интеракција да бисмо формирали неки свој лични став о привредним субјектима које постоје и послују на тржишту.

Наставник потом подстиче ученике да истраже какви су наши ставови о појединим привредним и ванпривредним субјектима који су присутни у нашој земљи. Наставник

путем вибер групе (или исписивањем линка на табли) дели анкету израђену у апликацији ментиметар и ученици дају одговоре на постављена питања. Питања су тако конципирана да ученик треба да изнесе неко своје лично мишљење о одређеним компанијама на скали од 1 до 10, при чему је један изразито негативно мишљење, док 10 на скали представља изразито позитивно мишљење. Пример анкете се може пронаћи на линку овде.

Након што ученициураде анкету, наставник сумира и приказује резултате анкете (на видео биму или сачини принтскрин резултата па онда подели резултате у групи) и даје кратак осврт на резултате (у смислу да прогласи „победника" анкете као и најслабије пласираног у анкети). Поставља питање ученицима да укратко прокоментаришу и они резултате анкете. Након овога, пита ученике да ли су икада имали директан додир са овим субјектима и на основу чега су оцењивали, којим критеријумима су се водили и како су доносили одлуке коју ће оцену дати. Истиче да привредни субјекти целокупним својим пословањем и наступом у медијима и јавности стварају неку слику (представу о себи) и та представа у очима јавности може бити позитивна, неутрална или негативна. Уколико је слика неке компаније у јавности позитивна, више људи ће на основу те, позитивно формиране представе, хтети да дође у интеракцију са датом компанијом и евентуално да купе производе те компаније или да постану корисници њихових услуга.

Пошто су привредни субјекти под сталном лупом медија и јавности, целокупан наступ и медијска слика привредног субјекта је нешто што се ни у ком случају не препушта стихији и случајности – већ је предмет брижљиве анализе и планирања. Постоје читави сектори који се баве односима привредног субјекта са јавношћу и труде се да компанија буде што је могуће позитивније представљена у јавности. Постоје ПР сектори и ПР менаџери и њихов највећи део радног времена се утроши управо на формирање и одржавање позитивне слике компаније у медијима.

Иако формирају посебне секторе и труде се да створе што је могуће позитивнију слику о себи, привредни субјекти само релативно могу да утичу на информације које ће путем медија бити пласиране у јавности. Слика привредног субјекта у јавности, која се формира

под утицајем медија и медијских натписа о њему назива се публицитет и публицитет спада спада у облике промоције. Потом наставник закључује да ће се овај облик промоције данас радити и исписује наслов лекције на табли.

Главни део часа (25 минута):

Пословање било ког привредног или ванпривредног субјекта је увек под будним оком јавности. Јавност прати и има право да зна и да говори о томе како привредни субјекти наступају на тржишту, да ли су коректни према запосленима, да ли поштују прописе, да ли поштују еколошко законодавство, да ли су им производи квалитетни и безбедни за употребу и слично.

Публицитет представља промоциону активност која се састоји у објављивању позитивних информација о привредним субјектима и њиховим производима и услугама у средствима јавног информисања, а објављивање тих информација не финансирају и не плаћају ти привредни субјекти. У том смислу треба разликовати публицитет од оглашавања – оглашавање је увек плаћено, док је публицитет бесплатан. На тај начин, публицитет се третира као бесплатан вид и облик промоције. Поред публицитета, у литератури се често среће и појам односи са јавношћу и често се ови термини поистовећују.

Иако је публицитет бесплатан, погрешно би било закључити да привредни субјекти не улажу у свој публицитет. Формирање позитивне слике у јавности је дугорочан процес, захтева пажљиво планирање одређених активности и наступа у медијима на тржишту и у маркетинг сектору привредних субјеката често имамо менаџера за односе са јавношћу (ПР менаџер) или се ради о читавом сектору, и овај сектор има основни задатак да се стара о томе да компанија буде што је могуће позитивније представљена у јавности.

Питање за ученике: Како компанија може утицати на стварање позитивног публицитета у јавности?

Наставник усмерава дискусију и наводи ученике да дају примере а примери овог утицаја могу бити:

- информисање јавности о хуманитарим акцијама које компанија финансира и спроводи.
- информисање јавности о новим производима.
- информисање јавности о новоотвореним погонима.
- информисање јавности о увођењу иновација.
- информисање јавности о увођењу стандарда квалитета.
- информисање јавности о наградама и признањима на сајмовима и изложбама.
- средства корпоративног идентитета (логотипи, униформе, пословна писма, симболи).
- веб сајт компаније, компанијски профили на друштвеним мрежама и слично.

Публицитет може бити позитиван (уколико се објављују искључиво позитивне информације у јавности о компанији) и негативан (уколико се често у одређеном временском периоду објављују негативне информације о компанији).

Сви натписи у медијима комбиновани са пословањем компаније у неком дужем временском периоду стварају слику о тој компанији у јавности или имиџ компаније. Имиџ се креира веома дуго и подложан је промени, све у зависности од тога како компанија послује и шта се пише у медијима о датој компанији. Имиџ може бити позитиван, негативан и неутралан, и позитиван имиџ је нешто што компаније чувају и надограђују а исто тако се труде и да спрече да се о њима формира негативном мишљење у јавности.

Питање за ученике: Која компанија је победник наше мини анкете? Зашто? Да ли је то случајно? Повезати са уводном анкетом.

Иначе публицитет се стиче и пласира путем медија а под медијима се мисли на буквално све, од слова на папиру, преко емисија на радију и телевизији, па све до објава на друштвеним мрежама. Постоје традиционални (новине, радио и телевизија) и савремени медији (друштвене мреже, портали, блогови, интернет подкасти). Наставник напомиње да ће на једном од наредних часова посебно бити обрађивани медији који могу да се користе у сврху економске пропаганде и информисања јавности.

На тржишту имамо конкуренцију између компанија и компаније се труде да привуку потрошаче, често не бирајући средства и улажући огроман новац у економску пропаганду и стварање позитивног публицитета. Такође, имамо огроман број медија на тржишту и овај број је сваким даном све већи и већи. Живимо у времену када се много медија бори за пажњу читалаца и публике и често у тој борби не бирају средства – лажне вести су одавно постале бизнис, бројне су и честе медијске манипулације и ми као појединци морамо научити како да разликујемо чињенице од мишљења, истину од интерпретације, како да одговоримо на одређене маркетиншке изазове и поруке маркетиншких стручњака који желе да нас наведу на једно, а то је да купимо баш њихове производе или да будемо корисници баш њихових услуга.

Наставник упућује ученике на додатну литературу у којој могу прочитати више о медијским манипулацијама и начину борбе и заштите против њих. Код куће могу прочитати следећи члан ак па о прочитаном дискутовати на једном од наредних часова.

У том смислу, развојем електронских медија и електронске трговине, постала је присутна једна медијска манипулација која има доста сличности са публицитетом а назива се прикривено оглашавање. Као што сам назив каже прикривено оглашавање је вид плаћене промоције где компанија плаћа пропагандне поруке али се то ради на један индиректан и софистициран начин, тако да се продајна и рекламна порука упакује у такву причу, да изгледа да компаније не финансира те промотивне активности.

Док је прави новинарски текст вредносно неутралан и пласира чињенице, у случају прикривеног оглашавања имамо извртање чињеница, њихову произвољну или погрешну интерпретацију, а све у сврху да се читаоци наведу на то да помисле да је компанија добра, поуздана и најчешће да се мотивишу на куповину производа те компаније.

Делимо одељење у парове и сваки пар ученика ће добити два сценарија – медијски садржаје који су измишљени интервјуи са представницом фармацеутске компаније (прилог 1 и прилог 2).

Ученици добијају задатак да анализирају понуђене медијске садржаје и да виде да ли текст може да се подведе под појмом реалан и објективан медијски садржај (медијски садржај који је вид публицитета) или се ради о прикривеном оглашавању.

Ученици имају пет минута да изврше анализу текста, најпре индивидуално, један ученик један текст, други ученик други текст а затим да заједнички извуку закључке. Након тога, пар ученика који жели презентује резултате до којих су дошли анализом текстова. Остали учесници учествују у дискусији и по потреби дају своје мишљење или допуњују излагање ученика који презентују.

Завршни део часа (оквирно 10 минута):

У завршном делу часа ученици раде мини-квиз израђен у апликацији genial.ly. Суштина квиза је у томе да се ученици стављају у улогу ПР менаџера компаније и треба да донесу одлуку шта ће урадити у датој ситуацији како не би довели компанију до негативног публицитета.

Ученицима дајемо пет минута даураде тест, а затим сви заједно прелазимо тест, питање по питање и анализирамо дате одговоре и могући развој ситуације уколико одаберемо одређену алтернативу. Тест је дат на следећем линку.

Напомене:

- Уколико се наставници одлуче да за уводни део часа креирају неку своју мини анкету, поред привредних субјеката који су свима познати, могу додати и неке привредне субјекте који су специфични и познати само у датој локалној заједници.
- Поред тога што се публицитет среће код привредних субјеката, о публицитету можемо да говоримо и код субјеката ван привреде, невладиних организација, установа, институција па чак и ми као појединци можемо да имамо (и најчешће имамо) неки вид публицитета. Ову чињеницу треба нагласити ученицима. Ми ћемо овде у раду користити термине привредни субјекат и компанија, а подразумева се да су закључци применљиви и на све остале субјекте који су у овој напомени наведени.

- Сценарио 1 (главни део часа, анализа интервјуа која се ради у паровима) представља класичан вредносно неутралан текст, износе се чињенице и такав вид стицања позитивног публицитета је потпуно у реду. Сценарио 2 представља вид прикривеног оглашавања, кроз причу о болести и лечењу болести покушава се продаја производа који су непроверени и непоуздани.
- У завршном делу часа, код анализе одговора на постављена питања, у зависности од времена, развијати дискусију у смислу „шта би било, кад би било", шта би све могло да се догоди са компанијом уколико менаџер одабере неку неадекватну опцију.

Прилози:

Прилог 1: Сценарио 1

Новинар: Налазимо се у Београду, у седишту компаније XZY, компаније која је један од лидера у производњи и продаји медицинских средстава и опреме. Са нама је Јелена Илић, PR менаџер ове компаније и са њом ћемо поразговарати о хуманитарној акцији коју је ова компанија организовала ове године а сврха ове акције је помоћ особама које пате од дијабетеса.

Јелена: Добар дан, част ми је и задовољство што сам данас добила прилику да говорим о овој акцији и што сте препознали наш рад и труд.

Новинар: Јелена, хоћете ли нам објаснити у чему је суштина ове хуманитарне акције коју је ваша компанија спровела последњих пар месеци?

Јелена: На хиљаде људи у нашој земљи пати од дијабетеса, а истовремено многи од њих немају савремене уређаје за проверу нивоа шећера у крви, посебно у руралним срединама. Недостатак ових уређаја узрокује неадекватно лечење и третман ове болести, а последице понекад могу бити и фаталне. Због тога смо одлучили, у складу са могућностима наше компаније да издвојимо 2.000.000 динара и донирамо 2.000 уређаја за прецизно и тачно мерење нивоа шећера у крви које смо поделили лицима са најмањим примањима.

Новинар: Којим сте се критеријумима руководили приликом избора грађана који ће добити ову помоћ?

Јелена: Имали смо прецизно утврђене критеријуме у смислу висине примања, година старости, дужине лечења и тежине болести, релативно дуг рок за пријављивање

заинтересованих и надам се да је највећи део наших грађана којима је овај вид помоћи потребан и успео да добије наше апарате за мерење нивоа шећера у крви.

Новинар: Да ли ће и у наредном периоду бити сличних акција, имајући у виду број пријављених грађана?

Јелена: Наша компанија се максимално труди да помогне увек кад за то постоје могућности, али за сада не могу да Вам одговорим на ово питање, у сваком случају јавност ће бити благовремено обавештена.

Новинар: Јелена, хвала на времену које сте издвојили за нашу телевизију.

Јелена: Хвала и Вама, било ми је задовољство.

Прилог 2: Сценарио 2

Новинар: У данашњој емисији говорићемо о дијабетесу, болести модерног доба, болести од које болује све већи број људи и која није нимало наивна, имајући у виду да велики број наших грађана симптоме препозна тек кад болест почне значајно да утиче на квалитет њиховог свакодневног живота. Са нама је Марија Петковић, и она долази из компаније ХБГ, компаније која се бави иновацијама у домену медицине.

Марија: Добар дан, драго ми је што сам данас са вама и што могу да одговорим на нека од питања у вези дијабетеса.

Новинар: Можете ли нам укратко објаснити шта је то дијабетес и како настаје?

Марија: Дијабетес је хронична болест која настаје када панкреас не производи довољно инсулина или када тело не може да искористи инсулин који се производи. Инсулин је хормон који регулише ниво глукозе (шећера) у крви. Хипергликемија, или повишен ниво глукозе у крви је најчешћи ефекат неконтролисаног дијабетеса и временом води ка озбиљним оштећењима срца, крвних судова, бубрега, вида и нерава.

Дијабетес је једно од три обољења са најбржим растом броја оболелих у свету. Тренутно, у свету има 190 милиона пацијената са дијабетесом типа 1, са стопом раста од 15 одсто сваке године.

Новинар: Који су најчешћи симптоми дијабетеса?

Марија: Симптоми дијабетеса су сувоћа уста, изражен осећај жеђи, учестали нагон за мокрењем, неуобичајен губитак телесне тежине, изражен умор, раздражљивост.

Новинар: Какве су могућности лечења дијабетеса?

Марија: Медикаментна терапија у типу 1 дијабетеса се састоји искључиво од терапије инсулином која се може примењивати у два вида:

- интензивирана конвенционална терапија (три и више, по правилу четири дневне дозе),
- континуирана супкутана инсулинска инфузија уз помоћ спољне портабилне инсулинске пумпе.

Пацијенти са дијабетесом тип 2 се у почетку лече углавном пероралним хипогликемицима, лековима који доводе до снижавања глукозе у крви. Не треба заборавити да је дијабетес прогресивни поремећај који с временом захтева примену више хипогликемичних лекова а често и инсулин. Такође, неопходна је и промена животних навика у смислу повећања физичке активности и вођење рачуна о исхрани.

Новинар: Да ли постоје неки иновативни приступи лечењу дијабетеса?

Марија: Постоје, свакако, медицина напредује и наша компанија се бави континуираним истраживањима на пољу увођења иновација у лечењу ове болести и резултат ових истраживања је медицинско средство под називом SugarCont које значајно помаже у лечењу дијабетеса.

Новинар: Да ли је то средство присутно на нашем тржишту и да ли наши грађани могу некако набавити медицинско средство које сте навели?

Марија: Од пре месец дана, SugarCont је доступан и на нашем тржишту а имајући у виду да наша компанија слави десет година успешног пословања баш овог месеца, решили смо да наградимо ваше верне гледаоце са 50 одсто попуста за све поруџбине у наредна два сата (до краја ваше емисије). Производ можете поручити позивом на телефон 0123/ 456 - 789.

Новинар: Да, тако је, број је исписан и у доњем левом углу екрана. Марија, хвала Вам на времену и на томе што сте ову иновацију поделили са нама.

Марија: Било ми је задовољство, све за бољи живот наших грађана.

2.8. Грађанско васпитање: Медијском писменошћу против насиља у спорту

Ауторка: Милица Рајевић

Предмет: Грађанско васпитање

Разред: Трећи разред средње школе

Наставна тема: Глобализација, медијска писменост, спорт

Наставна јединица: Медијском писменошћу против насиља у спорту

Циљ часа: Појашњавање платформе заштите људских права, схватање везе између медија и грађана, као и одговорности грађана (у овом случају спорта), разумевање медијске писмености и утицаја медија на безбедност свих спортских актера, смањење насиља у спорту и остваривање демократских принципа у процесу глобализације.

Очекивани исходи

1. Исходи предмета

Ученици ће бити у стању да:

- повезују школска и ваншколска искуства;
- користе промишљање (критичко мишљење) у предлагању или решавању проблема;
- анализирају, упоређују, повезују садржаје у нове целине;
- осмишљавају аргументе; откривају везе;
- уче кроз заједнички рад, дискусију, размену искустава, знања, стицања нових знања, тимски рад, заједништво, размену мишљења, дискусију;
- уважавају мишљења саговорника;
- развију вештине за примену функционалних знања, односно да користе дигиталне компетенције.

2. Исходи глобалног образовања

Ученици ће бити у стању да:

- буду упознати са процесом глобализације, са позитивним и негативним аспектима у смислу поштовања или непоштовања људских права;
- критички разматрају утицај медија у процесу глобализације.

3. Исходи медијске писмености

Ученици ће бити у стању да:

- доводе у везу слободе медија и принципе демократије;
- критички разматрају питање сензационализма у медијима и новинарске етике;
- препознају примере медијске манипулације;
- предвиде у ком правцу и како се може направити промена у смањењу насиља у спорту путем подизања медијске писмености код свих спортских актера на спортским теренима и у спортском извештавању;
- препознају како медији могу подржати најбоља решења за друштвене проблеме (овде спорт).

Кључни појмови: глобализација, медијска писменост, медијске поруке, манипулације у медијима, врсте насиља у спорту, професионална етика спортских новинара, критичко размишљање.

Тип часа: обрада.

Облик рада: фронтални, индивидуални, групни.

Врста наставе: пројектна.

Метод рада: дијалог, рад на тексту, рад са подацима, израда базе података, истраживачке активности, рад у тиму, презентација радова, израда плаката.

Наставна средства и дигитални алати: чек листа, лаптопови, видео бим, пројектор, фломастери, маркери, папир...

Литература:

- Анђелковић, Н. и Баришић, К. и Булат, С. и Цветковић, М. и Деретић, С. и Милијић Субић, Д. и Милошевић Јешић, С. и Мишовић, Т. и Поповић, М. и Влајковић Бојић, В. (2022). *Смернице за интеграцију референтног оквира компетенција за демократску културу, у одабраним програмима наставе и учења.* Савет Европе.
- Варуфакис, Ј. (2015). *Овај свет може да буде бољи*. Београд: Креативни центар.
- Ђорић, М. (2014). *Насиље и спорт.* Нови Сад: Факултет за европске правнополитичке студије.
- Јањић, С. и Грња Клаић, М. (2018). *Водич за борбу против лажних вести.* Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
- Kin, E. & Georgesku, M. (2015). *Букмаркс: Приручник за борбу против говора мржње кроз образовање о људским правима.* Подгорица: Управа за младе и спорт, Форум.
- Косановић, С. (2020). *Медији насели на шалу: Ђоковић не покреће тениску лигу шампиона.* fakenews.rs, 30.12.2020. [интернет]. Приступљено 21.7.2022. 16:59.
- Латинић, А. и Хорват, М. и Сесар, Ј. и Берковић, Ј. и Мраковчић, М. и Контошић, М. и Милош, В. и Морић, Д. (2016). *Читајмо између редака: приручник за развој медијске писмености.* Загреб: ГОНГ, Курзив.
- *Медијска писменост, средње образовање и васпитање.* Београд: Министарство културе и информисања, Министарство просвете, науке и технолошког развоја.
- Новосадска новинарска школа. (2022). *Увођење МИП у наставу из угла ученика.* facebook.com, 17.6.2022. [интернет]. Приступљено 21.7.2022. 17:05.
- *Приручник за наставнике грађанског васпитања у гимназији.* (2020). Београд: ЗУОВ, ОЕБС у Србији.
- *Приручник за наставнике: наши ученици у свету критичког мишљења и медијске писмености.* (н.д.). Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, Амбасада Сједињених Америчких Држава у Београду.
- Скроза, Т. (н.д.). *Етика медијима: грешке, саморегулација и подизање стандарда.* medijskapismenost.net, [интернет]. Приступљено 21.7.2022. 17:15.

- Wilson, C. Grizzle, A. Tuazon, R. Akyempong, K. Kim Cheung, C. (2011). *Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers.* Paris: UNESCO.

Структура часа (двочас)

Први час:

Уводни део часа (седам минута):

У уводном делу првог часа, наставник упознаје ученике са темом на којој ће се радити два часа и њеним значајем за спортисте, спорт уопште, начин понашања свих актера на спортским теренима у току самих спортских такмичења, као и извештавања спортских новинара.

Такође, ученици добијају инструкцију на који начин ће радити (пројектна активност, подела у тимове, добијање задатака, одређивање рокова, објашњење повезаности задатака различитих група, као и значај долажења до закључака, који воде једном заједничком раду). Другог часа сви раде на налажењу решења, а то је израда плаката, постера, са јединственом поруком, како се медијском писменошћу може борити против насиља у спорту.

У следећих седам минута, са ученицима се води дискусија (обнављање градива) из првог разреда, на тему: глобализација (позитивне и негативне стране), глобализација и спорт – примери из свакодневног живота, медијске поруке кроз спорт, спортска спонзорства, рекламе, комерцијална страна спорта, извештавање са спортских такмичења, пристрасност и непристрасност спортских новинара, објективност у извештавању.

Главни део часа (33 мин):

У главном делу првог часа наставник дели ученике на групе, поштујући њихов самостални избор, ко са ким ради у тиму, подсећајући их на правила рада, понашање и одговорности рада у тиму (овакав начин рада није непознат ученицима). Формирају се четири тима. Све групе се распоређују и добијају заједнички задатак, да најпре погледају видео „Разликовање чињеница од мишљења“.

Следећа активност је заједнички рад у групама, попуњавање чек листе, која се односи на разликовање критичког од некритичког мишљења.

Ученици добијају задатак да се унутар групе договоре шта би обележили као критичко мишљење (ученицима је то већ познато из претходних година учења предмета Грађанско васпитање), и представник групе износи резултате рада своје групе. Наставник евидентира одговоре „електронски“, а одговори се могу пратити на табли уз помоћ употребе пројектора или друге електронске технике (нпр. ТВ, видео бим). Наставник усмерава ученике у доношењу и анализи најбитнијих закључака, зашто је критичко мишљење битно за сваког појединца уопште, зашто је битно за учење, која је његова функционална употреба, као и зашто је критичко мишљење битно за медијску писменост.

Ученици затим добијају инструкцију од наставника, да примењују своја сазнања и знања из области критичког мишљања у даљем раду.

Прва група добија задатак да истражи врсте насиља у спорту (ученици самостално траже изворе података за свој рад)

Друга група добија задатак да истражи врсте медија и начин извештавања у спорту (погледати следећи видео, истражити и друге изворе, који су ученицима доступни, а који се односе на извештавање у области спорта)

Трећа група има задатак да истражи шта је сензационализам у медијима, пронаћи примере из спорта (поледати видео).

Четврта група има задатак да истражи начине повећања медијске писмености код свих спортских актера против насиља у спорту (истраживање искустава и позитивних примера других земаља). Ученицима навести пример дешавања на фудбалском стадиону Манчестер Јунајтеда и Закона који је донет након против насиља у спорту у Великој Британији; затим истражити, да ли такви закони постоје у другим земљама, да ли такав закон постоји у Србији, потом шта је потребно урадити и које кораке предузети да би такав Закон постојао у Србији, као и како се може медијском писменошћу свих актера у спорту направити

промене како би се смањило насиље у спорту (доношење Закона против насиља у спорту, едукације, трибине, вести, новинско извештавање…)

Све групе раде самостално, истражују на интернету и другим медијима, користећи различите изворе информација праве базе података, анализирају, упоређују, изводе закључке о томе које информације и подаци су им неопходни за своју групу како би направили крађу презентацију у облику есеја, реферата или ПП презентације.

Завршни део часа (пет минута):

Ученицима се задаје домаћи задатак да се повезују преко заједничке платформе и завршавају свој рад на заједничком задатку у оквиру свог тима, користећи се знањима из области критичког мишљења и тако се припремају за наставак рада на следећем заједничком задатку на другом часу.

Други час:

Уводни део часа (10 минута):

Дискусија о раду сваке групе (тешкоће, нејасноће), извештавање свог рада...

Главни део часа (30 минута):

Ученици добијају задатак да, користећи своја стечена знања из задатог пројектног рада, ранија искуства и знања, повежу у једну заједничку целину, на задату тему: Медијском писменошћу против насиља у спорту, ураде заједнички рад у форми нацрта Плаката са јасном поруком зашто је и коме потребна медијска писменост у спорту, како би се спречило насиље међу свим спортским актерима. Ученици користе canva.com, дигиталну алатку за израду плаката. Ученици добијају инструкцију да порука мора бити јасна, смислена, прецизна, и да кроз њу буде изведен закључак на задату тематику, са сликовним приказом, што као целина, исказана кроз форму плаката, даје свима јасну спортску поруку. То је неопходно како би се остварио васпитни и образовни циљ часа, како би се ученици оснажили да допринесу развоју и одбрани културе људских права. Такође, ученицима дати подстицај, да на овакав начин рада, могу да предузму, или предузимају акције, да изразе своје аспирације и бриге, да схвате своју улогу и сматрају себе одговорним у сагледавању

проблема, давању предлога за налажење решења, успостављању правила, која треба да владају демократском свакодневницом, да постану спортски браниоци људских права.

Завршни део часа (пет-седам минута):

Да се ученици договоре, направе план око свих активновности израде плаката и чињењем да постане доступан јавности. У том смислу, праве план, кораке које је неопходно остварити, како би њихов рад био доступан јавности. Један од корака био би излагање плаката у Школском медијском кутку. Ово би био један од радова ученика изложен на том паноу (Школски медијски кутак). Школски медијски кутак је посебно место у школском простору, намењен искључиво презентовању ученичких радова, на тему медијске писмености, са медијским порукама, на цртежима, графиконима, постерима, плакатима, после савладавања програма на одређене теме из предмета Грађанско васпитање (односи се на све разреде).

Такође, ученици праве план за други корак, а то је, коришћење њима познатих друштвених мрежа, за представљање свог рада, односно, наглашавање медијске поруке и истицање значаја како се медијском писменошћу може борити против насиља у спорту.

Следећи корак, могуће је предвидети кампању и радити на следећем часу, са свим њеним елементима.

2.9. Географија: Човек и клима

Ауторка: Мира Чеканац Јаковљев

Предмет: Географија

Разред: Први разред гимназије

Наставна тема: Атмосфера

Наставна јединица: Човек и клима

Циљ часа: Упознавање ученика са климатским променама и утицајем човека на климу.

Очекивани исходи

1. Исходи предмета:

Ученик ће бити у стању да:

- препозна деловање човека које утиче на климатске промене;
- укаже на мере које имају за циљ да спрече или ублаже негативне ефекте људског деловања;
- објасни савремене климатске промене и последице које могу негативно да утичу на друштвене активности.

2. Исходи глобалног образовања:

Ученик ће бити у стању да:

- објасни и разуме глобалне промене, губитак биодиверзитета и неодрживу употребу ресурса;
- развије глобалну одговорност као грађанин света;
- анализира тренутну ситуацију у свету;

- се укључује у акције за колективно добро и одрживи развој.

3. Исходи медијске писмености:

Ученик ће бити у стању да:

- користи дигиталне алате;
- претражује садржај на интернету;
- критички анализира медијске садржаје;
- провери информације.

Кључни појмови: ефекат стаклене баште, глобално загревање, озонске рупе, смог и киселе кише, временске непогоде.

Тип часа: обрада

Облик рада: фронтални, индивидуални, групни.

Метод рада: дијалошка, илустративно-демонстративна, ИКТ метода, метод истраживања, мултимедијална.

Наставна средства и дигитални алати: уџбеник, рачунар/мобилни телефон, интернет, canva/infogram, youtube.

Литература:

- Голић, Р. и Шабић, Д. и Вујадиновић, С. (н.д.): *Географија 1 – уџбеник за први разред гимназије.* Београд: Нови Логос.
- Јањић, С. и Грња Клаић, М. (2018). *Водич за борбу против лажних вести.* Нови Сад: Новосадска новинарска школа.

Структура часа

Уводни део часа (пет минута):

Анализирају се задаци које су ученици добили на претходном часу.

Један ученик је добио задатак да уради анализу температура ваздуха у свету од када се мере температуре. Добијене податке треба да обради у програму canva.com или Infogram.com.

Ученик је направио анализу просечних температура ваздуха у свету и дошао је до закључка да температуре нису у свим раздобљима расле, али је евидентан пораст температуре ваздуха у последње три декаде 20. века (видети Прилог 1, 2 и 3).

Главни део часа (30 минута):

Наставник наводи последице човековог односа према природи: ефекат стаклене баште, глобално загревање, озонске рупе, смог и киселе кише, елементарне непогоде.

Наставник укратко објашњава процесе који су последица негативног утицаја човека.

Ефекат стаклене баште настаје услед пораста концентрације CO_2 и других гасова у атмосфери. Његова концентрација се у последњих 200 година повећала за 30%. Разлог томе је пораст броја становника, развој индустрије и саобраћаја. Човекове активности на тај начин утичу на природну концентрацију CO_2 у атмосфери.

Глобално загревање јесте повећање просечне температуре ваздуха на Земљи од краја 19. века. Просечна температура је од 1880. до 2012. године порасла за 0,85°C. Пораст температуре доводи до топљења ледника на планинама и у поларним областима; пораста температуре океана и нивоа Светског мора; учесталости природних катастрофа – олуја, поплава, суша.

Озонске рупе су места у атмосфери на којима је количина озона смањена. Озон је гас који се формира у стратосфери и има заштитино својство јер упија ултраљубичасто зрачење. За уништавање озона и стварање рупа одговорни су халони и хлорофлуороугљеници који се користе као средство за хлађење у фрижидерима, хладњачама, клима уређајима и др.

Смог је загађени ваздух великих градова и индустријских подручја. Настаје од прашине, чађи, штетних материја и гасова помешаних са влагом у ваздуху. Смог штети људима и угрожава њихово здравље.

Киселе кише су падавине загађене штетним материјама, због чега су киселије од обичних падавина. Киселе кише загађују животну средину широм света и главни су узрочник сушења шума. Такође, загађују земљиште, подземне и површинске воде, утичу на здравље људи.

Временске непогоде представљају екстремне климатске појаве у виду високих и ниских температура ваздуха, олуја праћених јаким ветровима, грмљавином и градом, обилне падавине. Ове временске непогоде су све учесталије, што је, по мишљењу научника, последица увећаног ефекта стаклене баште, односно сталног загревања атмосфере.

У наставку часа наставник дели ученике у пет група и свака група добија задатак да анализирају следеће тврдње.

Прва група:

- Активност Сунца је порасла у протеклих 50 година и то је изазвало климатске промене.
- Алпи су све зеленији под утицајем глобалног загревања.

Друга група:

- Више CO_2 у атмосфери је добра вест зато што је CO_2 храна за биљке.
- Људи глобалисти изазивају кише, снег, поплаве, суше како би изазвали глад и сиромаштво.

Трећа група:

- Вулкани емитују много више CO_2 у атмосферу него људи.
- Због глобалног загревања људи спавају дуже.

Четврта група:

- Сунце ће се угасити и зауставити глобално загревање.
- Становници најбогатијих држава старији од 60 година све више доприносе глобалном загревању.

Пета група

- Природни фактори су одиграли велику улогу у глобалном загревању.
- Људи су толико мали да не могу да утичу на климатске промене.

Наставник даје упутсво ученицима да су на папиру који су добили наведене две тврдње, те да је задатак да чланови групе:

- изнесу своја запажања на задату тему и да дају свој критички осврт;

- провере информације користећи мобилни телефон/рачунар/таблет и утврде њихову тачност;
- формулишу одговоре који су засновани на чињеницама;
- слушају запажања и одговоре других ученика и укључе се у дискусију.

Током рада наставник посматра рад група, контролише га, по потреби даје инструкције. Наставник подстиче рад групе, мотивише све ученике да учествују у раду, јер се бољи резултати постижу заједничким радом и ангажовањем. Наставник такође ученике усмерава да користе релевантне изворе. Као најрелевантније изворе се наводе уџбеници у онлајн формату, научни чланци објављени у научним часописима а које је могуће пронаћи на, на пример, Google Scholar, извештаји институција и/или међународних организација попут Европске комисије, Савета Европе, Уједињених нација, Светске фондације за природу и сл. Такође се истиче да релевантни могу бити и текстови на различитим веб-страницама као што су веб-странице образовних институција, али и све друге веб-странице које имају транспарентно ауторство и уредништво (импресум) и које се позивају на чињенице, бројке, истраживања која цитирају и наводе у литератури или референцама.

Након десетак минута рада ученици у кратким цртама излажу своја запажања, али и чињенице које су пронашли на интернету.

Очекивано је да ученици по групама дођу до одређених информација.

Завршни део часа (10 минута):

Врши се евалуација часа и доносе се закључци. Наставник наводи важност критичког мишљења и способност препознавања и разликовања тачних од нетачних тврдњи. Такође, наводи се колико је важна, како улога појединца, тако и читавог друштва у ублажавању климатских промена.

Приказује се видео „10 начина да се смањи глобално загревање“. На тај начин се шаље порука да сви треба и на локалном и на глобалном нивоу да узмемо учешћа у успостављању равнотеже између човека и природе.

Прилози:

Прилог 1: Табела просечних температура у свету у периоду од 1880 - 2000. године и графикон са истим подацима.

Подаци пронађени на интернету обрађени су у Infogram програму.

Decade	°C	°F
1880s	13.73	56.71
1890s	13.75	56.74
1900s	13.74	56.73
1910s	13.72	56.70
1920s	13.83	56.89
1930s	13.96	57.12
1940s	14.04	57.26
1950s	13.98	57.16
1960s	13.99	57.18
1970s	14.00	57.20
1980s	14.18	57.52
1990s	14.31	57.76
2000s	14.51	58.12

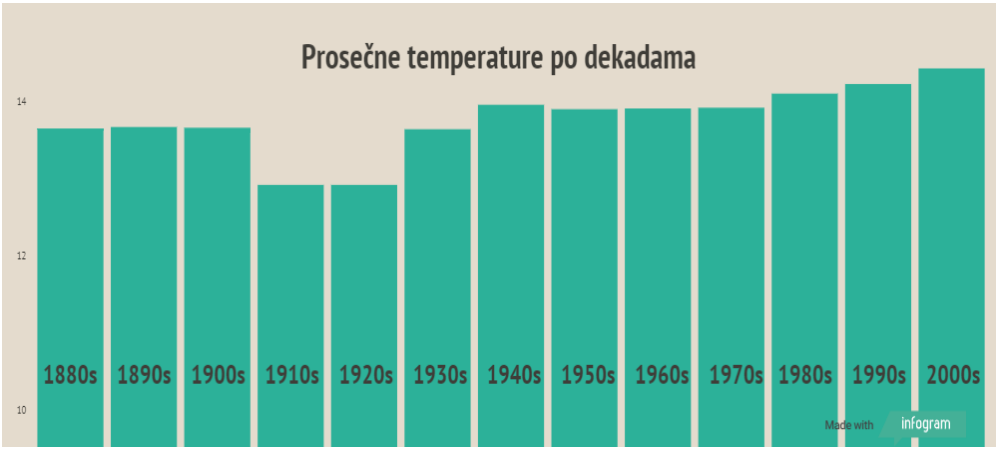

Прилог 2: Подаци средњих годишњих температура за Метеоролошку станицу Београд и графикон са истим подацима.

Година	Просечна температура
2001.	12,7°C
2004.	12,5°C
2007.	13,4°C
2010.	13,1°C
2013.	13,8°C
2016.	13,5°C
2017.	13,9°C
2018.	14,6°C
2019.	14,8°C

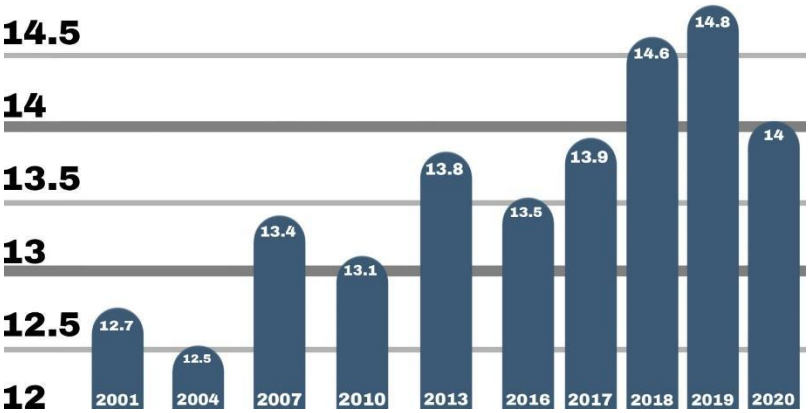

2020.	14,0°C

Подаци пронађени на интернету обрађени су у Infogram програму.

Највећи број ученика је добио задатак да направи анализу температура у појединим местима у Србији. Користећи податке Хидрометеоролошког завода, тј. податке у Метеоролошким годишњацима РХМЗ, ученици проналазе податке и на основу забележених података праве графиконе у програму Canva или Infogram. У прилогу су подаци за Метеоролошку станицу Београд. По истом принципу обрађени су подаци и за остале задате метеоролошке станице.

На основу података пронађених на сајту РХМЗ и графикона које су ученици направили, долази се до закључка да су средње годишње температуре ваздуха у појединим местима у Србији порасле у последње две деценије.

Прилог 3: Резултати мерења емисије CO_2

Један ученик је добио задатак да истражи ко су највећи емитери CO_2, који у највећој мери доприноси климатским променама.

Ученик је на основу података које је пронашао на интернету дошао до закључка да је највећи емитер CO_2 у свету Кина, следи САД, и да емисија овог гаса највише утиче на климатске промене и на глобално загревање.

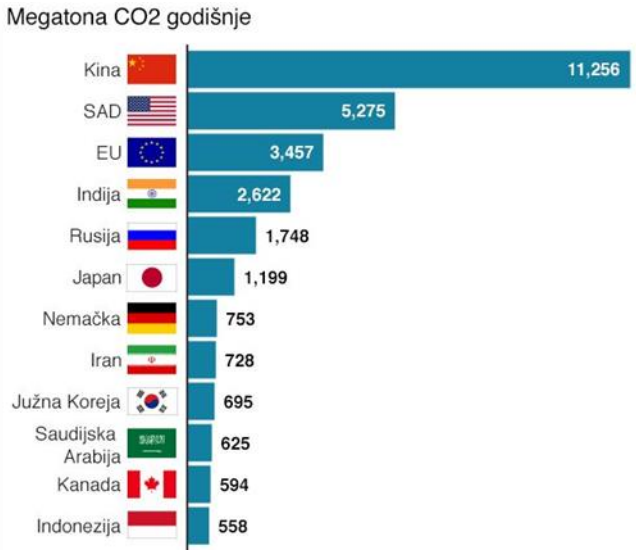

2.10. Филозофија: Разум и слобода у доба просветитељства

Аутор: Мирко Марковић

Предмет: Филозофија

Разред: Четврти разред гимназије

Наставна тема: Модерна филозофија

Наставна јединица: Разум и слобода у доба просветитељства

Циљ часа: Разумевање просвећености као кључне карактеристике модерне европске цивилизације.

Очекивани исходи

1. Исходи предмета

Ученици ће бити у стању да:

- процењују значај просветитељских филозофских схватања за формирање модерног приступа изучавању човека и друштва;
- аргументовано расправљају о питањима културних и друштвених вредности;
- изводе практичне импликације просвећености као вредносне позиције и процењује њену релевантност или универзално важење у свакодневном контексту.

2. Исходи глобалног образовања

Ученици ће бити у стању да:

- унапреде ставове који воде ка конструктивном и ненасилном решавању конфликата;
- мотивисано расправљају о глобалном питању одрживости мира у свету;

- размишљају о последицама својих ставова и избора, негујући приступ „глобалне одговорности грађанина света“.

3. Исходи медијске писмености

Ученици ће бити у стању да:

- разумеју појам објективности у новинарству и медијима уопште;
- према критеријумима објективности процењују нивое остварености на конкретним примерима медијских садржаја;
- разумеју улогу и значај медија и информација за грађане у демократском друштву.

Кључни појмови: просвећеност, разум, слобода, Кант, вечни мир, глобално друштво, објективност, медији;

Тип часа: обрада.

Облик рада: комбиновани (фронтални, групни, индивидуални).

Метод рада: комбиновани (вербални, рад на тексту, мултимедијална продукција, дебата).

Наставна средства и дигитални алати: рачунар, пројектор, пројектно платно, радни листови; алати *Microsoft Teams, Sway, Скринкастоматик, Microsoft Forms*.

Литература:

- Јеремић, М. (2021). *Филозофија – уџбеник за 4. разред гимназије.* Београд: Клет.
- Кинђић, З. (2016). *Кантова идеја вечног мира.* У: Српска политичка мисао, 2/2016, стр. 61-92.
- Крстић, П. (2014). *Одговор на питање: како је могућа просвећеност?.* У: Theoria, 2014, 57, 4, стр. 105-124.
- Пери, М. (2000). *Интелектуална историја Европе*. Београд: Клио.
- Петровић, Ђ. (2022). *Изгубљено значење новинарске објективности.* elementarium.cpn.rs, 16.6.2022. [интернет]. Приступљено 22.7.2022. 10:48.
- Сигети, В. (2018). *Водич кроз продукцију у школској клупи.* Нови Сад: Новосадска новинарска школа.

- Смајевић, М. (2020). *Кантово схватање слободе – метафизички, етички и правно-политички аспекти.* Универзитет у Београду, Филозофски факултет, докторска дисертација.

Структура часа

Све активности у оквиру планиране наставне јединице реализују се по моделу изокренуте учионице. Изокренута учионица је педагошки модел за планирање и организовање наставе и учења који се уједно сматра и обликом хибридне наставе. Изокренута учионица и хибридна настава представљају комбинацију примене онлајн и непосредне наставе, али имају различито полазиште. Док конципирање и планирање хибридне наставе не усмерава одређена теорија учења, код изокренуте учионице важну улогу имају конструктивистички приступ настави и Ревидирана Блумова таксономија. Концепт изокренуте учионице настао је са циљем да се основни елементи наставног садржаја које ученици треба да разумеју и њима овладају, како би били упознати са изучаваном научном дисциплином и касније могли да решавају проблеме из те области, савладају код куће у онлајн окружењу. Затим се у школи, уз присуство других ученика и наставника, ради на разматрању питања која захтевају дубље размишљање и конструкцију сложенијих знања, кроз сложеније активне процесе учења.

Изокренута учионица подразумева образовну ситуацију у којој ученици код куће, пре доласка у школу, гледају кратка видео-предавања или читају текстуални материјал и у школу одлазе упознати са основним елементима онога што ће учити. У школи време је посвећено когнитивно захтевнијим активностима – вежбама, пројектима или дискусијама, тј. дубљем разумевању наставних садржаја за које је ученицима заиста потребна подршка наставника.

То значи да ученици, код куће, треба самостално да науче основне постулате онога чиме ће се бавити на школском часу. На овај начин већи део школског времена може се посвети вежбању, раду на новим примерима и слично. Оно што би се у традиционалној организацији учења радило као домаћи задатак, а то су захтевнији задаци који неретко захтевају интеракцију, код изокренуте учионице ради се на часу. Разлог због кога су аутори

овај модел осмислили на представљени начин лежи у запажању да многи ученици имају проблем са разумевањем градива током самог школског часа.

За превазилажење овог проблема кључни моменат представља могућност примене видео-снимка у настави. Концепт изокренуте учионице предвиђа да ученици код куће погледају видео-материјал који је наставник креирао или одабрао, а на основу кога ће моћи да науче нешто ново, баш као што би то чинили на школском часу. Код куће сваки ученик може да заустави или премота видео-снимак, како би још једном погледао нешто што му није јасно. Таква могућност индивидуализује процес учења. На овај начин, снимајући само један видео-запис (или аудио-запис ако то одговара потребама и наставном садржају), наставник може да омогући сваком ученику да учи у складу са својим потребама и у сопственом темпу.

Иако је структура ове наставне јединице приказана у традиционалном облику који садржи уводни, главни и завршни део часа, она подразумева да се уводни и завршни део часа реализују онлајн (као активности које ученици спроводе код куће), а главни у школи „уживо“. Претпостављено потребно време за рад, за сва три дела часа, је по 45 минута.

Уводни део часа:

Први корак:

У последњих неколико година уобичајена је пракса да школске заједнице користе различите платформе за учење на даљину које су безбедне и представљају основ за реализацију хибридне наставе. У овом примеру настава по моделу изокренуте учионице се реализује на платформи Мајкрософт Тимс. У оквиру тима/учионице наставник ће поделити унапред припремљену видео-лекцију „Шта је просвећеност“ – коју ученици треба да погледају и проуче код куће. Сценарио за овај наставни садржај дат је у Прилогу 1, а препорука је да наставници користи апликацију Скринкастоматик за израду и уређивање видео записа.

Други корак:

Након сваког предавања требало би проверити колико су ученици разумели главне појмове и водеће идеје. Како је предавање припремљено у форми видео-лекције коју су ученици

код куће гледали и слушали, било би добро ученицима понудити кратку онлајн проверу разумевања наставног садржаја. То се може реализовати употребом Мајкрософт апликације Forms – која је управо намењена за креирање тестова. У Прилог 2 дат је предлог питања са понуђеним одговорима. Тест се може подесити да ученици одмах добију и резултат свог рада, са могућношћу креирања поврате информације за тачне/нетачне одговоре. Поред тога, наставницима је на располагању одговарајућа инфографика са процентуалним приказима резултата рада свих ученика.

Трећи корак:

Како би се припремили за активности у оквиру главног дела, односно часа у учионици, потребно је ученике поделити на групе/тимове и упутити им одговарајуће материјале за припрему. Постоји више начина поделе ученика на групе, али у свакој од њих треба водити рачуна да се у истој групи нађу ученици различитих могућности, предзнања и способности, како би квалитет рада сваке од група био уједначен. Од укупног број ученика у једном одељењу формира се пет група, од којих се две (афирмацијска и негацијска) припремају за дебату, док се остале три припремају за извештавање о догађају/дебати.

Тимови који учествују у дебати добијају Прилог 3 који садржи упутства и описане елементе дебате. Афирмацијски тим има задатак да докаже, а негацијски да оспори тезу (о којој се дебатује): „Само просвећеност може да осигура вечни мир!“ Оба тима припремају аргументацију и контрааргументацију за своју позицију, истражују и по потреби се консултују са наставником – који им пружа помоћ и подршку.

Тимови који ће пратити и извештавати о предстојећем догађају, су у ствари три новинарске екипе које за своје чланове могу одредити различите улоге: продуцент, новинар, сниматељ, монтажер, уредник. Како би се припремили да професионално извештавају добијају Прилог 4 који их уводи у тему објективности и њене примењивости у новинарској професији и медијској продукцији. Поред тога, ученици добијају и потребна техничка упутства за медијску продукцију у виду Водича кроз продукцију у школској клупи. Ученици се припремају за задатак и по потреби се консултују са наставником – који им пружа помоћ и подршку.

Главни део часа:

Човек од давнина жуди за миром. Како за миром у себи тако и за миром са другим људима. Из те жудње проистекла је како митска представа о златном добу тако и есхатолошка нада у месијанско доба, у коме више неће бити рата и сукобљавања. Још је пророк Исаија говорио да ће у далекој будућности, захваљујући Божијој милости, људи „расковати мачеве своје на раонике, и копља своја на српове“, те „неће дизати мача народ на народ, нити ће се више учити боју“. Међутим, религија не буди само наде у далеки вечни мир на земљи него пред људе такође поставља задатак да дају свој допринос миру. Бити миротворац представља хришћанску заповест. На Христове речи „Блажени миротворци, јер ће се синови Божји назвати“, надовезује се апостол Павле, који саветује: „Ако је могуће, колико до вас стоји, имајте мир са свим људима.“

Имајући у виду ову темељну хришћанску миротворачку идеју, која преживљава и у секуларизованој форми, не чуди што је током историје било теоретичара који су покушавали не само да у машти уобличе различите утопијске замисли, него и да понуде прилично разрађене политичке концепције успостављања друштвеног стања трајног мира. Један од оних који се одважио на стварање нацрта за вечни мир је и чувени немачки филозоф Имануел Кант. Ослонивши се делимично на замисли својих претходника, он је пред учену јавност изнео спис „Ка вечном миру“, који је наишао на велики одјек. На њега су се касније позивали и политичари који су формирали Друштво народа и Уједињене нације, баш као и пацифисти. Упркос томе што је у наше време драстично опао друштвени значај филозофије, Кантов спис није изгубио своју актуелност. Мисаоно суочавање са питањима које он покреће може бити од користи управо данас када смо, по свему судећи, на прагу нових искушења светских размера.

Иако је Кантово доба било прожето цензуром и апсолутистичком владавином, он је отворено заступао просветитељске и републиканске идеје и веровао да су идеали просветитељства истовремено главни интереси човечанства. Слобода појединца, препознавање права и достојанства сваке индивидуе, нужност постојања слободе зарад личног напретка кроз образовање, формирање јаке државе која допушта интелектуалну

слободу својим грађанима, међународна сарадња и мир – све су ово циљеви просветитељства којима је и сам Кант пожртвовано тежио (Смајевић, 2020).

Четврти корак:

Дебата у „Карл Попер“ формату „Само просвећеност може да осигура вечни мир“ може се реализовати у учионици као обичан час, а може и у јавном простору као угледни или јавни час. Без обзира на контекст у ком ће дебатовати, ученици треба да буду спремни и охрабрени за јавни наступ. Наставник за сваки корак дебате мери време и води рачуна да се ученици понашају у складу с тим и осталим правилима.

Остали ученици, односно, новинарске екипе које прате дебату треба да буду припремљени за професионално праћење, бележење и снимање, како не би својим активностима ометали дебатере.

Завршни део часа:

Пети корак:

Руководећи се начелом објективности и правилима медијске продукције, новинарске екипе припремају своје извештаје за објављивање. У финалној верзији својих извештаја могу употребити снимљене фотографије и видео материјале. Препорука је да се за објављивање и дистрибуцију извештаја користи затворена платформа која обезбеђује сигурност и приватност материјала (као што је Мајкрософт Тимс). Исто тако, препорука је да се извештаји објављују помоћу *Sway* апликације. Ученицима треба скренути пажњу да ће сви извештаји бити доступни ученицима из одељења и слушаоцима дебате, како би се они према датим критеријумима изјаснили о степену објективности сваког од њих појединачно. Савки тим/новинарска екипа објављује извештај наводећи само име своје редакције.

Шести корак:

Објављивање извештаја тимова и процена објективности извештаја према датим критеријумима, као и резултати процене.

Упитник за процену остварености критеријума објективности се може формулисати у виду скале Ликертовог типа која је ученицима вероватно једноставна и подстицајна за ову активност. Мањкавост скале Ликертовог типа је што ученик нема прилику да објасни због чега је тако проценио како је проценио, па зато неки наставници радије задају питања отвореног типа.

Упитник за процену остварености критеријума објективности дат је у Прилогу 5, а препорука је да се његова дистрибуција и попуњавање реализује помоћу Мајкрософтове апликације Forms. Након чега се објављују резултати гласања и проглашава најобјективнији извештај.

Седми корак:

Евалуација рада. Након свих активности наставник би требао да са ученицима евалуира наставну јединицу. То се може остварити и у онлајн формату, али је савет да се реализује „уживо“, а да наставник изнета запажања ученика употреби у процесу унапређивања наставе и учења.

Прилози:

Прилог 1: Сценарио: „Шта је просвећеност“

Просветитељство 18. века довело је до врхунца покрет ка модерности који је започела ренесанса. Филозофи просветитељског покрета тежили су ка идеалу рационалнијег и хуманијег друштва.

Просветитељство је, на више начина, директно изникло из научне револуције. Просветитељи су се дивили достигнућима модерне науке и ценили су методе које су довеле до њих. Прихватајући Декартов метод систематске сумње, они су преиспитивали сва наслеђена мишљења и традиционалне вредности европске цивилизације.

Филозофи просветитељства су тежили ка здраворазумском објашњењу природе и друштва. Они су критички посматрали власт и друштвене обичаје а ценили су науку и технологију као средства која омогућавају бољи живот. Својим ангажовањем су покушавали да људе избаве од окова незнања и предрасуда – верујући да ће их тако ослободити нетрпељивости, свирепости и угњетавања. Захваљујући њиховим залагањима, тортура је на крају била укинута у земљама Запада, а верска толеранција, слобода говора и штампе постале су прихваћене норме понашања.

Највиши домет активности просветитељског покрета представља састављање Енциклопедије (од 1751. до 1780. год. изашло је 35 томова).

Најзначајнији филозофи просветитељског покрета били су: Хелвецијус, Холбах, Русо, Волтер, Монтескије, Дидро и други.

Холбах је истицао да су „незнање и ропство срачунати како би човека учинили опаким и несрећним. Само знање, разум и слобода, једини могу да га промене, и учине срећнијим. Људи су несрећни само зато што немају знања; они немају знања само зато што се све уротило како би их спречило да буду просвећени; опаки су зато што њихов разум није довољно развијен.“

За Канта „просветитељство је човеково напуштање властите незрелости коју је сам себи наметнуо. Незрелост је неспособност да се користи сопствена интелигенција без нечијег усмеравања. Таква незрелост је самоузрокована уколико није изазвана недостатком интелигенције већ недостатком одлучности и храбрости да се користи сопствена интелигенција без туђег усмеравања. 'Sapare aude!' (Усуди се знати!) Имај храбрости да користиш сопствену интелигенцију! представља мото просветитељства."

Према Кантовом мишљењу, главни кривац за одсуство просвећености јесте сам човек, који је, као физички зрело биће, одговоран за сопствену пасивност, незаинтересованост, инертност и кукавичлук. Уколико не пати од неке менталне болести, сваки појединац поседује ум и способност да га користи у циљу властите едукације и напретка. Међутим, Кант истиче да се већина људи, услед лењости, ослања искључиво на мишљења и ставове друштвених ауторитета – лекара, свештеника, учитеља и владара – и да не мисли својом главом. Некритичко прихватање туђих уверења једна је од најраспрострањенијих болести модерних друштава. Иако је положај пасивног примаоца знања лагодан и човеку је тешко и мрско да га напусти, Кант позива сва одрасла, умна људска бића да се одрекну пасивно-посматрачке улоге и да, употребом сопствених умних моћи, оформе своје личне ставове. Искорак из стања незрелости захтева да индивидуа покаже храброст и одлучност у борби против ауторитета и (само) наметнутих правила. Процес напредовања ка просвећености зависи примарно од појединца који је задужен да ради на сопственом расту и еманципацији.

Било би, ипак, погрешно закључити да је сва одговорност за излазак из стања незрелости стављена на човека као индивидуу која претендује да буде независна и аутономна. У свом чланку „Одговор на питање: Шта је просвећеност?“ Кант наглашава значај друштвеног контекста, који има јединствену улогу у тежњи јединке ка стању просвећености. Уколико се у неком државном уређењу не поштују човеково право на слободу и једнакост са другим грађанима, онда такво друштво не омогућава појединцу да ради на свом духовном и умном развоју. Иначе, Кант осуђује револуцију као потенцијално решење овог проблема и сматра

да она не представља легитимно средство за долазак до просвећености. Према његовом мишљењу, побуна може довести до промене диктаторске власти, али не и до коренite измене начина мишљења у друштву. Овај други циљ може се постићи једино путем постепене реформе друштва и слободне јавне употребе ума. Стога, Кант подстиче све одрасле и самосвесне грађане да учествују у научним дискусијама и да јавно износе своје ставове и мишљења о стању у држави. Овим позивом на аутономно мишљење, који представља нужан корак у процесу стремљења ка просвећености, Кант је показао да је веома свестан постојећих несавршености и ограничења која су присутна приликом употребе ума у политици. Другим речима, он се није залагао за смену државног ауторитета, него за јавну употребу ума као средство пружања критичког стандарда поглавару, који сам није увек у потпуности рационално биће.

Прилог 2: Вежба: „Провери колико си разумео“

1. Филозофи просветитељског покрета тежили су ка идеалу:
а) рационалнијег и напреднијег друштва
б) рационалнијег и хуманијег друштва
в) рационалнијег и ефикаснијег друштва

2. Према Кантовом мишљењу, главни кривац за одсуство просвећености јесте:
а) сам човек
б) владар
в) образовни систем

3. Избаци уљеза:
а) Декарт
б) Русо
в) Волтер
г) Дидро

4. Просветитељи су прихватали сва наслеђена мишљења и традиционалне вредности европске цивилизације.

да не

5. Од 1751. до 1780. год. изашло је:
а) 25 томова Енциклопедије
б) 35 томова Енциклопедије
в) 30 томова Енциклопедије

6. Према Кантовом мишљењу, до коренite измене начина мишљења у друштву може се доћи (обележи тачне одговоре):
а) путем постепене реформе друштва

б) слободне јавне употребе ума
в) путем револуције

7. Мото просветитељства је:
а) „Cogito, ergo sum“
б) „Causa sui“
в) „Sapare aude“

Прилог 3: Правила Карл Попер дебате

Дебата у Карл Попер формату бави се друштвено релевантним и често контроверзним темама. Посебно ставља нагласак на развијање вештина критичког мишљења и толеранције за различите тачке гледишта. Екипе наступају у тимовима од три члана, а задатак им је да истраже и припреме обе стране тезе – и афирмативну и негативну. Свака екипа добија прилику да изложи своје аргументе и постави питања супротној екипи.

Карл Попер дебата требало би да је:

- усмерена на суштину контроверзних питања,
- толерантна за различита гледишта,
- у функцији развоја аналитичких мисаоних вештина,
- подстицај за учеснике да препознају вредност тимског рада.

Карл Попер формат дебате

Афирмацијски и негацијски тим имају исту дужину времена за изношење својих аргумената.

Дебата се састоји од десет делова: шест говора и четири унакрсна испитивања.

Афирмацијски тим има три члана: А1, А2, А3 – негацијски такође: Н1, Н2, Н3.

Редослед делова дебате је следећи:

- Први афирмацијски говор – шест минута – А1
- Прво негацијско унакрсно испитивање – три минуте – Н3 пита А1
- Први негацијски говор – шест минута – Н1
- Прво афирмацијско унакрсно испитивање – три минуте – А3 пита Н1
- Други афирмацијски говор – пет минута – А2
- Друго негацијско унакрсно испитивање – три минуте – Н1 пита А2
- Други негацијски говор – пет минута – Н2
- Друго афирмацијско унакрсно испитивање – три минуте – А1 пита Н2
- Трећи афирмацијски говор – пет минута – А3
- Трећи негацијски говор – пет минута – Н3

Сваки говор и свако испитивање имају специфичну сврху.

Афирмацијски конструктивни (А1) У овом говору афирмација треба да понуди комплетну аргументацију у прилог тезе. Иако следећи афирмацијски говорници могу понављати аргументе и проширивати их током дебате, први афирмацијски говорник мора приказати афирмацијску аргументацијску линију у целини.

Прво негацијско унакрсно испитивање (Н3) Од дебатаната се очекује да су окренути публици, а не један према другоме. Негацијски дебатант треба да поставља питања, а не да износи говоре. Афирмацијски дебатант треба да одговара на та питања, а не да износити говоре или поставља противпитања. Афирмацијски дебатант се у својим одговорима може сложити с негацијском позицијом, али је задатак негације да то искористи у првом следећем свом говору. Чланови екипа који не учествују у унакрсном испитивању не би требали да помажу предлозима, постављањем питања или одговарањем на њих. Није допуштена усмена комуникација између члана који учествује у унакрсном испитивању и осталих чланова његове екипе.

Негацијски конструктивни говор (Н1) Као и афирмација у свом првом говору, негација би требала понудити комплетну аргументацију против тезе. Афирмацијска дефиниција, уколико се не оспори у овом говору, сматра се да стоји. Слично томе, негацијска екипа треба да оспори афирмацијске аргументе; у супротном, сматра се да су ови аргументи прихватљиви.

Прво афирмацијско унакрсно испитивање (А3) На њега се односе иста правила као на прво негацијско унакрсно испитивање.

Прво афирмацијско побијање/обрана (А2) Афирмација у овом говору има два задатка. Прво, треба изнети своје побијање негацијске аргументације. Друго, мора одговорити на негацијска побијања (односно, негацијске приговоре афирмацијској аргументацијској линији). Уколико афирмацијски говорник не побије одређену тачку негацијске аргументацијске линије, она остаје стајати; ако афирмацијски говорник не одговори на одређене приговоре негације, то значи да на афирмација на њих пристаје. Може се изнети нови доказ за постојеће аргументе.

Друго негацијско унакрсно испитивање (Н1) На њега се односе иста правила као на прво негацијско унакрсно испитивање.

Прво негацијско побијање/обрана (Н2) Задаци овог говора аналогни су задацима другог говора афирмације: прво, говорник треба одговорити на побијања која је изнела афирмација, друго, треба да настави напад на афирмацијску аргументацију линију. У овој тачки дебате, негацијски говорник може почети скретати пажњу на тачке које је супротна екипа пропустила. То значи да ће указати на делове на које афирмација није одговорила.

Сматра се да је на те пропуштене тачке афирмација пристала. Могу се понудити нови докази за постојеће аргументе.

Друго афирмацијско унакрсно испитивање (А1) На њега се односе иста правила као на прво негацијско унакрсно испитивање.

Друго афирмацијско побијање/обрана (А3) Задатак трећег афирмацијског говорника је реактиван: он би требао обновити побијања која нису завршена. То обично значи истицање мана у негацијском побијању/обрани. У овом тренутку дебате, већина добрих дебатаната ће намерно пропустити (допустити да пропадну) одређене тачке дебате да би скренули пажњу на кључна питања дебате. Могу се изнети нови докази за постојеће аргументе.

Друго негацијско побијање/обрана (Н3) У суштини, овај говор негације је аналоган трећем говору афирмације. Посебно би требало пазити на изношење нових аргумената у овом говору, будући да афирмација на њих не може одговорити, па је то нефер.

Прилог 3: Изворно значење новинарске објективности (Петровић, 2022)

Можда новинар није објективан али би новинарски метод то могао да буде

Појам објективности преселио се из друштвених наука у новинарство двадесетих година прошлог века како би се сузбила помахнитала жута штампа, успоставили одређени професионални стандарди, а новинари ослободили стереотипа и предрасуда, пишу теоретичари новинарства Билж Ковач и Том Розентал у својој књизи „The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect“. Један од најзаслужнијих људи за тај подухват био је славни амерички новинар и медијски аналитичар Волтер Липман, који је још 1919. године писао о томе како су културалне пристрасности искривиле покривање Руске револуције у „Њујорк тајмсу“. „У великој мери, извештавање о Русији није било виђење онога што се десило, већ онога што су људи желели да виде.“ Новинари су у то време били, како их Липман назива, „неувежбани случајни сведоци“, а добре намере и „искрен труд“ нису били довољни за добро извештавање. Липман је зато почео да трага за начинима који би сваком новинару омогућили да „остане јасан и ослобођен својих ирационалних, неиспитаних и непрепознатих предрасуда у посматрању, разумевању и представљању догађаја“. Другим речима, он је био забринут због онога што бисмо данас назвали „несвесном пристрасношћу“, што је управо врста критике коју противници појма објективности, попут Лаурија, упућују данашњим новинарима.

У свом чувеном делу „Liberty and the News“ из 1920. године, Липман наводи да се решење проблема пристрасног новинарства крије у развоју „научног духа“ код новинара. „У свету тако разноликом као што је наш, могућа је само једна врста јединства. То је јединство

метода, а не циља; јединство дисциплинованог експеримента“. Липман је под тиме мислио да новинарство треба да тежи успостављању конзистентног метода – као што је научни – чија објективност лежи у темељном и дисциплинованом истраживању, прикупљању и проверавању информација, а не у некаквом неутралном стилу њихове презентације. Зато би новинарско образовање требало да буде засновано на изучавању метода доказивања и проверавања чињеница какви се примењују у појединим сродним научним дисциплинама. Но, иако је ово писао у време великог научног оптимизма, када се веровало да ће методологија природних наука моћи да пружи невероватне резултате и на пољу друштвених и хуманистичких наука, Липман није сасвим делио илузије своје епохе. „Нема везе што вести нису налик математичким тврдњама“, пише он. „У ствари, баш зато што су вести тако сложене и ’незгодне’, добро извештавање захтева упражњавање највиших научних врлина.“ Другим речима, можда новинар није објективан, али би новинарски метод то могао да буде.

На сличан начин на који доследна примена научног метода неком истраживању обезбеђује објективност и истинитост, новинарском тексту или прилогу то би требало да омогући употреба новинарског метода. Наравно, новинарска методологија не може претендовати на исти степен строгости и прецизности који има методологија природних наука, али то је случај и са методологијом друштвених наука. Једноставно, предмети истраживања ових дисциплина значајно се разликују међу собом. Узмимо као пример историју, хуманистичку дисциплину која је свакако ближа новинарству од, рецимо, биологије или психологије. Када један историчар жели да сазна шта се догодило, он нема на располагању експерименте у контролисаним лабораторијским условима и специјалну техничку апаратуру, већ користи архивску грађу, различите врсте докумената, усмено предање, археолошка сазнања и друге историјске изворе. Он критички анализира ове изворе и покушава да, ослањајући се на методологију своје научне дисциплине, дође до одређених одговора и закључака о неком историјском догађају или раздобљу које га интересује и које је одабрао да изучава. Другим речима, како то каже легендарни професор новинарства Фил Мејер: „То је оно што научна метода јесте – наша људскост, наши субјективни импулси… усмеравају нас приликом одлучивања шта да истражимо објективним средствима.“ Исти је случај и са новинарством. (…)

Новинарска објективност у пракси

„Што се тиче мог чињеничног извештавања о догађајима… Као принцип сам поставио да не записујем прву причу која би ми пала на памет, нити да дозволим себи да се руководим сопственим општим утисцима; или сам присуствовао догађајима које сам описао или сам за њих чуо од очевидаца, чије сам извештаје проверавао што је могуће детаљније. Није било тако лако ни открити истину: различити очевици давали су различите изјаве о истим

догађајима, говорећи из пристрасности у корист једне или друге стране, или можда због несавршене природе сећања.“

Овај опис строге методологије доласка до истине дао је атински историчар Тукидид у петом веку пре Христа у уводу своје Историје Пелопонеског рата. На питање зашто након два и по миленијума ови редови и даље звуче тако савремено, одговор је: зато што погађају у срж метода извештавања. Заправо, наведени одломак представља одличан пример тога како изгледа новинарска објективност у пракси, иако његовог аутора од појаве новинарства дели више од двадесет векова. Тукидидов начин извештавања о Пелопонеском рату сасвим одговара интелектуалним принципима „науке о извештавању“, које су у својој књизи описали Ковач и Розентал. На првом месту, никада не треба додавати или измишљати нешто што се није догодило. Следећи принцип, тесно повезан са овим првим, гласи да никад не треба обмањивати публику, а односи се, пре свега, на различите наративне технике којима се зарад атрактивности или занимљивости саме приче мењају изјаве извора и дорађују описи неког догађаја. Тукидид поштује ова два принципа онда кад каже да није желео да запише прву верзију приче која би му пала на памет, засновану на његовим општим утисцима о Пелопонеском рату, јер би она била искривљена непоузданим сећањима и горким искуством пораза, будући да је сам припадао страни која је изгубила рат.

Трећи принцип подразумева транспарентност у погледу мотивације новинара и његових метода. То значи да новинар треба да открије публици, у мери у којој је то могуће, како зна то што зна, ко су му извори, колико су непосредна њихова сазнања, да ли су извори пристрасни, има ли супротстављених изјава међу њима и шта још не знамо о теми о којој се извештава. У Историји Пелопонеског рата Тукидид се труди да буде што транспарентнији, одговарајући на питања наведена у претходној реченици, чиме показује да поштује своју публику и да искрено жели да му она верује. „Дух транспарентности“, пишу Ковач и Розентал, „исти је принцип који управља научним методом: објасните како сте нешто научили и зашто верујете у то, тако да публика може да уради исто.“ У науци, поузданост експеримента или његова објективност дефинисана је тиме да ли неко други може да понови тај експеримент и добије исте резултате. У новинарству пак једино објашњавањем тога како знамо оно што знамо можемо омогућити другима да понове наш „новинарски експеримент“, то јест поступак извештавања. „То је оно што се подразумева под објективношћу метода у науци, односно у новинарству“, закључују ови аутори.

Четврти интелектуални принцип односи се на оригиналност. Новинар би првенствено требало да се ослања на свој рад и своје извештавање у намери да дође до истине. Ова идеја данас је постала нарочито важна јер захваљујући технологији тућ рад никад није био доступнији, што је чињенице претворило у неку врсту робе чија вредност опада. Међутим,

одлазак на терен, непосредно учешће у догађајима о којима се извештава и невербална комуникација саговорника нешто су непроцењиво за сваку причу, они јој дају веродостојност и аутентичност, нешто посебно што „новинарство из фотеље“ ничим не може да надомести. Тукидидов извештај о Пелопонеском рату најбољи је који имамо управо зато што је у њему непосредно учествовао, што је многе битке гледао својим очима, али и зато што је лично интервјуисао очевице ових догађаја а, затим, проверавао и анализирао њихове изјаве.

Заједно, ових пет интелектуалних принципа чине основу објективног метода извештавања. За новинара који их се уопште не придржава приликом обављања посла, сасвим сигурно се може рећи да не извештава на објективан начин – а питање је и да ли се уопште бави новинарством. „Јер ако разумете аутентичну објективност онако како смо је дефинисали раније – као метод верификације – схватићете да је слепа хегемонистичка култура која влада медијским редакцијама“, како објашњавају аутори, „промашај објективности, не њен резултат“. Другим речима, проблем није у начелу објективности, већ у томе што га се многи новинари не придржавају – барем не у оној мери у којој то чини Тукидид. На крају крајева, ако бисмо одстранили објективност из новинарства, како бисмо га онда разликовали од односа с јавношћу или пропаганде?

Прилог 4: Образац за вредновање објективности извештаја тима

1. Извештај садржи само информације које описују оно што се догодило или је речено током догађаја (дебате):
а) слажем се
б) делимично се слажем
в) неодлучан сам
г) углавном се не слажем
д) не слажем се

2. Изјаве учесника догађаја (дебате) су пренете у изворном облику без стилских додатака или улепшавања од стране аутора извештаја:
а) слажем се
б) делимично се слажем
в) неодлучан сам
г) углавном се не слажем
д) не слажем се

3. Извештај обухвата све кључне делове догађаја (дебате), односно одговара на пет основних новинарских питања (ко, шта, где, кад, како):
а) слажем се

б) делимично се слажем
в) неодлучан сам
г) углавном се не слажем
д) не слажем се

4. Извештај је написан са оригиналношћу аутора и не садржи делове који су преузети без навођења извора:
а) слажем се
б) делимично се слажем
в) неодлучан сам
г) углавном се не слажем
д) не слажем се

5. Извештај оставља утисак да су аутори лично присуствовали догађају и да сведоче о ономе што су чули и видели:
а) слажем се
б) делимично се слажем
в) неодлучан сам
г) углавном се не слажем
д) не слажем се

2.11. Грађанско васпитање: Ејџизам – дискриминација старијих

Ауторка: Славица Топлица

Предмет: Грађанско васпитање

Разред: Други разред гимназије

Наставна тема: Сви различити а сви равноправни

Наставна јединица: Ејџизам – дискриминација старијих

Циљ часа: Приближавање ученицима појам дискриминације старијих људи - ејџизам.

Очекивани исходи

1. Исходи предмета

- Ученици су упознати са појмом ејџизма;
- Ученици су упознати са феноменом дискриминације према старима;
- Ученици су упознати са правима старих да воде достојанствен, здрав и безбедан живот.

2. Исходи глобалног образовања

- Ученици су освестили важност заустављања тренда дискриминације старијих;
- Ученици су подстакнути да се залажу за права старих да воде достојанствен, здрав и безбедан живот.

3. Исходи медијске писмености

- Ученици оспособљени да препознају елементе лоше медијске праксе извештавања о ејџизму;
- Ученици умеју да препознају професионалне медијске садржаје који поштују права и достојанство старих приликом извештавања о ејџизму;
- Ученици су оспособљени да самостално креирају медијске садржаје.

Кључни појмови: ејџизам, дискриминација, нетолеранција, предрасуде.

Тип часа: обрада.

Облик рада: фронтални, групни.

Метод рада: дијалошка.

Наставна средства и дигитални алати: рачунар, пројектор, штампани радни материјали.

Литература:

- Попадић, Д. и Вујачић, И. и Петровић, Д. и Дерета, М. и Аксентијевић, З. и Фошовић, Р. и Рудић, М. и Азањац, Т. и Ђуричић, Н. и Оцић, В. (2004). *Водич за наставнике, Грађанско васпитање за 3. разред средње школе.* Београд: Министарство просвете и спорта.
- *Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана.* (2021). Београд: Повереник за заштиту равноправности.
- WHO. (2021). *Global report on ageism.*

Структура часа

Уводни део часа (15 минута):

Поновити са ученицима претходно научено о дискриминацији и толеранцији. Ученици набрајују друштвене групе које су најчешће жртве дискриминације (особе са инвалидитетом, са менталним сметњама, мигранти, Роми, ЛГБТ популација, стари...).

Представити ученицима основне информације о појму ејџизам и његовом пореклу. Навести да је појам ејџизам осмислио психијатар и геронтолог Роберт Батлер 1968. године, као и да

је генерална скупштина Уједињених нација прогласила је 1. октобар за Међународни дан старих како би се указало на важност препознавања предрасуда, стереотипа и дискриминације према особама само на основу старости. Објаснити потом да Уједињене нације предвиђају да ће до 2050. светску популацију чинити 1, 5 милијарди старих особа. Извештај Републичког завода за статистику показује да 21,3 одсто становника Србије представљају особе старије од 65 година и да је тај проценат у константном порасту од 2002. године, када је износио 16,6.

Питати ученике шта се то све мења са старошћу. Очекује се да ће ученици дати следеће одговоре: изглед, слаб слух, слаб вид, успореност, спорије мисле, итд.

Потом се поставља питање да ли живе са старијим чланом породице и да ли препознају те појаве на њима.

Одељење се подели у три групе и добијају већ унапред заједнички припремљене медијске садржаје.

Прва група добија задатак да анализира текст бр. 1.

Друга група добија задатак да анализира текст бр. 2.

Трећа група добија задатак да анализира текст бр. 3.

За шест минута ученицима дати да прочитају текстове и дају одговоре на питања ко и зашто врши дискриминацију? Да ли је то могло бити другачије? Да ли је то требало да буде новинарска вест? Да ли препознају елементе сензационализма? Свака група има по три минута да реферише.

Главни део часа (25 минута):

Након уводног дела часа три групе презентују своје радове након чега следи дискусија.

Задатке са инструкцијама за рад су добили на Гугл учионици.

Прва група добија задатак да реализује Игру улога.

Друга група добија задатак да изради плакат или стрип.

Трећа група добија задатак да сними џингл.

Прва група – игра улога

Ученици прочитају осмишљену сцену из болнице (у прилогу) и одглуме. Након одигране сцене из болнице следи дискусија.

Питања за дискусију:

Који актер у причи је требало да реагује другачије? Како?

Знате ли примере из свог окружења која дискриминишу старије на сличан начин? Наведите.

Да ли видите како старији из ваше улице/краја живе, какав је однос према њима? Наведите примере.

Да ли се неким ситуацијама можемо другачије понети? Наведите.

Друга група – израда плаката или стрипа

Ученици се упућују да израде плакат или стрип о наведеној или другој причи у којој је приказан ејџизам.

Уколико ученици желе да праве стрип, наставник препоручује да се он направи у програму Pixton. Стога ученицима доставља линк ка упутству како да стрип и израде у овом програму.

Ако ученици покажу жељу да раде плакат, ђаци се упућују да у те сврхе користе апликацију Poster maker. Наставник шаље линк путем којег ученици могу скинути апликацију.

Група излаже свој плакат/те или причу кроз стрип у својој креацији. Након разгледања следи дискусија и питања. У зависности шта је садржај /плаката следе питања и дискусија.

Трећа група - снимање џингла

Ученици добијају задатак да сниме џингл који ће указивати на потребу поштовања права старих људи. Наставник објашњава ученицима да је џингл кратка мелодија или песма која се користи да се пренесе нека порука, а карактерише га памтљив слоган или мото. Може да се користи у комерцијалне или пропагандне сврхе. Наставник потом усмерава ђаке да за снимање џингла користе једноставни алат на свом телефону као што је уграђен снимач звука. За монтирање џингла ђацима се препоручује да користе програм Audicity, уколико то раде на рачунару, или неку другу мобилну апликацију уколико то раде преко телефона, као што је, на пример, CyberLink PowerDirector.

Уколико одаберу да монтирају џингл у програму Audicity, наставник ученицима шаље линк са упутствима како да тоураде. Ако ђаци одаберу да монтирају џингл на телефону, усмеравају се да потраже мобилну апликацију за монтирање аудио записа на Гугл плеј продавници.

Након слушања џингла, следи дискусија. Питања која се могу поставити су:

Зашто су одабрали баш ту поруку, шта је њен циљ?

Шта мисле колико су медији моћни у обликовању нашег става/мишљења?

Шта ми можемо одмах да урадимо у свом односу према старијима?

Завршни део часа (пет минута):

Нагласити да смо веома стара нација, да се тај однос према старијима у Србији 50 одсто дискриминације управо догађа у јавним установама и да је заснована на годинама, према истраживању УН за Југоисточну Европу. И стари у читавом свету се суочавају са дискриминацијом која није често видљива и врло често су то невербални гестови који далеко више говоре од речи. Потом истаћи и да је истраживање УН упозорило да се тренд ејџизма све више повећава у свету и да хитно треба реаговати.

Завршити час питањем да ли сада неке поступке виде другачије и колико су спремни да мењају своје понашање и поступке у будућности?

Прилози:

Прилог 1: О стереотипима и предрасудама

Предрасуде су неоправдано негативни ставови према некоме или нечему. Предрасуде су обично тешко променљиве и засноване на погрешним уверењима и праћене су јаким негативним осећањима (осећањем одбојности, непријатељства, мржњом, презиром...). Некада се предрасудама називају олако донети судови, закључци изведени без претходног расуђивања (пребрзи и аутоматски судови, а не осећања), али ово друго значење је ређе у употреби. Пажња: Из горње дефиниције се види да се неће сви негативни ставови називати предрасудама, већ само они који се сматрају неоправданим, који су за осуду.

Стереотипи су петерано упрошћена, а често и нетачна, негативна и тешко променљива слика коју имамо о припадницима неке групе. Стереотипи су саставни део предрасуда, јер су уверења о некој групи по правилу усклађена са осећањима која према тој групи имамо.

Може се говорити о позитивним стереотипима, тј. о претерано улепшаној слици о некој групи – али је ипак нешто уобичајеније да се под стереотипима мисли на негативну слику. Пажња: Не треба одмах све ставове и уверења са којима се не слажемо проглашавати предрасудама и стереотипима. Имајмо на уму да, ако неко не мисли исто што и ми, у његовим очима наша уверења и ставови изгледају као стереотипи и предрасуде. Истаћи да смо ми сви различити, према роду, полу, сексуалном опредељењу, вери – али када достигнемо одређене године сви неминовно старимо. Неопходно је обезбедити да законодавство и политика хитно ураде решења којим би се овај проблем решавао.

Прилог 2: Сценарио за игру улога

Догађај из болнице

Старија особа: Ти си старија особа која чека на пријемном пулту у болници да за каже специјалистички преглед преоперације. Тешко стојите наслоњени на штап, путовали сте из околине до болнице. Унук Вас је оставио јер мора на посао и по Вас ће доћи за пар сати за повратак кући.

Медицинска сестра: Ти си сестра која уноси податке у рачунар и по том редоследу прозиваш пацијенте. Ред је огроман, у реду је још старијих, тешко покретних, људи и једна трудница.

Младић: Ти си младић са гипсом на нози, дошао си у пратњи пријатеља на прву контролу после лома.

Старија особа је стрпљиво сачекала свој ред, а када је дошла на ред објашњава сестри да је боле ноге, да је била код онколога али да сада треба да иде код специјалисте и даље не може да се сети, а на упуту не пише, притом вади гомилу упута... Сестра покушава да асоцира који је лекар специјалиста, не делује... Нервозни младић изреда уздише и нешто

коментарише са пријатељем... Напокон на асоцијацију имена лекарке пацијенткиња се сети да је то гастроентеролог, сестра је упозорава да ће чекати два сата и ако може да дође неки други дан... Трудница је нервозна и губи стрпљење. Шта ће сви учесници урадити? Размислите како би свако од ликова реаговао и одиграјте сцену. Након одигране сцене продискутовати и питати како је још могло да се одигра.

2.12. Српски језик и књижевност: Човек пева после рата

Ауторка: Снежана Клепић

Предмет: Српски језик и књижевност

Разред: Трећи разред гимназије и средње стручне школе

Наставна тема: Међуратна књижевност

Наставна јединица: Човек пева после рата

Циљ часа: Истраживање проблемског приступа песми Душана Васиљева кроз самосталну изградњу знања и сарадњу утемељену у глобалном образовању и медијској писмености.

Очекивани исходи

1. Исходи предмета

Ученици ће бити у стању да:

- проблемски приступи песми „Човек пева после рата“;
- уочи постојање двеју перспектива у песми (прошлост-садашњост; мушко-женско; непријатељ-брат, индивидуа-колектив);
- преведе поетски текст у прозни, драмски, осмисли и креира интервју, чланак, репортажу;
- критички промишља ставове песника и његов утицај на ставове читаоца;
- истражује текст помоћу провокативних питања;
- уочава утицај рата на лирски субјект, осећања и сазнања лирског субјекта, испрати промену вредносних система лирског субјекта у песми;
- уочава друштвеноисторијски контекст настанка песме;

- пореди песму са другим делима сличне тематике - уочава интертекстуалне везе;
- стваралачки изрази;
- користи различите електронске алате како би представио резултате истраживања;
- представља резултате рада;
- прати и вреднује рад чланова групе.

2. Исходи глобалног образовања

Ученици ће бити у стању да:

- објасни зашто се рат у песми представља перифразом и хиперболом;
- уочи недаће повратника из рата;
- разуме шта значи преузимање одговорности;
- разуме пут од сна до разочарања, дефетизма;
- уочи да саживот са другим и другачијим значи прихватање различитости, као и откривање сличности;
- разуме важност мира за свет уопште, као и појединца који је део света;
- постави питање шта је суштина човека и његове егзистенције (према филозофском, социолошком и антрополошком учењу);
- научи да на основно питање „Шта је човек?“ нема тачног одговора.

3. Исходи медијске писмености

Ученици ће бити у стању да:

- примени одраније стечена знања о основним новинарским текстовима;
- креира интервју, чланак, репортажу;
- критички процени ваљаност садржаја на интернету о предмету истраживања;
- одговорно креира сопствене медијске поруке;
- комуницира на конструктиван начин;
- користи наративне функције различитих медија;
- процењује утицај медијских текстова на ставове и вредности примаоца;
- образлаже утицај различитих медијских текстова на обликовање ставова и вредности примаоца.

Кључни појмови: изгубљена генерација, повратник из рата, дефетизам, антиратна интонација, медијски продукти.

Тип часа: обрада новог градива, радионица.

Облик рада: у пару или групни.

Методе рада: проблемска, сарадничка, текст-метода, метода изокренуте учионице.

Наставна средства и дигитални алати: паметна табла или рачунар и видео-пројектор, мобилни телефони; алати за уређивање текста, фотографија, видео-записа.

Литература:

- Вујаковић, Д. (2009). Поезија Душана Васиљева у интертекстуалним релацијама европског и јужнословенског авангардног песништва. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 1:155-193.
- Илић, П. и Гајић, О. и Маљковић, М. (2008). *Криза читања: комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем.* Нови Сад: Градска библиотека.
- Перић Пркосовачки, Б. (2015). *Евалуација примене едукативних радионица као методичког модела у настави средње стручне школе.* Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, необјављена докторска дисертација.
- Радуловић, О. и Журић, Ј. (2017). *Читанка за трећи разред гимназија и средњих стручних школа*. Београд: Едука.
- Сабљић, Ј. (2011). *Из методичке теорије и праксе наставе књижевности.* Подгорица: ИЦЈК.
- Сентов, А. (2016). Српски и британски песници Великог рата: од идеализма до губитка илузија. *Језици и културе у времену и простору - тематски зборник.* Филозофски факултет Нови Сад, год. 5, стр. 165-177.
- Сувајџић, Б. и Станковић Шошо, Н. и Ђурић, М. (2015). *Читанка за трећи разред гимназија и средњих стручних школа*. Београд: Логос.
- Црњански, М. (1995). Гробља Србије на Крфу. У: књизи *Путописи II, путевима разним* (стр. 159-161). Београд: Задужбина Милоша Црњанског : БИГЗ : СКЗ ; Lausanne : L'Age d'Homme.

- Црњански, М. (2017). Објашњење Суматре. У: *Читанци за трећи разред гимназија и средњих стручних школа* (стр. 222-227). Београд: Едука.

Структура часа

Промене условљене Првим светским ратом, трауме на националном и индивидуалном плану, индустријски и технолошки напредак на другој страни, утицали су на уметност уопште, па и на књижевност, и мада није постојао јединствен стилски правац, различите уметничке и стилске тенденције груписане су у оквиру мањих или већих покрета.

Тема Првог светског рата у српској књижевности може се пратити од „Плаве гробнице“ Милутина Бојића (рат, трагична судбина српског народа и војске, која је прешавши Албанију стигла на Крф, химнично опевана у песми); „Плаве гробнице“ Ивана В. Лалића (временска условљеност наглашава кратко сећање великих националних несрећа); приповедака „Ресимић Добошар“ и „Реконвалесценти“ Драгише Васића (разочараност, губитак идеала и опште посрнуће друштва након рата); путописа Милоша Црњанског „Хаџилук на Крф“, до „Плаве гробнице“, „Видо, острво смрти“, „Гробља Србије на Крфу“; „Лирике Итаке“ која наглашава негаторски однос према традицији и иронијски отклон према националним вредностима и митовима; све до песме „Човек пева после рата“ Душана Васиљева (бесмисленост ратних несрећа, бесперспективност повратника из рата).

Интерпретација песме огрнута је радионицом у којој се одређују денотативно и конотативна значења песме, песма преводи у прозни текст или драматизује, оживотворује лирски субјект, припрема интервју са лирским субјектом, као и интервју са аутором. Осветљавање песме из другачијих углова требало би да продуби доживљај песме и помогне ученицима у њеном разумевању. У позадини интерпретације налазе се денотативно и конотативна значења песме – задаци су осмишљени тако да помогну ученицима у одгонетању конотативних слојева ове лирске песме.

Под педагошком радионицом подразумевамо самостални рад ученика, интерактивно учење, инсистирање на процесу, а не само на резултатима рада. У настави књижевности обухвата: рад на књижевном тексту; ангажовање ученика; активно учешће сваког члана групе; стварање ситуација које подстичу различите видове комуникације; пружање

подршке сваком члану групе; диференцијацију и индивидуализацију с циљем уважавања способности и потреба сваког ученика.

Наставник мора водити рачуна о процесу, међусобним односима и резултатима и реализацији наставних циљева.

Радионица – фазе:

- лични доживљај учесника испровоциран планираном активношћу;
- лични доживљај се уобличава неким симболичким системом (речју, илустрацијом или покретом, игром);
- размена искустава, тј. личних доживљаја (омогућава да се освести сопствени доживљај и да се обогати искуство туђим доживљајима);
- доживљај прелази у сазнање.

Проблемски приступ песми

Радионица, за чију су реализацију потребна два часа, најављена је раније. На часу који претходи радионици можете започети интерпретацију у којој ћете се бавити животом и делом аутора, језичко-стилском анализом песме, мотивском, идејном структуром, друштвено-историјским контекстом песме. Уколико интерпретацији песме не можете посветити три часа или су способности и интересовања ваших ученика такви да песму могу и самостално интерпретирати, онда можете поставити задатак у гугл-документу дозвољавајући ученицима да уносе измене одговарајући на питања (Прилог 1).

Уводни део часа (око 20 минута):

На почетку часа наставник упознаје ученике са током радионице, задацима које ће добити, начином рада, алатима које ће користити, као и циљевима рада.

Радионица почиње анкетом – ученицима ћемо поставити неколико питања користећи алат ментиметер који је бесплатан и једноставан.

Питања:

- Шта је рат?
- Уколико познајете неког ко је учествовао у рату, напишите његово/њено име?

- Шта је мир?

Уз анкету и коментаре одговора, као мотивациони поступак прочитаће се или послушати песма (Беким Фехмију).

Радионица се може организовати на два начина:

- све групе имаће различите задатке;
- по две групе имаће исте задатке, с тим да ће А групе уз песму Човек пева после рата користити и одломак из Објашњења Суматре, а Б групе одломак из путописа Гробља Србије на Крфу.[2] Дакле, формираћете групу 1-А и 1-Б итд., задатак је исти, али као подстицај за истраживање и креирање ученици користе различите текстове Милоша Црњанског.

Главни део часа (око 40 минута):

Групни рад

Наставник ће ученике поделити у групе или им дозволити да их сами формирају (није неопходно да групе буду хомогене, могу се формирати и ад-хок групе). Ако желимо да сваки ученик буде активан, да учествује у решавању проблема, дискусији, представљању резултата, онда група не би смела да има више од четири члана, а пожељно је да их има и мање.

За радионицу су нам потребни текст песме „Човек пева после рата“ (Прилог 2), „Објашњење Суматре“, одломак (Прилог 3), као и „Гробља Србије на Крфу“, одломак (Прилог 4), Милоша Црњанског.

Прва група – Учесници ове групе имају задатак да након читања песме, промишљања, постављања питања и давања одговора, утврде денотативно и конотативна значења стихова. У ту сврху може им послужити табела (Прилог 5) у коју ће забележити сва конотативна значења до којих су дошли, уз денотативно, пратећи одговарајуће стихове

[2] Могу се користити и други текстови: песме, у целости или одломци Душана Васиљева, Милутина Бојића, Милоша Црњанског, или Сјећања, Меше Селимовића (даиџина прича о догађају из Првог светског рата) и сл.

песме „Човек пева после рата.“ Денотативно је примарно, експлицитно значење текста, док конотативно значење подразумева изведено, имплицитно значење.

Пажња се треба посветити:

- конструкцијама, фигурама које значе рат;
- контрастирању: прошлост/садашњост, ратник/бакалин (ратни профитер), сестра, мајка/жељена жена;
- употреби личних заменица;
- употреби великих слова;
- „изгубљеној генерацији” – ко је први употребио тај назив, зашто.

Ученици резултате могу представити у ворд-документу, гугл-документу или неком другом програму, апликацији.

Друга група – Учесници друге групе ће песму превести у прозни текст! Полазиште у писању приче биће прочитана песма. Ученици имају могућност да тон и ток приче бирају сами, важно је само да причу утемеље у тексту, а могу је и „проширити”: почетак приче може указивати и на оно што се догађало пре песме, а ни крај се не мора поклапати са завршетком песме. Обавезни елементи приче су рат и/или послератно време, а од ликова су могући ратник/повратник из рата, мајка, сестра, жељена жена, бакалин.

Могу помоћи:

- разлози за одлазак у рат;
- дефетизам, промашеност, празнина;
- и крвник и жртва;
- веза са Мунковим *Криком*, „експресионистички крик”*;*
- чежње, жеље.

Ученици уз писање приче треба и да направе једноставну илустрацију приче каква би се нпр. могла наћи у некој електронској књизи или на блогу. За илустрацију могу користити програме Canva или Glogster.

Трећа група – Учесници треће групе треба да опишу младића који пева о рату онако како га они замишљају читајући песму. Треба да представе његов портрет и карактер; да оживе

његов унутрашњи свет, његове жеље, осећања, размишљања; да оживе његов глас, смех, кликтај, уочавајући његов став према непријатељу/брату, мајци/сестри/жељеној жени, себи. Да му удахну живот.

На шта се може обратити пажња:

- постоји ли у песми патриотски занос и уверење да читава генерација, жртвујући се, враћа дуг прецима и сели се у легенду, што је видљиво у Бојићевој поезији;
- Бојићева ратна поезија одражава потребу нације да у својим страдањима не види само пораз, него и величину, јер се уздиже до херојског, митског и трагичног. Да ли исто ишчитавамо и у песми Д. Васиљева;
- сведочење ратним страхотама;
- сведочење поратним страхотама;
- осрамоћеност, дефетизам, слабост;
- за Црњанског је најтужнији догађај у животу човека повратак из рата – препознајемо ли такав став и код Васиљева;
- за чим Човек из песме жуди;
- зашто је Сазнање Свето.

Неко из групе треба да прочита креирани текст, а други члан да сними читача или направи неколико фотографија које ће посебно уредити. За монтажу видео-записа или фотографија могу се користити различити програми или апликације (Cyber Link Power Director, FilmoraGO и др.).

Четврта група – Учесници четврте групе треба да припреме – осмисле и креирају интервју са песником Душаном Васиљевим. Користећи се песмом и биографским подацима ученици треба да осмисле питања која би му поставили, као и очекиване одговоре. Која би му питања поставили? Зашто? Ученици ће записати питања и могуће одговоре, те се припремити за игру улога. Неко из групе треба да буде Душан Васиљев, остали ће бити новинари на конференцији за штампу и постављаће му питања на која песник одговара.
На шта треба обратити пажњу:

- Васиљев је био Србин у Аустроугарској;

- песник и ратник, учитељ;
- мобилизација, болест;
- за живота није објавио ниједну збирку - објављивао је у књижевним часописима;
- називају га „песником побуне и пораза”;
- Васиљев се креће између нихилизма, горког разочарења у све идеале и саму човекову природу, и вере да се човек може, кроз патњу и пораз, преобразити;
- како ће се Човек ослободити, искупити;
- спознаје ли Човек самог себе кроз искуство патње и пораза или кроз поезију.

Одиграну сцену треба снимити и уредити помоћу камере уграђене у мобилни телефон и уредити уз помоћ неких програма или апликација (Cyber Link Power Director, FilmoraGO и др.).

Пета група – Учесници пете групе имају задатак да драматизују песму. Текст песме је полазиште за замишљање лица, дијалога, атмосфере. Треба записати реплике, покрет, дидаскалије, звучне и визуелне сензације – ефекте. Обавезни елементи сцене су рат и/или послератно време, а од лица су могући ратник/повратник из рата, мајка, сестра, девојка, бакалин.

Када одаберу и осмисле сцену, ученици треба да одиграју сцену коју су написали/осмислили.

Мала помоћ:

- не мора се драматизовати цела песма, може само један њен део;
- треба размислити која је ситуација/доживљај/осећање најпогодније за драматизацију;
- треба обратити пажњу на сукоб као основ драме, где је израженији - споља или изнутра.

Одиграну сцену треба снимити помоћу камере уграђене у мобилни телефон и уредити уз помоћ неких програма или апликација (Cyber Link Power Director, FilmoraGO и др.).

Шеста група – Учесници шесте групе треба да припреме – осмисле и креирају интервју са човеком који пева после рата. Утемељујући се у песми, треба да смисле питања која би му поставили.

Која би му питања поставили? Зашто? Ученици ће записати питања и могуће одговоре, те се припремити за игру улога. Неко из групе треба да буде младић – ратник/повратник из рата, остали ће бити новинари на конференцији за штампу и постављаће му питања на која младић одговара.

Шта може помоћи:

- разлози за одлазак у рат;
- осећања срамоте, беса, малодушности, покорности, протеста;
- доживљај другог човека као непријатеља или брата;
- однос према жени, према себи;
- став према Човеку и човечности;
- свест о истинским људским потребама;
- доживљај мира.

Одиграну сцену треба снимити помоћу камере уграђене у мобилни телефон и уредити уз помоћ неких програма или апликација (Cyber Link Power Director, FilmoraGO и др.) или направити низ фотографија и креирати фото-репортажу (треба обратити пажњу на кадрирање, план снимања, као и перспективе снимања).

Завршни део часа (око 30 минута):

Излагања

Групе ће за излагање имати два-четири минута у зависности од тога за коју смо се варијанту одлучили (укупно време за излагања је око 25 минута). Ученици ће представити своје приче, сцене, интервјуе, чланке, репортаже и друге продукте рада.

Након сваког појединог излагања, кратко се коментарише урађено и представљено, вреднује и самовреднује рад група. Вредновање се може вршити помоћу добро осмишљене холистичке или аналитичке рубрике, или употребити програм или апликацију за игрице усвајања и провере знања (wordwall, genially).

Препоручује се снимање или фотографисање излагања.

Анкета (пет минута)

Радионица може завршити анкетом (ментиметер[3], гугл-упитник и др.).

Питања:

- Шта је рат?
- Да ли је текст Црњанског који сте читали уз песму Д. Васиљева утицао на доживљај песме? Како?
- Зашто је постављено друго питање?

Напомена: Радионица „Човек пева после рата“ може лако прерасти у пројектно оријентисану наставу. Као полазиште се могу препознати тема, припадност одговарајућем периоду, књижевна врста, учешће аутора у рату и сл. који ће повезати песму и аутора са другим књижевним делима и ауторима.

Прилози:

Прилог 1: Упутства за ученике

Пре него што било шта почнете да радите, прочитајте упутство:

- све што радите унесите у овај документ;
- немојте покушавати да урадите све;
- свако ради један задатак, највише два (одговор оставља испод питања);
- у списку питања не налазе се она везана за стилске фигуре - њих ћете тражити у самом тексту песме и бележити у форми коментара (онако како сам ја започела);
- не морате се потписивати – видим шта је ко урадио;
- немојте ни брисати туђе одговоре, ако се са неким не слажете, само још допишите свој одговор;
- кад све завршите, уживо ћемо прокоментарисати закључке!

Кораци:

1. Прочитајте песму
2. Боље – послушајте како песму говори Беким Фехмију.

[3] Бесплатна верзија ментиметра подразумева само три питања, у гугл-упитнику можете их поставити много више, тако да можете испитати мишљење ученика о групном раду, организацији часа, захтевности, занимљивости задатака, времену и вештинама потребним да се задатак уради и сл.

3. У интерпретацији песме може вам помоћи видео-лекција.
   Упишите одговоре испод задатка/питања.
4. Информишите се о животу и раду Душана Васиљева.
5. Пажљиво прочитајте песму „Човек пева после рата“, па је тумачите у контексту поезије између два рата. Пронађите одлике експресионизма у њој.
6. Какав је однос песника према трагедији ратом понижене Европе?
7. О чему пева човек после рата?
8. Издвојте мотиве од којих се граде поетске слике рата и поратног доба.
9. Које појединости указују на личну драму песничког субјекта?
10. Шта му је донело ратно време, а шта му нуди мирнодопско?
11. На појединостима из песме покажите како рат, кад не убије тело, затрује и опустоши душу.
12. Какав је духовни аутопортрет лирског јунака?
13. На које је све начине понижен? Због чега посебно помиње страдање сестре, мајке и жељене жене?
14. Објасните његову потребу за прочишћењем.
15. У чему се огледа свето Сазнање?
16. Зашто му је Сазнање донело пропаст?
17. Зашто су речи Човек, Клање и Сазнање написане великим словом.
18. Зашто лирски субјект наглашено употребљава личну заменицу „ја”?
19. Како је могуће оживети и подићи палог човека у себи?
20. Шта значи бити човек у правом смислу те речи? Објасните.
21. Формулишите што више идеја песме.
22. Испитајте форму песме, ритам и риму.
23. Докажите да нов доживљај света захтева нови израз, нову форму.

Прилог 2: Песма „Човек пева после рата“, Душан Васиљев

Ја сам газио у крви до колена,
И немам више снова.
Сестра ми се продала
И мајци су ми посекли седе косе.
И ја у овом мутном мору блуда и кала
Не тражим плена:
Ох, ја сам жељан зрака! И млека!
И беле јутарње росе!

Ја сам се смејао у крви до колена,

и нисам питао: зашто?

Брата сам звао душманом клетим,
И кликтао сам кад се у мраку напред хрли,
И онда лети к врагу и Бог, и човек, и ров!

А данас мирно гледам како ми жељену жену
губави бакалин грли,
и како ми с главе разноси кров;
и немам воље – ил немам снаге – да му се светим.

Ја сам до јуче покорно сагибо главу
И бесно сам љубио срам.
И до јуче нисам знао судбину своју праву –
Али је данас знам!

Ох, та ја сам Човек! Човек!
Није ми жао што сам газио у крви до колена
и преживео црвене године Клања,
ради овог светог Сазнања
што ми је донело пропаст.

И ја не тражим плена:
Ох, дајте мени још само шаку зрака
И мало беле, јутарње росе –
Остало вам на част![4]

Прилог 3: „Објашњење Суматре“, одломак, Милош Црњански

Осетих, једног дана, сву немоћ људског живота и замршеност судбине наше. Видео сам да нико не иде куда хоће и приметио сам везе, досад непосматране. Крај мене су, тог дана, пролазили Сенегалци, Анамите; срео сам једног свог доброг друга, који се враћао из рата. Кад га запитах откуд долази, он ми рече: из Букхаре!

Мати му је била умрла и комшије његове беху је сахранили. Неко му је покрао намештај, код куће. Ни постеље, вели, немам!

[4] Васиљев, 2017, стр. 217-218.

А кад га упитах како је путовао, он ми рече: „Преко Јапана и Енглеске, где су ме ухапсили“.

„Па шта мислиш сад?“ – питао сам га. „Не знам ни сам. Сâм сам. Ти знаш да сам се био верио. Она је отишла некуд. Можда није добијала моја писма. Ко зна шта ће и она дочекати? Не знам ни сам шта ћу, можда ћу добити место у некој банци“.

Све се то одиграло на станици у Загребу. После сам ја сео у воз и отпутовао даље. У возу је било препуно света, нарочито војника, жена у ритама, и много збуњених људи. У возу није било осветљења и виделе су се само сенке. Мала деца лежала су, на поду вагона, око наших ногу. Изнурен, нисам могао око да склопим. Док су око мене причали, приметио сам да су и ти гласови некако тешки и да људски говор, пре, није тако звучао. Загледан у мрачне прозоре, сећао сам се како ми је мој друг описивао неке снежне планине Урала, где је провео годину дана у заробљеништву.Он је дуго, и благо, описивао тај крај на Уралу.

Осетих тако сву ту белу, неизмерну тишину, тамо у даљини. Полако сам се насмехнуо. Где све тај човек није био! Сећам се да ми је причао и о некој жени. Из његовог описа запамтих само њено бледо лице. Он је неколико пута понављао како ју је тако бледу последњи пут видео (Црњански, 2017: 225)

Прилог 4: „Гробља Србије на Крфу“, одломак, Милош Црњански

„Вила Велебита“ сваке године пронесе по мору три оделења свршених поморских питомаца, за које је име Србије, онај први, надземаљски, војнички лик. Осамдесет младића, све легани од лепшег и здравији од здравијег виси по ужетима, над белим једрима, у ветровима над морем, са небом у очима и именом Србије пред Крфом. Одевени у бело, морнарско одело они под нашом тробојком, посмртним маршем ступају на острво смрти, Видо и прилазе гробљу. Заклињали су се над гробовима тврдих сељака — морнари, да ће их наставити. Наставити живот оних што леже под земљом, под чкаљем. Међу лепим Бокељима и патетичним Далматинцима има сад већ и ученика из Србије. Требало је видети неког Симића, који је тамо при прелазу Албаније изгубио оца и три стрица. До чланака је стајао у чкаљу — пред једном крстачом која је била извртнута и искрхана. Мало даље пасла је стока. То је видео у својој двадесетој години на гробљу евоје Србије.

Идућег лета навршиће се десет година од умирања Србије на Крфу. Тамо ће поћи сва земља да гробове окади и кости прелије. Хоће ли их наћи у чкаљу и смрдљевку?

Засад је на уређењу тих гробаља потрошено 2000 драхми. Мање него што на Крфу стаје један магарац. Од године 1920. до данас. Захвална отаџбина, шта је то? (Црњански, 1995: 161).

Прилог 5: Табела за прву групу

Текст песме	Денотативно значење	Конотативна значења